

„Érted vagyok”

(Exodus 3,14)

**Közösségi
és családi
folyóirat**

**XI. évf. 4. szám
2000. augusztus
100,- Ft**

**„Menekülés
a szabadság elől”**

**A szerelemről —
komolyan**

**Gondolatok
a kinyilatkoztatásról**

**Interjú
a „mujerista
teológiáról”**

A dogmák története

Moha-mese

**NATO-tagságunk
„gyümölcsei”**

**Vasárnapi
elmélkedések**

**Harc
a génmámor ellen**

Merza József

Amiről Fromm nem beszélt

Gondolatok a „Menekülés a szabadság elől” olvasásakor*

Egy 1989-es cikkében Fejtő Ferenc védelmébe veszi André Gide-et. Ugyan, mi szükség van erre ötven év múltán – kérdi az érdeklődő olvasó. Hiszen az író 1951-ben meghalt, s úgy tűnik, neve nem szerepel a gyakran olvasott szerzők jegyzékében. A választ a történelem alakulásában, egy korszak lezárulásában kell keresni. A titkok felárulásában, az igazság elmondásában. A glasznoszt, a transzparencia, az őszinteség, az átvilágítás könyörtelen szigorúságában. Mivelhogy 1988-ban jelenik meg nálunk Koestler „Sötétség délben” című könyve, 89-ben Orwell „1984”-e, majd Szolzsenyicin Gulag-jának kalózkidítása – hogy csak néhány jellegzetes címet említek –, s a Literaturnaja Gazeta-tól a Moszkovszkie Novosztii-ig ömlik a tényfeltáró cikkek sora. Megkezdődik egy nagy társadalmi kísérlet torzítás, elhallgatás, félelem és kényszer nélküli értékelése. Napvilágra hozunk tudott, vagy csak máshol tudott, nálunk cenzúra alá eső, vagy esetleg eddig soha nyilvánosságra nem került tényeket. Felidézzük azok személyét és szavait, akik szóltak valamikor, igazat mondtak, de igazságuk elveszni látszott a realpolitika és a nagyhatású ellenpropaganda világában.

Felidézzük André Gide beszámolóját szovjetunióbeli utazásáról, a „Retour de l'URSS”-t. Nagy dolog volt az, ami a Szovjetunióban történt, mégha eleinkünk van is belőle. Még ha embergyilkos rendszer vált is belőle. Mert az ember földi megváltásának messiási törekvése mégis lenyűgöző volt a Föld egy hatodán, s ez a kísérlet méltán keltezte fel a szellem embereinek a figyelmét. A szovjet rendszer akarta is ezt, igyekezett megnyerni magának a gondolat nagyjait, hogy igazolják törekvése helyességét. Ki tudja, hány nyugati nagyságot próbált rávenni arra, hogy erősítse a kommunizmus ideológiai bástyáit. A fiatal kereskedő Armand Hammertől kezdve Sartre-on és Shaw-n, Aragonon át a Szovjetunióba látogató magyar íróküldöttség tagjaiig sokan ki voltak téve a diktatúra szírhangjainak. S talán eredményt is tudott elérni még az oly tisztánlátó, a „Minőség forradalma”-ban „A leninizmus kérdései”-t páratlan szellemességgel elemző Németh Lászlónál is. André Gide jó alanynak látszott a megnyerés-

re, hiszen – ahogy Babits írja „Az európai irodalom története”-ben, a „korabeli író nem néz... egyedül és egyénileg farkasszemmel a rettenetes mindenséggel. Nem akar, vagy nem mer... Inkább elfeledkezik egy ügyben, föloldódik egy csoportban, kész világnézeteket vállal magára, melyek jövőt vagy vigaszt ígérnek. A kommunista világnézet számos mai írónál ugyanazt a szerepet játssza, amit a klasszikus világ vége felé az őskereszténység játszhatott. André Gide, a legfüggetlenebb szellem, egy hosszú pálya lelki kalandjai után menekült a messianizmus e révébe.” Így ír Babits 1935-ben, megjegyezve, hogy: „a régi szent rév, a katolikus egyház tárt karú kikötője is egyre sűrűbben vonzza az írók lelkeit. A megtérés nosztalgiaja szinte ragállyá vált.” De erről majd később. Most mindenesetre állapítsuk meg, hogy Gide, aki bevallotta, hogy nem Marx, hanem az evangélium olvasása tette őt kommunistává, csalódott a létező kommunizmusban és ezt a jobboldal öröme és a baloldal bosszúságára kerekén ki is mondta. A jobboldalnak persze kár volt örülni, mert Gide bírálata baloldali bírálat, amelynek egyetlen szava sincs a szocialista eszmények ellen, éppen azok nevében kifogásol. Gide addig hívó volt, de ezután találkozott a valósággal. Amiből kiabrándult az a szellem egyenruhája, az elnyomatás, a leegyszerűsítés, az elszemélytelenedés, az elembertelenedés, a tudatlanság, a hamis propaganda volt. Azt kifogásolja Oroszországban, ami benne rokon a más színezetű diktatúrákkal. A fasizmussal vagy a nemzeti szocializmussal. Mert egyfajta szükségyszerűség alapján megérthető, hogy az oroszok „nem tehettek mást”, ha utol akarták érni vagy legalább meg akarták közelíteni a nyugati államokat abból az elmaradottságból, amelyben voltak, azzal a tunya és ázsiai emberanyaggal, amely megvolt nekik. Ehhez szellemi kancsuka kellett, és itt van az elmélet és a gyakorlat elletéte: erőszakkal tökéletesíteni, szocialista ideológia nevében antiszocialista uralmat gyakorolni. Az erőszak mindennapos, begyakorolt alkalmazása elfelejtetheti a „tökéletesedés” eszméjének szavát. Aki tehát behódol a politika kényszerének, feláldozza eszményeit, hogy hatalomra vigye az eszmét vagy önmagát, nem várhatja, hogy

magasztaljuk megalkuvását, vagy megbocsássuk ezt a gyakorlatát, avagy tapintatosan elhallgassuk róla az igazságot. Bár Gide nem mondja így, de könyvéből kiolvasható, hogy az egyén elnyomásából, a fegyelem túlhajtásából nem születik „istenibb lény, mint abból a szabadságból, amellyel az ember eddig nem tudott másba fogni, mint hogy elhajítsa magától”. Az utóbbi szavak Fejtő megállapításai.

Témánknál vagyunk. Az ember egy magasabb szükségyszerűség nevében újból és újból meg akarja haladni az addigi szükségyszerűségeket, és e törekvések sora vezetnek a szabadság valamilyen fajtájának elvetéséhez. De persze már régóta a témával foglalkozom, mivel az érdekel, hogy a feudalizmusra következő protestantizmust, vagy a hitleri nemzeti szocializmust, avagy az amerikai fogyasztói társadalmat az emberi alkat és a lélektan oldaláról oly alaposan elemző Fromm miért nem ejtett egy szót sem a Nagy Testvér országának kulisszái mögött zajló, tízmilliók életébe került szabadságtiprásról. Nem tudta azt, amit Gide a 30-as évek első felében, vagy 1940-ben Koestler? Nem tudta, hogy Dosztojevszkij a száműzetésben felfedezte az orosz nép tisztát, őt, emberi lelkét, azt, hogy a szenvedés megtisztítja az embert, s a meg-szenvedett bűnösök fogják megváltani a világot? S hogy az Oblomovok világában, a Puskin-ünnepélyen meghirdette Oroszország világmegváltói hivatását úgy, hogy egyesek sírva fakadtak, mások egymás kezét szorongatták, idegenek szóba álltak, volt aki elájult? Ezután jött Lenin és Sztálin, és kevesebb lelkiizzással, de sokkal pragmatikusabb és brutálisabb hatalomgyakorlással hirdette meg a szovjet nép világméretű feladatát. Írhatott volna Fromm gondos, lélekelemző tanulmányokat, hiszen az oroszok mindig szerettek foglalkozni a lelkekkel, bőséges anyag állt rendelkezésre a hatalmas orosz irodalomból ahhoz, hogy le lehessen írni az orosz ember sajátos személyiség szerkezetét, avagy inkább az ember személyiség szerkezetét orosz viszonyok között. Lehet, hogy ez a vállalkozás

* E tanulmány 1996-ban keletkezett.

meghaladta volna könyve kereteit, az is lehet, hogy a második világháború idején – érthető okokból – nem akarta leleplezni a nagy szövetséget. Az igazság elhallgatása, vagy „alkalmasabb” időben való elmondása kísértésének Gide is ki volt téve, ő azonban úgy gondolta, hogy nincs értelme küzdeni egy olyan rendszerért, amely nemcsak hazugságon alapul, hanem azt sem bírja el, hogy egy író erre rámutasson. Az ő szociális rendszerének nemcsak ki kell bírni a bírálatot, hanem egyenesen elő kell írnia, törvényesítenie kell. Az okok ismerete nélkül – természetesen – nem marasztalom el Frommot, inkább azt gondolom, hogy legalább vázlatosan beszélni kell mindarról, ami egyidejűleg, illetve később történt. Mellékeredményként azonban rögzítsük örömmel azt, amit a mai józan gondolkodók együttesen vallanak, de amit Gide ötven évvel ezelőtt kifejezett: az eltorzított szocializmus bukása nem rendíti meg azt a hitünket, hogy a jó emberi társadalmat nem a vevés és harácsolás világának irányában, hanem az adás és osztozás embert megbecsülő struktúrái felé haladva kell keresnünk.

Önmagunk történelmi tapasztalata és a régen vagy csak utóbb megismert történelmi tények alapján el tudjuk képzelni azt a hatalmas szabadságvágyat, amit a „népek börtönébe”, a cári Oroszországba zárt emberek éreztek. A szegény paraszt, a kizsákmányolt városi munkás, a bürokráciát képviselő s egyben szenvedő tisztviselő egyként vágyott egy szabad, jobb világra. Forradalmi demokrata gondolkodók, politikai szervezők, vallási tanítók hirdettek felszabadító eszméket, fordultak szembe egy elavult rendszer ideológiájával, struktúráival. A történelem megadta a lehetőséget egy népnek és egy politikai csoportnak, hogy átültesse orosz földre a szabadság, egyenlőség és testvériség eszméjét, felszabadítsa az embert a munka nyűge alól, megvalósítsa a háromszor nyolcas időbeosztásra épülő, harmonikus tevékenységet biztosító termelés társadalmát. Azokat az emberi jogi és munkajogi elgondolásokat, amiket orosz utazók vagy emigránsok csodáltak meg a nyugat-európai országokban, s amiért lelkesedve viselték el száműzöttek ezrei a fogságot. Ha azonban az ember kivívja a szabadságot, netán váratlanul ajándékba kapja, akkor – Fromm szerint – szorongás lesz úrrá rajta, és személyiség szerkezetének megfelelő újfajta struktúrába menekül. A politikus ezt nem szorongásnak és menekülésnek mondja, hanem a kivívott hatalom megszilárdításának. Nem tudom, félt-e Lenin, olyan sok ideje nem volt rá. Azt viszont már tudom, hogy Sztálin félt, és a Kreml késő éjjel dolgozó ura e félelmének sorban estek áldozatul a mozgalom régi, hűséges, gyakran tehetségesebb fiai. Sztálin ki tudta használni a szabadsággal élni nem tudó, a szabadságnál a biztonságot több-

re becsülő tömegek érzelmeit. A tunyákét, a karrieristákét, a tehetségtelelenekét, a szegénységből soha kilábalni nem tudóké meg azokét is, akik éppen a párhűség alapján emelkedtek ki a tömegből. Eléjük rakta a nagy és bölcs vezető, a zseniális hadvezér, a tudós és tanító, és ami talán lélektanilag a legfontosabb, a jószágos atya képét. Felesleges, hogy én rajzoljam meg azt, amit jól bizonyítottan mindnyájan tudunk, azt, hogy miképpen élte meg lelki életét, szabadságnak hitt szabadságtól megfosztottságát az a sok százmillió ember, aki „papka bumag”-okkal a hóna alatt ön-agyonyúlászt önmagát, kolhozelnökként még Sztálin elvtárs előtt is csak frázisokat pufogatott, rendőrként, besúgóként, párttitkárként az ellenség után szimatolt, börtönőrként mindennap kihallgatásra vagy kényszermunkára hajtotta a gyanúsított vagy elítélt foglyok millióit. Mondom, erre nincs nagy szükség, mert az irodalom bőséges, az én célom csupán annyi, hogy egy újabb téglát illesszek abba a gondolatépítménybe, amelyet Fromm készített, s amelyet nem fejezett be. A szolgaság börtönéből szabaduló ember ugyanis még magában hordozza megcsonkítottságait, elmaradottságát, régi logikáját, amivel addig tervezgette napjait, beidegződöttségeket, amelyek felcserélésére még nem volt ideje. Hunyorg, nem lát jól a szabadság fényében, talán kellemetlen is neki, optikai csatlódásai vannak és örömmel fogad egy kis jótékony homályt, amely nyugalmat ígér fájo szemének. Saltus in natura non datur – tömegméretű változáshoz idő kell. Ezért hát csattog az új jakobinusok, az új urak ostora az új rabokon. „Ujra hiába zökken régi sinéről újabbra a régi világ... s üres egekbe vezérli a bűn a szeretet dalát”. Szabó Lőrincnek volt mitől tartania 1945 után e jól sikerült 1923-as gyorsfényképe miatt, ami egyfajta madáchi elmélkedésnek is tűnhet, amivel viszont arra jutottunk, hogy Madách is tudta már azt, amit Fromm a 20. századi lélektan szaknyelvével kissé másképp leírt. De végünk észre ismét egy nekünk nőtt viragszálat: a költő a szeretet daláról beszél, amit a bűn erőszaka némít el. Mivelhogy a szabadság és a szeretet összefügg.

Hitler vagy Sztálin? Egyre megy, mondhatnánk felületesen. Egyik is vezér, a másik is az. Mindkettő diktátor, egyfajta tökéletes ember, élenjáró ideológus, s ebbe nagyon sokan belehaltak. Az ember személyiség szerkezetét vizsgáló pszichológus számára azonban a kommunista mozgalom mind helyi, mind világméreteken hozott valami újat. Leginkább a személyiség megnyomorodásának nevezném. Arról a jelenségről van szó, amikor az eszme büntelen hívei elhiszik vagy elvállalják bűnösségüket, mert az eszme győzelmét fölrendelik az igazságnak. A vallató így beszél a vádlotthoz: „Aki

pedig nem értette meg ennek szükségességét, annak pusztulnia kellett. Csapatostul voltunk kénytelenek fizikailag is likvidálni legjobb európai funkcionáriusainkat... Nem riadtunk vissza még attól sem, hogy együttműködjünk reakciós országok rendőrségeivel... hogy eláruljuk a barátainkat... ha a Fellelvár védelme így kívánta. Ezt a feladatot rőta ki a történelem ránk, a világtörténelem első, győztes forradalmának képviselőire. A rövidlátó, finom lelkű moralisták ezt nem értették meg, ... nincsen fontosabb parancs, mint a Párt egysége... azt kell megértetni a tömegekkel, hogy az ellenzéki magatartás bűn, az ellenzék vezetői pedig bűnözők; az ügyész halált fog kérni önre... a Párt ezért a szolgálatért nem ígér önnek semmiféle jutalmat... a végső győzelem után ... majd megtudja a világ, hogy mi volt a véres bábjáték háttere... amelyben valamennyiünk szerepét a történelem írta... akkor majd megkapják azt a rokonszenvet, amely egyiküknek sem jár ki.” Vajon hányan hitték el magukról, hogy azok, akik nem voltak azok? Hányan végezték el magukon a lelkiismeret olyan méretű tönkretételét, amely a mazochizmus szóval már ki sem fejezhető? A kivégzésük előtt hóhérukat éltető bolsevikok egy ügyért kegyetlenül eltorzított személyiség magatartásának elborzasztó példái. Az erkölcstelenség erkölcsi felkiáltójelei, amelyek bepillantást engednek az ember addig nem is sejtett lelki mélységeibe. Vagy történt már ilyesmi, csak túl régen?

A szocializmus világméretekre törő expanziója során mi is megismerkedhettünk a személyiségtorzulás eseteivel, hiszen a hazai koncepciók perекben a tegnapi vádlók sorra váltak mai vádlottakká, s a párt tévedhetetlenségében hívó kommunista a legmagasabb áldozatnak élte meg, ha hitvány bűnösnek elítélve akasztófán fejezi be az életét azért, hogy győzzön a Párt az ellenséggel szemben. A marxista hit paroxizmusában égő emberi testek adták oda önmagukat, hogy átdübörghessen rajtuk a kommunizmus tankja a végső diadal felé. O, szent együgyűség, mondanánk, ha az eretnek máglyájára a maga kis rőzséjét odarakó öregasszonyt látnánk, itt azonban Európát megjáró polgárháborús színtereken küzdött, diplomás, középkorú férfiakról volt szó. Emberi szabadságukról mondtak le a transzcendenciába emelt immanens eszményekért. Voltak, akik már felismerték ezt, és hallgattak. Aki számára a proletariátus felszabadításáért vívott harc felszabadulás helyett önmaguk bebörtönzését hozta

a hallgatás házába. Münnich Ferenc volt hazánk moszkvai nagykövete, amikor Lengyel József vissza akart térni Magyarországra. Münnich azt mondta, hogy ennek nem lesz akadálya, de ne csodálkozzon, ha hazatérve nem akarják majd felvenni az Irószövetségbe. Illyés Gyula ajánlására került csak be, de első őszintén beszélő kisregénye csak a fordulat előtt jelent meg. Kollégám – Sztálin-díjas matematikus, az „első kör” egykori lakója – élete végéig hallgatott. Másik kollégám, francia műveltségű kommunista, a hírhedt vermeti fogolytábor egykori lakója nem volt hajlandó emlékezni, pedig egy másik fogolytársa név szerint említette őt egy tanulmányban. Hallgatásba börtönözték magukat, legfeljebb egy bizalmas pillanatban éreztették, hogy párthűségük, vagy inkább az általuk felmagasztosított vagy a még bennük megmaradt eszme reménytelenül, kétségbeesetten hívó rabjai.

Meg kellene kérdezni a régi Eötvös-kollégistákat, a fényes szelek nemzedékét, hogyan mondtak le szabadságukról és hajtották fejüket a tekintélyuralmi rendszer igájába. A kérdés persze költői, hiszen bőséges nyilatkozatanyag gyűlt össze erről az elmúlt években. A kérdésem inkább csak arra való, hogy gondolkozzunk el a történelem strukturális ismétlődésén, idősek és fiatalok, apák és fiúk lélektani reagálásán a szabadságra és az arról való lemondásra, mivel a szabadság veszélyes létforma, néha csak a rabok szabadok igazán. A nagyapák hallgatnak a háború előtti időkről, a fiak hallgatnak a személyi kultusz háború utáni éveiről, és nem nyitják fel a III/III-as aktákat. A politikai szüzességüket elvesztő unokák pedig még a jövő évezredben is hallgatni fognak arról, milyen szellemi szabadságértékekről mondtak le, miközben, hatalomra jutván, a 48-as fiatalokra emlékeztető öltözetüket mellényre, öl-

tönyre, csokornyakkendőre cserélték fel. Aki nem akar a kulisszák mögé nézni, mondja azt, hogy felületesen fejezem ki magamat. Egyesek azt írják, hogy országunk évszázadok óta most lett igazán szabaddá. Nos, az elmúlt hét év kiváló időszak volt a szabadságból eredő neurózisok tanulmányozására. Az első szakaszban fellobbantak a felszabadult, de még beteg szervezet összes jellemző tünetei: a trianoni- zmus, a szomszédok lenézése, a zsidózás, cigányozás, bajaink másokra kenése. Az egykor szelidséget és megbocsátást ígérők köpenyegváltása és harsány, erőszakos igazságkövetelése. Kardcsörgetés és lemondás a semlegességről. A régi lehallgatók elítélése közben új lehallgatások. A régi zöld és vörös bárók nem mindig igazságos megbélyegzése után hatalmas vagyoni és pénzharcolások a szegények kárára. Ebben a országban nulla összegű játék folyik, mivel a termelés válságba került. Valakinek csak akkor lesz több, ha másoktól elvesz. Hogyan éltünk a szabadságunkkal? Nem bírtuk ki azt az ostoba félelmet, hogy a románok legelső dolga az lesz, hogy megszálljanak bennünket? Azt hittük, hogy a zsidók minden vágya az, hogy megvegyék ezt az országot? Félünk megfogni a termelőeszközök boldogabb végét, hogy növekedjék az egy főre eső termelési érték? Nem találkoztunk még olyan cigánnyal, aki szőlővel kínál meg minket a buszra várva, ahelyett hogy ellopná a pénztárcánkat? Miért nem örültünk a szabadságnak, miért nem mondtuk azt, hogy többet ér a szabadság a meglévő gondoknál? Miért nem köszöntük meg a szabadságot azzal, hogy benne optimistán elindulunk a jobb felé? Miért kellett visszanyúlni keserves történelmünk ócska fogalmaihoz, sémáihoz és már nem is egyszer nagyon rosszul végződő eljárásaihoz? Elvesztett előnyünk éveiről a szabadságeldobásról és szabadságvesztésről beszélnek, s az előttünk álló idő az új, másfajta rabságba való menetelésünk tanúja lesz. Nem látjuk az új világ kulisszái mögött a lényegi, a régi, az örök elnyomó struktúrát? Magyarságunk búsuló nemzethalál-ideológiájában mutatkozik meg a szabadságával élni nem tudó ember nemzeti-kollektív menekülése a biztonságot, megmaradást ígérő keretek közé? Nem volna közbenső gondolkodás- és magatartásforma a véres, csapzott homlokú, illetve a pusztuló-fogyó nemzet miatt tépelődő magyar számára? Az egyik harcol, azért pusztul, a másiknak nincs gyermeke, s így múlik el. A középen álló ember nem drámai hős, hanem józan mun-

kás, akinek az ujjából fakad a friss erő – úgy Kassákosan.

Szabadságában kiszolgáltatott társadalmunkra rátört az élelmeselek hada. A tőkéről és a nemzetközi politikai világ szereplőiről ne beszéljünk. Egyrészt azért ne mondjunk semmit, mert nem tudjuk, ki, mennyiért, milyen feltételek mellett, mekkora darabot vásárolt a térségből. Ezekről szólhat a képzelet, meg egyes ellenzéki politikusok alkalom szülte vádaskodása, de az igazi paktumokat jó ideig elzárják a nyilvánosságtól. Harminc év után tudtuk meg, hogy Eisenhower eladott minket a Szezei válság ellentételeként, kilencven év múlva egyéb dolgok is kiderülnek, esetleg az is, hogy ki ölte meg Kennedy elnököt. Távolságban vannak tőlünk ezek a dossziék. De, íme, itt az Üdvhadserég, a koreai, indiai misszionáriusok és jogik, amerikai prédikátor kíván elvezetni minket az üdvösségre, miközben őt nem vezette ide a hite akkor, amikor kellemetlen lett volna. Avatott mesterek mindenféle csodálatos dologra akarnak megtanítani minket, mivel mi még elhiszük azt, amire mások már nem vevők. A Marlboro cigarettát már nem felel meg a nyugati szabványoknak, de itt még a szabad világ jelképe, és megfelelő színes reklámanyag butító bevetése után eladható. Mivel pedig minden áru, a jogi meditatiós gyakorlatokat, a pap lelki vigaszt ad el, a gyógyász egészséget ígér. Szabadok vagyunk, s ebből a szabadságból annak adhatjuk el magunkat, akinek akarjuk. Ha nem tudunk erőt venni a félelmekinken és szorongásainkon, ha nem akarunk magunk megoldozni azért a látásért, amire képesek vagyunk.

A kérdés még nem dőlt el. Jelen körünkben elérkeztünk a Fromm által alaposan elemzett fogyasztói társadalom küszöbére. Etvágygerjesztőnek jók voltak a szocializmus utolsó, liberális évei, s vágyaink harsányan, követelőzően dörömböltek az új világ, de legalábbis Európa kapuján. Kihagyhatatlan lesz számunkra a konformista társadalom gondolatlanság, a nagytőkék által vezérelt mentalitású időszaka? Spender 1972-ben ezt írta a Partizan Review-ben: „Az amerikanizáció folyamata olyan jövőbeli árnyékkép, amelyben az egész világ hasonlatossá válik Amerikához... Az európaiak számára ebben a folyamatban pont az a legfélelmetesebb, hogy nemcsak gondolkodásmódjuk és mindenféle eddig használt módszerük bomlik fel és pusztul el, hanem egyúttal az európai múlt is teljesen feloldódik és elvész az amerikai jelenben.” Történelmi szükségszerűség-e tehát az előttünk álló közgazdasági, monetáris út annak minden társadalmi, kulturális, gondolkodásbeli következményével együtt, vagy szerencsés elmaradottságunk menekülési utat adhatna egy emberibb világ felé, ha nem akarnánk lemondani erről a kivetető útról? Amikor mai vezető közgaz-

dászaink az amerikai rendszert kívánják kimondva vagy ki nem mondva átültetni az erre a módszerre nem feltétlenül alkalmas vagy megérett magyar világba, akkor úgy látszik, hogy a jelenlegi utkeresésben azonosulni tudnak Richard Cobden-nel, a múlt századi angol gyárossal, közgazdásszal és politikussal, aki 1835-ben így vélekedett: „Mély meggyőződésünk, hogy népünk virágzásának egyedüli esélye rendszerünk időszzerű újjaalakításában áll, azaz minél hamarabb egyenlővé kell tenni azt az amerikaiak tökéletes rendszerével.” Még Lenin sem tudta kivonni magát az amerikanizmus büvköréből, hiszen ő a bolsevik elméletet szeretete volna párosítani az amerikai gyakorlatiassággal.

Ha túl akarunk lépni a frázisokon vagy íróasztalnál kigondolt elméleteken, akkor a szociográfiához fordulhatunk segítségért. A mindennapi élet számszerű elemzése mutat valamit abból az ellenállásból vagy szelekcióból, amit a társadalom gyakorol az új hatásokkal szemben. Nincs egyértelmű behódolás az ajánlatoknak vagy kényszereknek, az emberek egy része igyekszik kritikusán megőrizni szabad választási lehetőségeit. Nem mondom, hogy mindenki, s ha tömegjelenségeket vizsgálunk, akkor azt sem állíthatom, hogy a függetlenség megőrzése a domináns tendencia. Hiszen a második világháború után felmagasztosult, egyedül üdvözítő, életképes és követendő példaképpé vált az amerikai modell, a gazdasági kultúra és életfilozófia. Nyugat-Európa 1947 óta megtanult élni az amerikai jelenségekkel, mintegy második fogyasztója lett az amerikai gazdaságnak és kultúrának. Mi, kelet-európaiak, egy másik modellt követtünk s ennek torzulásai olykor oly triviális dolgokat magasztosítottak presztízsertékké, mint egy reklámszatyor vagy egy bécsi orkáncabát. Jelen helyzetünkben minden elérhetővé vált, a gondot azonban nem annyira a lemaradottság, mint inkább a felkészületlenség okozza. Ezért aztán figyelemmel méltóak azok a statisztikai elemzések, amelyeket Farkas Dezső tett közzé a Valóság múlt novemberi számában. Az 50-es évektől kezdődően évtizedes periódusokban kíséri figyelemmel az amerikai életforma elemeinek behatolását a magyar társadalom életébe, nem tévesztve szem elől, hogy bizonyos tárgyak vagy szokások csak változással vagy funkció-átalakítással kaphatnak helyet az életünkben. Táblázata jól mutatja, hogy az idő múlásával hogyan önti el életünket a korábban még elutasított elemek sokasága, kezdve a minden további nélkül elfogadott Cola-tól és ráógumitól a farmernadrágon, üzenetrögzítőn, mikrohullámú sütőn, dezodorokon és övtáskán át a sportcipőig, amelyekben az emberek 90%-a egy kilométert sem futott, a szappanoperákig (Dallas, A kisasszony, Szomszédok stb.), ame-

lyek elé adott időben egy egész ország ül le, a home shopping-okig, amelyek egy része csak átveri az embereket, a baseball-ütőig, amelyek a hazánkban nem nagyon népszerű sport eszköze mellett egyre inkább támadó-védő fegyverré léptek elő. Egyelőre még nem urálja vásárlási szokásainkat a hitelkártyarendszer, mert alapvető kelléke, a pénz, hiányzik, s nem honosodott meg a magánpszichiáteri rendszer sem, részben szintén a pénztelenség, másrészt a téves szemlélet miatt. Arról, hogy miként hajtjuk szabad fejünket az előzőekkel összefüggő kulturális vagy világnézeti behatások igájába, bizonyára bőségesen szólnak más tanulmányok. Mi egyfajta vázlatos, töredékes úton eljutottunk a mába. Gondosabban le lehetett volna írni azt, hogyan adta oda a magyar társadalom a szabadságát a relatív jólétért, hogyan került a szabadság mérlegének serpenyőjébe a kiváló emberek által aláírt 57-es irónyilatkozat. Daniel Cohn-Bendit néhány évvel ezelőtt elmondta, mivé lett 1968 májusának apák konformizmusát elvető fiatalsága, ha nem lett terroristává. Havel, Kundera és mások írásaiból megtudható, hogy miként adta fel vagy őrizte svejki ravasszággal a prágai tavaszt követő augusztusban elrabolt szabadságát a cseh ember. Ki mivel magyarázta meg magának, hogy végül is azt tette, amit tennie kellett a szabadság szép napjai múltán. Nekünk azonban a politikai és gazdasági vonal felvázolása mellett van még egy fontos tennivalónk, ami továbbviszi a Fromm által félben hagyott vizsgálódást. Jól vagy rosszul, de mindenképpen gondolkodásra hívja fel, kérdéseket kell feltennünk hit és szabadság történelmi kapcsolatáról.

Szabadságra vagytok hivatva, mondja Pál a Galatákhöz írott levelében. Ennek a szabadságnak, amelyre Krisztus vezette el hivat, egyetlen alaptörvénye van, a felebarát szeretete, amely mások önkéntes, lélekből eredő szolgálatára indít. Krisztus követője szabadabbá vált az ember életét lehetetlenné tevő, gyakorlatilag betarthatatlan törvénytengertől, s energiáit az emberek szabad szolgálatára fordíthatta. Ez nagyszerű és lelkesítő távlatokat nyitott meg előtt. Az Apostolok Cselekedeteiről szóló könyvben meg is csodálhatjuk az induló kereszténység alkotó légkörét. Ez a lelkesültséggel teli, kreatív magatartás az önátadó, feltétel nélküli szeretet folytán azonban kiszámíthatatlan, veszélyessé válhat, tehát magában hordozza a félelmetesség csírait. Az önátadó ember egy idő után elbizonytalanodik, magányérzete támad, s az Ur sem jön.

Szívből szólíthatja kedves tanítványa, – Jöjj el, Uram, Jézus! –, de ehelyett fegyveres üldözés szakad a hívők nyakába, miközben el kell hogy viseljék az anyaegyházból, az ószövetségi zsidó vallásból való kizárásukat is. A magány nő, az üldöztetés szabadsága félelmetes. Miközben pedig meg kell ismerkedni a mindennapi tanúságtétel szorongásaival, Pál, akinek nem elég Jézus közlése, hozzáfog, hogy magán-kinyilatkoztatása erejében felépítse teológiáját a megváltásról, a kien-gesztelésről, az ember megigazulásáról. A gyönyörű páli himnuszokat olvasva nehezen mondja ki az ember, de végül is az elmélet kifejlődése és hatása miatt mégis csak kimondja, hogy az a Pál, aki talán minden kortársánál többet tett a hit elterjesztéséért, a másik oldalról megfosztotta társait az evangéliumi gondolkodás szabadságától, belekényszerítve őket egy hamis mechanizmusban való gondolkodásba. Túl kevés volt komoly tanításnak Jézus beszéde, vagy túl nyomasztó az egyszerűsége? Pál mindenesetre kidolgozott egy elméletet, amelynek alapján kevesebb önállósággal, problémamentesebben lehetett beavatottá válni az isteni gondolkodás, tervezés titkaiba. Az önállóságra hivatott ember mindig készségesen üdvözli a mankókat, a jótékony segítséget, amivel megkönnyítheti napi életét, megta-
karíthatja a gondolkodás fáradságát. Jézushoz képest azonban mindenki epigon, még a zseniális Pál is, s az általa nyújtott teológia, párosulva a történelem alakulásával, biztonságba, de a tévhit biztonságába vezette követőit. A paragrafusokkal és mítoszokkal körül nem ültetett szabad szeretetnek az üldözöttségben és az elméleti egyszerűségben megmutatkozó kettős félelmes-ségből lélektanilag jólesett a konstantinusi polgári védettségébe és a teológiai elméletgyártás tudományos oltalmába menekülni. Olyanok is voltak, akik a bűnösnek látott világban gyakorolt szabad szeretés helyett a magányba, vagy a kevesek társaságába menekültek. Alkati kérdés. Így folyt tovább az örömhír élete szabadság és kötöttség, zsákutcák és letörések, felszabadultság, lendület, levertség, szorongás és útkeresések során át.

Bárhogy is tekintjük, a II. Vatikáni Zsinat idejére újból kritikus helyzetbe jutottunk. Loisytól Teilhardig új gondolatok rázkódtatták meg az időközben tévedhetetlenné is vált hitrendszert. E két névvel egyrészt időbeli távolságot, másrészt stíluskülönbséget akarok érzékelteni, nem felejtkezve el a sok-sok elítélt modernistáról, a protestáns elemek vagy kutatási eredmények beszűremkedéseiről. Bár voltak, akik azt mondták, hogy a zsinaton a Rajna két partjáról jött teológusok ádáz összeesküvése zajlott az igaz hit ellen, mégis, az általános megítélés ablaknyitásra, szabadságról beszél. A zsinat felszabadította az embereket,

olyannyira, hogy az aggályosak már azt kérdezték: Miben kell még hinni? Sokan választották a szabadságból való menekülés klasszikus útját, a visszalépést. Lefebvre persze maradt ott, ahol volt, de Josef Ratzinger, az egykor galambszürke öltönyben és nyakkendőben előadó professzor, a körülmények hatására inkább visszamenekült. A reformerek különböző konfliktusokat éltek át, általában nem jószántukból megváltak korábbi egyházi tisztségüktől, és a laikus szféra irányában keresték tovább a szabadságot. Esettanulmányokat kellene folytatni, hogy sikerrel tették-e. Reformokat csak a változatlanul uralkodó hierarchia jóváhagyásával lehet bűntetlenül megvalósítani. Még az oly kiváló és nyitott szemű közösség is, mint a Szent Egyed, csak úgy tudott hazaánknban működni, hogy engedelmessékedett Lékai bíborosnak, amikor megtiltotta a fiatalok közti munkát. A reformra és szabadságra hivatott nép vergődik az engedelmesség szorításában, tudatos vagy tudatalatti vallási félelemben él, hiszen üdvösségéről van szó, és bemagyarázták neki, hogy a mennyország kulcsa a lelkiatya és feltevesei kezében van. A lelkiismeret központi kézen tartása legalább oly félelmetes, mint a politikai vezetők hasonló törekvései. Nem kell a lelkiismeretemet más zsebében tartani ahhoz, hogy torz ember legyek, elég az is, ha *más* lelkiismeretét tartom a *saját* zsebémben. A jól dresszúrázott hívő óriási feszültséget él át, amikor azt hiszi, hogy saját lelkiismerete ellen lázad, pedig nem arról van szó. Lehet, hogy a Jézus szabadságában kifejlesztett lelkiismerete mást mondana, mint amit beleverték. Azt hiszem, Drewermann számára közhelyeket mondok, de hogy a külső „léleknevelő” behatások – sokszor utólag – milyen megrázóak tudnak lenni, arról tanúskodnak azok a barátaim, akik nem hajlandók bármit is elmondani régebbi lelki-vezetőjük módszereiről. Arra viszont semmi biztosíték nincs, hogy az egyszerű „felszabaduló” ember szerencsétlenségében és magára maradozottságában nem fog újból új rabságot választani, csak éppen másfajtat. Kínálat bőven van a méltatlan rabságoktól kezdve pl. a szegényekért folytatott fegyveres harc igazán egész embert kívánó életformájáig.

A történelem által létrehozott, az evangélium korának légkörét felidéző környezetben élő és fejlődő Bokor szinte automatikusan haladt a jézusi szabadság irányába, mivel elvetette mind a fizikai, mind a szellemi erőszak alkalmazását. Megvált a nem-híhető teológiai elméletektől, és eljutott az általános szeretetparancs közös nevezőjéig. Nem mindenki egyformán és nem mindenki ugyanolyan gyorsan. Sokan megélték, mindenki a maga módján, az új helyzet kritikus, alkalmadtán veszélyes vagy kiszámíthatatlan

voltát. A mítoszoktól megüresedett ég hideg és barátságtalan, magányérzést és félelmet szül. Elődjünk módjára ma is megtehetjük azt, amit az első keresztyének: bemenekülünk valamilyen védettségbe és/vagy elméleti agyaskodásba. A védelem lehet párté, kormányzaté, régi vagy új vallásfelekezete. Megrettenve visszamenekülhetünk a konzervatívizmusba, a korábban bírált, de, úgy látszik, mégiscsak egyetlen használható létformába, de ki is menekülhetünk a vallásból tudományba, gazdasági elméletekbe, gyűjtőszennvedélybe, sportba, kertészetbe. Lehet dolgozni és tervezni közéleti bizottságokban, ott lenni a sodrásban, mert az örökmozgás motorikussága biztonságérzetet ad, oldja a magányt. Más elvonulhat remetének, nem tudva, hogy fenséges-e vagy nevetséges, amit csinál, esetleg csak tévedés, de lehet bűn is, sőt hiba. Az évezred végén, a magunk útján, mi is eljutottunk a szekularizált szabad világba, ahol már nem lehet könnyen hössé, tanúságtevővé válni, de nagyon könnyen lehetünk más tucatnyi csodabogarhoz hasonló aktivisták, vagy kellemetlen, vagy megmosolyogni való, de semmiképpen sem komolyan veendő igyekvők. Akiket megnyugtattak, félretolnak, agyonhallgatnak. Ha nem adjuk el szabadságunkat a helyzet megszüntetéséért, akkor marad az elviselendő magány. Baj akkor van, ha a tanácstalanságunkból is adódó szorongás úrrá lesz rajtunk, és valaki vagy valami túl lencséséért eladjuk szabadságunkat. Pedig jól kellene tudnunk, és Fromm-mal együtt, bár más premisszáknak alapján, át is élhetjük, hogy a szorongó félelem igazi orvossága a mások felé nyitó szeretet. Ebben a teljesítési parancsban, amelyet szabad lelkiismeretünk által javasolt célkitűzésekben váltunk valóra, megtaláljuk békénket, életünk értelmét.

A profán történelmet sem azért tanultuk, hogy régiségtani ismereteinket gazdagítsuk – toldom meg Mindszenty ismert szavait. Számunkra felcsillan a remény, hogy Isten Országát ne tegyük sem testi-lelki erőszakszervezetté, sem politikai párttá, maffiává, hatalommá, amitől félni kell. Ennek elkerülésére jó gondosan elemezni kell azokat a struktúrákat, amelyeket a történelem utópistái vagy realistái, messiásai vagy cinikus pragmatikusai létrehoztak. Nálunk ne úgy legyen! Orizzük meg szabadságunkat a leegyszerűsítő megoldásoktól, amik mindig rosszat szülnek, és próbáljuk felvirágoztatni az Ország sokféleségét a szeretetszolgálatok különbözősége által. Isten Orzága nem a félelem orzága.

Nyíri Tamás

A szerelem antropológiája

(III., befejező rész)

A szerelem élete és fejlődése

Mondottuk, hogy a belső érzélem megjelenési módjában válik igazi élménnyé. Minél hűségesebben ragaszkodik valaki a kötött formákhoz, annál több örömet és felszabadulást talál érzelmei kifejezésében. A szabályok szerint végzett, mulattatóan és gyönyörködtetően alakuló tevékenységet játéknak nevezzük. A kérdés lényegére tapint Andrew Greeley *Love and Play* című könyvében, állítván, hogy a szerelem értelme a játék. A gondolat korántsem új keletű. A Teremtés könyvének szerzője szerint a filiszteusok királya arról ismerte fel, hogy Rebeka nem húga, hanem felesége Izsáknak, hogy „játszadozott feleségével” (Gen 26,8).

Bizonyára lesznek, akik azt mondják, hogy a szerelem túlságosan komoly dolog, semhogy játéknak tekinthessük. A komolyságot tekintve teljesen igazuk van: az egyik legkomolyabb dolog az emberi életben. Am igazán szeretni csak játszva lehet. Ha valaki nem tud játszani, nem tud emberi módon élni.

A játék

Mi a játék? Ha nemcsak szónoki a kérdés, akkor azt jelzi, hogy elfelejtünk játszani. A gyermeknek nincs szüksége a játék definíciójára, és nem kell tanítani játszani. A játék külön világ, a maga szabályaival és mértékegységeivel, előírásaival és kötelességeivel. Nagyon valóságos világ, de a köznapitól különböző világ. A gyermek sohasem téveszti össze a játékot az élet más részével. A játék szigorú szabályai egy ideig a komoly élet szabályait helyettesítik. A játék lehet szigorú szabályok szerint végzett verseny, a fantázia kötetlen szárnyalása, ünnepélyes öröm, bonyolult és titokzatos megilletődés és kellemes időtöltés, mulattató szórakozás. A gyerekek barátaikkal szeretnek játszani, akiket ismernek, akikben bíznak, akikhez vonzódnak. Idegenekkel nem tudnak játszani, vagy csak kényszeredetten, de ez nem az igazi. A játék fesztelen mozgás, de nem fegyelmezetlen. Ha valaki túlteszi magát a játékszabályokon, elromlik a játék. Pajkos, kötekedő derű, pompás szórakozás és hihe-

tetlenül komoly elmélyülés, tökéletes kikapcsolódás.

A lelki fejlődés során kialakuló későbbi fázisok nem szüntetik meg nyomtalanul a korábbiakat. Fejlődési rendellenességre vall, ha a felnőtt elfelejtett játszani, ha a játék helyett csak a nyereség érdekli. Egyes játékokban nagyon fontos a győzelem, de ha vége a játéknak, korántsem lényeges, hogy ki lett a nyertes. A játék igazi haszna maga a játék, s így a végén mindenki nyertes. A szerelem nem szomorújáték. A szerelem vígjáték, de csak azoknak, akik tudnak álmodni és ünnepelni, akikben megvan a rátermettség, hogy színbe, alakba, mozdulatokba és szóba öntsék vágyaikat és álmaikat, akik nem rettegnek a komolytalanság vádjától, ami rendszerint mélyebb szorongásból, önmaguk kimutatásától való félelmükből táplálkozik. Ha valaki nem retteg attól, hogy lelepleződik, hogy kendőzetlenül megmutatkozik – márpedig az erotika a szó mindenre kiterjedő értelmében vett lelepleződés –, akkor elbűvölő, magával ragadó, mulattató szórakozás az évődő, kötekedő, pajkos erotika. A szerelem csakugyan „gyermekké tesz”.

A játék kapcsolat. Egyedül is tudnak játszani a gyerekek, de hamar megunták. Csak játszótársaival együtt tudja felépíteni álomvilágát, csak ha van ki, nek kifejezze fantáziaképeit és vágyálmait. Ha maguk közt vannak, akkor nem érzik kockázatosnak vagy szégyenletesnek. A felnőttek ritkán mernek belemenni a játékba, így aztán a játék hiányában nem marad nekik más, mint valami rémesen szürke, egyhangú, alapjában kiábrándító szexuális kapcsolat, amin jó mihamarább túlesni. A szerelmet a játék élteti. Akinek nincs tehetsége a játékhoz, a szerelemhez sincs. Az enyelgés és évődés célja, hogy hétköznapi világunkból átvezessen egy másik világba. Néhány rutin-szerű mozdulat azonban nem alkalmas erre. Az ötletgazdag, spontán, teremtő és bizalmas, mulattató játék feltételezi mindkét ember érzékenységét, ügyességét, beleélő képességét. Leginkább azonban szeretetét és türelmét. Csak rengeteg gyakorlással, türelemmel, önuralommal és hűséggel tudnak kialakítani olyan atmoszférát, amelyben valóban személyes kapcsolatukat fejezi ki és mélyíti el az erotika. Csak

megbízható, hűséges, jól ismert, igazi társsal lehet mulattató játékot folytatni.

Sivár, szomorú, humortalan világban nehezen viselhető el a szerelem játékosága. Van azonban elegendő okunk rá, nem utolsó sorban éppen a szerelem, ami megtiltja, hogy ilyen keserűen értelmezzük a világot. Aki nem utasítja el eleve a szerelem és a játék kapcsolatának a gondolatát, azt éppen a szerelem győzheti majd meg az ünnep, a játék, a fantázia derűjéről, az majd éppen a szerelemben szerezhet elég tapasztalatot arra nézve, hogy csodálatos játékként is értelmezhető az élet, minden tragédiája ellenére nem a pusztítás démonaié az utolsó szó, hanem a kozmosz összetartó erőié. A jelenségek különféleképpen értelmezhetők. Mi mindent mondhat egy szemrebbenés! A szemhéjak rezdülése lehet fiziológiai reflex a hirtelen felvillanó fényre, de bujkálhat benne mosoly vagy szégyen, vagy valami más, titkos üzenet. Mondhatja azt: „ne hidd, amit mondtam”, vagy „tetszel nekem”, „szívesen volnék veled kettesben”, esetleg „ez tisztára megbolondult”. Az idegek és izmok fiziológiai mozgása ugyanaz, az üzenet azonban az értelmezőtől is függ, és számtalan jelentése lehet. S ha vonatkozik ez a szemek mozgására, akkor még inkább a szerelmi odaadásra. Mit fejez ki? Egyáltalán odaadás-e? Vagy valami más? Kötelességteljesítés? Biológiai energiák gazdaságos átalakulása? Szellemtelen rutin? Hirtelen támadt szenvedély azonnali kielégítése? Vagy két ember életjátéka, összetartozásuk ünneplése, mert minden nehézség és gond ellenére is boldognak érzik magukat, ezt a boldogságot fejezi ki odaadásuk, ami egyúttal növeli és elmélyíti boldogságukat? Csak egy boldog társ lehet boldogító társ. Az ember azonban csak akkor boldog, ha igenli viselkedését, ha teljesen szabadon adja oda magát. A boldogság nem biológiai állapot, nem a feszültségek oldódása. A boldogság a szeretett társ szemében ragyogó öröm. Csak ettől lehet boldog valaki. A boldogság pillanataiban

ünnepi színben ragyog a világ. Csakugyan bízhatunk abban, hogy minden okunk megvan rá, hogy valami nagy-szerűt ünnepeljünk?

Játék és türelem

Közismert a szerelem dilemmája. Egyrészt erős és állandó biológiai készlet él bennünk, másrészt elkerülhetetlenek az összeütközések, feszültségek, tasztítások, ha két ember ennyire közel kerül egymáshoz. Szerelemük egymáshoz vonzza őket. A felgyülemlett ellentétek viszont tasztítóan hatnak. Közmegegyezőség társadalmunkban, hogy az életben egyáltalán elérhető beteljesülés legmélyebb forrása a házasság. Csakhogy ehhez a beteljesüléshez, a boldogsághoz nagyon sok erő és kitartás kívántatik. A közösen vállalt gondok, a közös célok elérése, az élet közös alakítása adja meg a szexuális öröm mélységét. Másrészt azonban az anyagi gondok, a gyermek-problémái, a családi élet megszkott velejárói erősen a játék ellen dolgoznak. Sokan ezért hivatkoznak a futó kalandokra, hogy ott gondtalanul kiélheti az ember játékos kedvét. Nincs igazuk, mert a játék sikerének előfeltétele a meghitt, bensőséges, szilárd kapcsolat. Idegenek nem tudnak igazán játszani egymással. Legfeljebb olyan állati komolysággal, mint a játékkaszinók vendégei. Másrészt tagadhatatlan, hogy játék nélkül nem viselhető el huzamosan a közös élet. Az unalom leghatásosabb ellenszere a változatosság. Csakhogy nem a partnerek cseréje szórakoztató, hanem a meghitt partnerrel való szórakoztató, azaz változatos játék.

Az enyvelgés, évvodés, kötekedés annyira hozzátartozik a szerelem szótárához, hogy nélkülük nyilvánvalóan nem beszélhetünk szerelemtől, legfeljebb szexuális érintkezésről. Igazi játékosság pedig csak hosszú és tartós szerelmi kapcsolatban alakulhat ki és maradhat fenn. Sokan azért rekesztik ki szerelmi kapcsolatukból a játékot, mert vélt vagy valódi teljesítménykényszer nem enged rá időt. Más, komolyabb dolgokkal kell foglalkozniok. De jó része van a játéktól való idegenkedésben a belénk nevelt szegyennek is. Félünk leleplezni magunkat, kifejezni vágyainkat, álmainkat, igényeinket. Mi történnék velünk, ha még kiderülne a végén, hogy milyen érzéki lények vagyunk? Valószínűleg sokkal boldogabban élnénk. De valóban véges az időnk, meg az erőnk, takarékoskodni kell velük. Csak az a kérdés, hogy nem térülne-e meg hosszú távon, ha valamivel több időt és energiát szánunk a játékra, a szeretet megnyilvánulásaira?

Természetes, hogy a szerelmi odaadás nem sikerülhet mindig tökéletesen. A szexuális technikát is el kell sajátítani, s ez nem megy máról holnapra, és végképp nem tud jól működni a szexualitás kultúrája az erotikus szeretet nélkül. Megvan a lehetőség, hogy érlelődjék és mélyüljön a szerelem, hogy kifinomuljon a szexuális technika, hogy kibontakoztassák a közösen szerzett tapasztalatok, emlékek, felfedezések, hogy jó kedvre derítsük, elszórakoztassuk, mulattassuk és boldoggá tegyük a szeretett partnert. Erre való a játékosság. A játékon nyilvánvalóan nem azt értjük azonban itt, ami közös az összes élőlényben, hanem azt, amit csak az ember tud elsajátítani, hosszas gyakorlás, fáradság, ügyesség és türelem árán.

Az élet ünneplése

A szerető odaadás könnyed játék, eksztázis, öröm és a fantázia szárnyalása, ezenkívül pedig ünnep is. Az élet ünneplése.

Történelmünk kezdetén mindenekelőtt egy eseményt ünnepeltek őseink: magát az életet. Nem engedhették meg maguknak azt az illúziót, hogy magától értetődő fajunk fennmaradása. Ünnepeik az élet ünnepei voltak: a termény betakarításáé, a napfordulóé, a termékenysége. A szexualitás szorosan kapcsolódott a vallásossághoz, a szexualitásban nyilvánult meg leginkább számukra az élet legyőzhetetlen ereje. A nemzés és foganás esemény-számba ment, nyilvános, jogi jellegű volt. „Ábrahám nemzette Izsákot” – kezdődik Jézus nemzetségtáblája (Mt 1,2). Az ősi vallások alapbölcsségéhez tartozott a szexualitás és a rítus kapcsolatának, a szexualitásban rejlő ünneplésségnek a felismerése.

Régmúlt korokkal szemben ma közszemlére tesszük ki a szexualitást, és profanizáljuk, megfosztjuk ünneplésségétől. Ifjúsági magazinokban szegény elbutított tizenéves gyerekek hozzák nyilvánosságra megrontott életüket. Mintha mindenáron le kellene bontani azt az értelmi építményt, amelyet évezredek emeltek a szexualitás fölé, amelyben kibontakozhatott a szerelem játéka és ünnepe. Játék nélkül nincs ünnep. Az ember erejének, méltóságának, épségének, férfiúságának és nőiségének megnyilvánulása örömet kelt, felfüggeszti a közönséges időt, hálát ad a teremtés jótéteményéért. A komolyan vidám ünnep egységre foglalja az emberi létezés két oldalát: a komolyságot és a derűt, a munkát és a játékot, a tragédiát és a komédiát. Az ünnep komoly, mert az élet győzelmét ünnepli a halálon, derűs, mert az életet ünnepli, és az élet önmagában

véve derű. Ezért van ünnepi dimenziója két ember szerelmének, s ha hiányzik belőle az ünnep, vége a játéknak és szerelemnek.

Mit ünnepel a szerelem? Magát az életet. Örülünk annak, hogy ehetünk és ihatunk, álmodunk és felébredünk álmunkból, hogy szeretjük egymást. Örülünk barátainknak, családunknak, hogy újból felkelt a Nap, és világít a Hold, hogy mégiscsak havazott ezen a télen is, hogy majd kiderül az ég. Ünnepejük az együtt töltött szép időket, s ünnepet ünnepelünk, hogy átvészeltük a rosszat. Ünnepejük az érzéki örömet, amit egymásnak tudunk nyújtani. A szerelmi odaadásban a világmindenség erőivel és az élet forrásával kerülünk kapcsolatba. A test felindulását mérhetetlenül meghaladja a lélek indulata. Szerelme ölelő karjában a férfi büszke arra, hogy férfi, a nő büszke arra, hogy nő, és hála járja át léte legmélyén azért, hogy átélheti ezt az érzést.

Válaszolhatunk undorral, szégyennel, szomorú sivársággal is. Annak jeleként, hogy valami nincs a helyén, hogy valami gátolja azoknak az erőknak a megindulását, amelyekben megbizonyosodik az ember, hogy tud adni, hogy odaadásra képes, hogy elajándékozhatja önmagát, mert van, aki elfogadja ajándékát. Az odaadás elfogadása saját létünk jóváhagyása és helyeslése, amivel kölcsönösen megajándékozhatjuk egymást: odaadásunk szüntelenül megújuló kifejezésével. A szerelemben feltárul létezésünk értelme: akik ajándékként adatnak egymásnak, ajándékként adatnak önmaguknak is.

IRODALOM

- Freud-Studienausgabe. Frankfurt/M 1974. I-X. – A. Portmann: Biologische Fragmente zu einer Lehre vom Menschen. Basel, 1951. – I. Eibl-Eibesfeldt: Liebe und Hass. Zur Naturgeschichte elementarer Verhaltensweisen. München, 1970. – J. v. Lawick-Goodall: Az ember árnyékában. Budapest, 1975. – W. H. Masters-W. E. Johnson: Human Sexual Response. Boston, 1966. – E. H. Erikson: Jugend und Krise. Die Psychodynamik im sozialen Wandel. Stuttgart, 1974. – L. Feuerbach: A kereszténység lényege, Budapest, 1978. – H. Diels-W. Kranz: Die Fragmente der Vorsokratiker. Bonn, 1974. I-III. – Plotins Schriften, Hamburg, 1960. V. – Karl Marx: Gazdasági-filozófiai kéziratok 1844-ből. Budapest, 1970. – M. Buber: Das dialogische Prinzip. Heidelberg, 1965. – K. Lorenz: Das sogenannte Böse. Zur Naturgeschichte der Aggression. Wien, 1965. – A. Greeley: Love and Play. Chicago, 1975. – A. C. Kinsey és mások: Sexual Behavior in the Human Female. Philadelphia, 1953. – Friedrich Nietzsche: Werke in drei Bänden (K. Schlechta). München, 1977.

Bulányi György

A kinyilatkoztatásról

Istenhit

Animal rationale, értelemmel rendelkező élőlény az ember. Gondolkodni tud. Gondolkodása során Istent is gondol, s az Istent a maga létezése végső okának gondolja, és Valakinek is gondolja, akinek valami terve van teremtményével, az emberrel. Vannak olyan emberek, akik így gondolkodnak. Pillanatnyilag figyelmen kívül hagyom azokat, akik gondolkodásuk során más eredményre jutnak. Azokat, akik úgy gondolják, hogy nincs Isten, vagy nem tartják eldönthetőnek Isten létezésének kérdését, vagy megengedik, hogy van, de egészen másképp gondolják valóját, léttartalmát. Pillanatnyilag hagyom figyelmen kívül őket, később visszatérek rájuk. Most azokra koncentrálok, akik Istent személyes valóságnak gondolják, akinek terve van velünk, s akinek gondja van az emberrel.

Kinyilatkoztatás

Ezeknek az istenhívő embereknek a körében találkozunk a kinyilatkoztatás fogalmával. Mi ez? Információ, amely magától az Istentől származik, és különbözik azoktól az információktól, amelyek helyességét az ember ellenőrizni tudja; információ, melynek megbízhatóságát egyedül a kinyilatkoztatást adó Isten tekintélye (mindent tudása és hazugságra képtelen szentsége) szavatolja. A Pythagoras-tétel pl. nem lehet kinyilatkoztatás, mert tartalmát ellenőrizni tudjuk, mert elvileg minden ember számára ellenőrizhető információt tartalmaz. A történelmileg jelentkező kinyilatkoztatásban volt olyan információ is, amely tévedésnek bizonyult (pl. az, hogy a Föld lapos), s ma már éppen ezért nem számít kinyilatkoztatásnak, hogy a Föld lapos, mert tudjuk, hogy a Föld gömbölyű. De pl. azt az állítást, hogy az Isten = szeretet, sem tapasztalás, sem filozófia nem tudja mindenki számára nyilvánvalóvá tenni, minek következtében kinyilatkoztatásra kénytelen hivatkozni, aki nagyobb nyomatókat kíván adni ennek az állításnak, hogy

az Isten = szeretet. A kinyilatkoztatás fogalma mára leszűkült azokra az információkra, melyeknek tárgya „Isten és Isten kapcsolata a világgal”; tehát arra területre, amelyről ellenőrizhető, egyetemes elfogadásra igényt tartó ismeretek nincsenek (pl. Isten mivolta), vagy nem is lehetségesek (pl. Szűz Mária szűzen szülése). Az olyan állítás, amelynek tartalma egyetemesen, tehát mindenki számára igazolható, nem számíthat kinyilatkoztatásnak.

Hit

A különböző vallások különféle térképeket rajzolnak a lét teljességével át nem látható tartományáról. Különbözőképpen rajzolják meg Istent, más- és másképpen gondolják viszonyát hozzánk, vagy az ember Istent megközelítésének helyes útját. A legteljesebb ökumenikus jószándék mellett is csak annyi célozható meg részükről, hogy elismerjék, tiszteljék egymás szolgálatát, és hogy vallják: úgy is lehet éppen gondolni a dolgokat, mint ahogyan a másik valláshoz tartozók gondolják, de hát persze tévednek, mert mi a nekünk adott kinyilatkoztatás következtében biztosak vagyunk a mi ábrázolásunk kizárólagos helyességében. A vallások éppen e biztonsáruk okán hitet kívánnak egyházuk tagjaitól. Minden egyes vallás, egyház természetesen más és más tartalmak számára kívánja ezt a hitet. Vajon mi lehet ez a hit, mint magatartás, amellyel a különféle vallások tagjai többé-kevésbé különböző tartalmakra igent tudnak mondani?

Az ember a mondott léttartomány szempontjából szükségképpen az alábbi csoportok egyikéhez tartozik: ateista, agnosztikus, a maga módján vallásos (egyetlen valláshoz sem tartozik) és vallásos (valamelyik vallás tagjának mondja magát). Mi van akkor, ha pl. valaki katolikus, és hiszi azt, amit a katolikus egyház tanít: értelmével belátja, hogy úgy vannak dolgok, ahogyan egyháza tanítja? Nyilvánvalóan nem látja be, de vallja erősen, hogy úgy van, ahogy ta-

nulta. Ha a magáénál nagyobb vallási műveltségű személlyel találkozik, aki nem katolikus, akkor válságba kerülhet a hite, mert nem tudja azt megvédeni. Csak azt tudja tenni, hogy ismételteti, amit hisz. Újra kérdezem: miféle magatartás ez a hit, amellyel erősen tudunk állítani valamit, amit mások elvetnek, amiről mások egészen mást vallanak?

Hit és bizonyosság

A Pythagoras-tételben nem lehet senkit sem összezavarni. Hittemben viszont összezavarhat az, aki többet tud, mint én. Azt kell állítanom, hogy a különféle vallásokhoz tartozó embereknek a hite nem eredményez teljes bizonyosságot. Beleszületünk egy vallásba, és hallgatunk a papunkra. (Egy katolikus pap próbál meggyőzni a börtönzárkában egy református atyafit az ökumenizmus szépségéről. Fél óra után: „Hagyj nekem békét, menj a papomhoz, annak mondd ezeket...”, mi azt hisszük, amit ti, papok, mondotok nekünk.”) Esetleg áttérünk egy másik vallásra, mert azt – akármilyen okból is – megfelelőbbnek tartjuk a magunk számára. De nem gondolhatjuk teljes bizonyossággal igaznak a kapott eligazítást, ha egyszer másokat nem tudunk meggyőzni annak igaz voltáról, ahogyan ez sikerül – mondjuk – a Pythagoras-tétel esetében. Sőt, magunknak is jutnak eszünkbe hitellenes gondolatok, s egyáltalában nem biztos, hogy el tudjuk hessegetni ezeket, ahogyan a lelkítűkrünk kívánja tőlünk a magunk igazhitűségének érdekében. Az sem megoldás, hogy ilyenkor letérdelünk és imádkozunk, mert az imádság sok mindenben meg erősíthet minket, de bizonyosságot abban, amiben kételkedtünk, nem nyújt. Úgy tetszik, hogy egy valláshoz tartozni, hinni – csak annyit jelenthet, hogy nem utasítjuk el az általa rajzolt térképet, mert abba születünk bele, mert az

a legrokonszenvesebb számunkra a felkínált térképek közül.

Úgy tetszik, hogy a hit mint magatartás nem lehet több, mint ez az „el nem utasítás”. De a vallások az értelem és akarat vallásos engedelmisségét kívánják tagjaiktól, s ez több, mint az „el nem utasítás”. Képesek lehetünk-e erre a többre? Szívesen nyújtja ezt a vallások számára a hívőknek az a része, mely nem érdekelt annyira, hogy össze is hasonlítsa hitét más vallásokhoz tartozóknak a hitével. De tudjuk-e az értelem és az akarat vallásos engedelmisségét nyújtani a magunk felekezetének, ha „nem kaptuk meg a hit kegyelmét”? Ez az idézőjelben álló pár szó feltételezi, hogy Isten valakik számára megadja, más valakik számára nem adja meg az értelem és akarat vallásos engedelmisségét. Diszkriminál? Még hozzá üdvösség-tárgyban? Nyilvánvalóan nem. Isten nem ad ilyen kegyelmet. A hitet mi adjuk Istennek. A hit a mi személyes magatartásunk. Azt az Isten nem adhatja nekünk.

Ami szükséges

Isten ekkora bizonytalanságban hagyta az embert? Hogy tehette? Csak akkor tehette – gondolom én, aki Istent az ember sorsában érdekeltnek vallo – ha az embernek nincsen szüksége a tekintetben bizonyosságra, ha igénye éppen volna is rá. Ezt az igényt Isten alighanem azért nem elégítette ki, mert a teremtmény vagy egyáltalán, vagy jelen állapotában képtelen az adekvát képet – Istenről – tudomásul venni. Csak megközelítéseket tud magáévá tenni, amiket a vallások nyújtanak. A vallások pedig azt nyújtják, amit történelmi útján az ember gondolni képes volt az Istenről. Ezek összeálltak egy-egy hagyománykincsben, amelyet aztán az egymásra következő nemzedékek továbbadtak egymásnak, tovább is formálva azt. Szüksége azonban nincs az embernek arra, hogy adekvát képet kaphasson Istenről.

Mire van szüksége okvetlenül az embernek? Nem kevésre. Arra, hogy élni tudjon, hogy lehessen, létezhesen. Hogy ne tegye lehetetlenné az élet folytatását. Hogy ha már van, legyen is: őrizze meg a létét. Fájának fenntartására van okvetlenül szüksége. Jézus térképet rajzolt az Istenről, a transzcendenciáról, de az ítéleten nem ennek a térképnek a felmondását, elfogadását, az értelem és akarat

vallásos engedelmisségét kéri számon az embertől, hanem azt a magatartást, amely éppen a faj fennmaradását célozza, az altruista viselkedést: „Éheztem és ennem adtatok...”, s ez a magatartás teljes harmóniában van Jézus Istenével, aki szintén altruista, válogatás nélkül: „napját felkelti jókra és gonoszokra, esőt ad igazaknak és hamisaknak”.

A Bokor

Így érthető, ha a Bokor eljutott oda, hogy képtelen a kiközösítésre. Semmi mást nem kíván tagjaitól, mint hogy életüket arra használják, ami az emberi faj fennmaradását szolgálja. Ha a Bokor-tag ezt akarja, lehet – megvallva vagy csak csendben, magában – ateista, agnosztikus, akármelyik vallási közösséghez tartozó, vagy csak a maga módján vallásos. Aki nem akarja a faj fennmaradását, nem fog közénk járni. Aki ragaszkodik valamelyik transzcendens álláspont (az ateista is egyfajta transzcendens álláspontot képvisel: vallja, hogy nincs „odafenn” senki sem) kizárólagosságához, szintén nem fog megmaradni közöttünk, nem kell kizárni őt. De ha valaki, akárminő transzcendens térképet valljon is, el nem utasítja, akarja ezt a fajfennmaradást, otthonra találhat nálunk, a maga akármilyen térképével együtt. Azért találhat otthonra, mert azt a Jézust akarjuk képviselni, aki ezt a fajfennmaradást, ennek a feltételeit élte meg az Isten akaratának.

Vallás

Aki meg van győződve a maga térképének feltétlen és egyedüli tévedhetetlen igazáról, az emberiség üdve fel-tételének fogja átél-ni, hogy csatlakoz-tassa a többieket a maga térképéhez.

Ez viszont – egyetemes érvénnyel! – a faj fennmaradását veszélyeztető magatartás. Az, mert – a történelem bizonyossága szerint – rendre vallásháborút eredményez. Ennek következtében minden vallás – a maga kizárólagosságával – egyfajta kiskorúságra is és vallásháborúra is nevel, amely a faj veszélyeztetését eredményezi. Így tesz, amíg be nem látja Jézusnak az igazát, aki a niniveiektől sem kíván mást, mint a zsidóktól: az altruista viselkedést, amely elutasítja a gyilkosságot, a többet birtokolni akarást és az uralkodást.

A jövő

Hogyan vagyok akkor katolikus? Ugy vagyok katolikus, hogy egy Jézusra hivatkozó egyháznak vagyok a tagja, aki őszintén reméli, hogy a harmadik vagy nem tudom hányadik évezredben a katolikusok fel fognak zárkózni ahhoz a Jézushoz, akinek eligazítónak

kellene lennie számukra az ember üdvé tárgyában. Azaz vallani fogják azt, ami szükséges az ember életének fennmaradásához. Vallani fogják azt, amit kivétel nélkül minden ember a magáévá tehet, ha érdekli őt az emberiség fennmaradása. Ha nem érdekli, akkor vétkezik az emberiség ellen, s a józan ész ellen vétkezik. Isten ugyanis az ember tarsolyába belyegette mint nyilvánvalót, hogy nem akarhatja-kívánhatja embertársának azt, amit magának nem akar. Ha tesszik – Isten belerakta az ember bölcsőjébe azt a kinyilatkoztatást, ami feltétele annak, hogy „hosszú életű legyen a földön”. Kinyilatkoztatást, amely szükséges. Kinyilatkoztatást, amelynek elfogadására képességet adott az embernek. Kinyilatkoztatást, amelyet mindenki beláthat az értelme alapján. Kinyilatkoztatást, amelyet visszautasítani – bűn.

Az univerzális hit

Ellentmondásba kerültünk. Abból indultunk ki, hogy kinyilatkoztatás csak az lehet, amit nem tudunk belátni, most pedig azt mondtuk kinyilatkoztatásnak, amit „mindenki beláthat az értelme alapján”. El kell tennünk az ellentmondást. Arról az információról van szó, amely válaszol e kérdésre: Mi végre vagyunk a világon? Van olyan információ, ami be van írva az emberi természetbe, mint a Pythagoras-tétel; és van olyan, amit lehetséges el nem utasítani, de nem kívánhatja a maga számára az értelem és akarat vallásos engedelmisségét. Tehát Isten nem adott az embernek természetét meghaladó információt. Amit adott, azt az ember természetébe írta. S ez az, amiben hinnünk kell.

Kell? Igen, mert az élet parancsa. Semmibe is lehet venni, de akkor halálunkra szavazunk. Mit jelent ez a hit? Tudást? Többet. Olyan tudást, amelyre rátesszük az életünk. Hit = tudás, amelyre rátesszük életünket. Ez a hit nem olyan hit, amelyet egy olyan információ kíván, amelyet nem látunk be. Ilyen információt Isten nem adott. Nem is adhatott. Miért? Mert olyan információt, amelynek tartalma mindenki számára be nem látható, olyant, amelynek birtokában a különböző vallások lenéznek és gyilkolják egymást, nem adhatott. Az ilyen információ ellenkezik az Is-

ten szentségével. De Isten, aki képessé tette az embert a Föld birtokbavételére, nem hagyta az embert sötétségben földi és örök üdvét illetően, az Istent megtalálást, a Hozzá eljutást illetően sem.

Kultúrkinccs

A fentiekől függetlenül a vallások úgy tudják, hogy Isten adott az embernek kinyilatkoztatást a természetébe beleírton felül is. Ennek következménye lett, hogy a különböző vallások tanítóhivatalai – akárhogyan is nevezzük a kinyilatkoztatás őrzésére-magyarázására rendelt testületeket, személyeket – őrzik a maguk „hitletéteményét”. Mivel jól tudják, hogy amit felkínálnak, emberi értelemmel nem belátható, ezért hitletéteményük őrzése során kifejlesztettek egy különbségtevést: az értelmes és értelmetlen állítások mellett vannak még értelemfölötti állítások is. Ilyen értelemfeletti állításnak mondatik mindaz, ami a hitletéteményből tapasztalatilag, filozófiailag egyértelműen nem igazolható, tehát mindaz, ami a természetes ész világánál – értelmetlen, vagy szerényebben fogalmazva: értelmünket meghaladó.

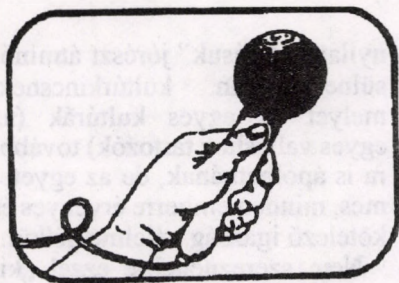
Mégis ez a fajta „kinyilatkoztatás” és „tanítóhivatal” és „hitletétemény” alakította a történelem folyamán az emberi gondolkodást, s egyértelműen voltak az emberiség életében olyan szakaszok, amelyekben ez a tevékenységük haladó volt: külön információ-t nyújtott a meglevő információknál. Hogy idő múltával e szerepük összeszűkül, abból is adódik, hogy a természetes ész világához igazodók logikailag nem tudnak mit kezdeni az értelemfeletti igazságokkal. A katolikus egyház a történelmi jelenben bocsánatot kér azoktól, akiket a maga hitbizonyossága erejében a történelem folyamán károsan diszkriminált: legyilkolt, elmarasztalt. Felmerül a kérdés, nem volna-e lehetséges a vallások számára, hogy az ilyen jellegű, múltjukat rendbe tenni akaró bocsánatkérések mellett elejét vegyék annak, hogy a jelenben és a jövőben továbbra is diszkrimináljanak a maguk hitbizonyossága alapján. Nem volna-e lehetőségük arra, hogy az általuk őrzött „kinyilatkoztatást” az emberi értelem alá rendeljék? Ez esetben „ki-

nyilatkoztatásuk” jórészt átminősülne olyan kultúrkinccsnek, melyet az egyes kultúrák (az egyes valláshoz tartozók) továbbra is ápolhatnának, de az egyetemes, minden emberre érvényes és kötelező igazság véelme nélkül.

Nem szerezne-e ezzel „kinyilatkoztatásuknak” nagyobb megbecsülést? Nem kellene-e elszánni magukat e lépésre akkor is, ha meg vannak győződve kincsök páratlan voltáról? Isten gondoskodott teremtményéről, az emberről – a teremtséssel, s az abban adott, „az élet parancsa” jellegű kinyilatkoztatással! E teremtsének folyománya a kultúra, a vallási kultúrák is. Ha ezek a helyükre kerülnének, ha tehát ezek nem igényelnének univerzális hitet maguknak, tehát a szükségképpen különböző vallási kultúráknak, akkor termékenyítőbbek lehetnének. Termékenyítőbbek, mint a vallásháborúkkal, az inkvizícióval és a mindmáig meglevő kiközösítéssel. A vallási kultúrák ragaszkodnak hozzá, hogy amit nyújtanak – kinyilatkoztatásból ered. Csupán arra volna szükség, hogy kincseiket „csak” vallási zsenik munkájának tulajdonítsák.

Summa

Isten belerejti minden embernek a szívébe az eligazítást: Jónak kell lenned! – szabadságot adva az embernek, hogy rossz is tudjon lenni. Míg a szaktudományok (matematika, geometria, természettudományok) eredményei egyetemesek, az emberiség többi információ-tartalmai a különböző kultúráktól, személyektől függően különbözők. Ilyen kultúrtermek a vallás is: nem ad egyetemes eredményt. Jézus, az Isten egyetemes küldöttként, nem vallást hozott, hanem megszólaltatta azt, amit Isten belerejtett minden ember szívébe. Bármely valláson belül képviselhető az üzenete. Bármely valláson belül számíthatnak Jézus képviselői arra, hogy vértanúkká teszik őket. Arra is, hogy elfogadják őket. Ez utóbbi esetben a kultúra csak színt fog jelölni az emberiség-palettán, de nem fog felszólítani emberellenes tevékenységre (kiváltságra, uralkodásra, gyilkosságra).

„Sosem akartam másfajta teológiát űzni”

Beszélgetés Ada Maria Isasi-Diazzal

A New Yorkban élő kubai felszabadítási teológusnő, **Ada Maria Isasi-Diaz** több mint húsz éve dolgozik egy olyan teológia kifejlesztésén, amely az USA-ban élő hispán nők élettapasztalataiból indul ki. Munkája „mujerista teológia” néven (ejtsd: muherista; „mujer” spanyolul asszonyt, nőt jelent) az USA határain messze túl is elismerésre talált.

A hispán népesség egyike az USA nagy etnikai kisebbségeinek. Latinaként, azaz latin származású nőként doktorálni és tudományos munkásságot folytatni azonban még mindig kivételnek számít. Te hogyan értelmezed teológusi munkádat?

Teológusi feladatokat mindenekelőtt abban látom, hogy összegyűjtsem a bázison élő asszonyok várakozásait, álmait és reményeit. Ezek olyan álmok és remények, amelyek többnyire igen szorosan összefüggnek vallási meggyőződésükkel és gyakorlataikkal. Mindig nagy hatással volt rám, milyen jól meg tudják magyarázni a latinák, mit hisznek, és ez a hit hogyan határozza meg az életüket. Az én hozzájárulásom abban áll, hogy véleményeiket csokorba gyűjtöm, és írásos munkáimban megosztom az ő hangjukat. De mivel egyúttal az akadémikus teológia világában is mozgok, rákényszerülök arra, hogy ezeket a hangokat úgy fogalmazzam meg, hogy abban a világban is figyelembe lehessen venni őket. Publikációimban arra teszek kísérletet, hogy megtaláljam a közepet ama nyelv, amelyet az akadémikusok megértenek és elismernek, valamint azon mód között, ahogyan a latinák kifejezik hitbeli meggyőződésüket és gyakorlataikat. Ez igazi kihívás!

Ma az etika és a teológia professzornője vagy egy metódista egyetemen. De nem mindig dolgoztál teológusként. Könyveidben leírod szerzetesnői életedet a perui szegények oldalán, találkozásodat a 70-es éveknek a nők pappá szenteléséért küzdő mozgalmával...

Igy van. Mielőtt eljutottam volna az akadémikus teológiához, misszionárius és aktivista voltam. De kezdettől fogva mélyen érintett a bázison élő emberek hite, ennek a hitnek az elevensége, és az a képessége, hogy az élet minden vonatkozását áthassa. Abban láttam feladatokat, hogy az emberek szócsöveként szolgáljanak. Tulajdonképpen sosem döntöttem tudatosan arról, hogy ilyen módon űzzek teológiát.

Ezért dolgozol olyan gyakran az interjú módszerével?

Amikor évekkal később, 1983-ban vagy 84-ben eldöntöttem, hogy könyvet írok az USA-beli latinák vallási elképzeléseiről és gyakorlatairól, teljesen természetes volt, hogy fölkeressem az asszonyokat, és őket magukat kérdezzem meg, mi fontos számukra a hitükben, mi ad nekik erőt az életük éléséhez. Sosem jutott eszembe, hogy másfajta teológiát űzzek. De az interjúk persze nem csupán az információgyűjtést szolgálják, hanem maguk is felszabadító tapasztalatot tesznek lehetővé. Az odafigyelés folyamatában kifejezem tiszteletemet és elismerésemet beszélgetőpartnereim iránt, akikről az uralkodó kultúra többnyire megtagadja ezt az elismerést.

Teológiám forrása

Nem utolsósorban saját életrajzod magyarázza, hogy a latinakkal ápolts közösségnek különleges jelentősége van számodra. Havannában születél és nőttél fel.

Igen, de a politikai változások miatt 1960 végén családommal el kellett hagynom Kubát. Meglehetősen fiatal voltam még, éppen 18 éves, és a gyökértelenné válás érzése azóta végigkísérte egész életemet. Megpróbáltam különböző világokban otthonra találni, s úgy vélem, a latinák világában érzem magam leginkább otthon. Nemcsak azért, mert igen szorosan kötődöm egyik vagy másik asszonyhoz; nem; egész életmódjuk, gondolkodásmódjuk, szokásaik és értékelkezéseik adják nekem azt az érzést, hogy otthon vagyok.

New York City-ben egy kis gyülekezethez tartozom, amelyben mindenekelőtt hispán családok élnek. East Harlemnek hívják ezt, de spanyolul El Barriónak, a szomszédságnak nevezzük. Az asszonyok olyanok számomra, mint egy család, még akkor is, ha olykor hónapokig nem látjuk egymást. Ők a barátnőim, ők a családom, ők a teológiám forrása. Saját munkámban újból és újból az ő hitbeli meggyőződésükhöz és kifejezésmódjaikhoz térek vissza.

Neved szorosan összekapcsolódott a mujerista teológiával. Mit tudsz mondani ennek a mozgalomnak az eredetéről és céljairól?

Ó, ez igen hízogő, hogy mozgalomnak nevezed. Mi tényleg csak egy kicsi csoportot alkotunk, amely kifejezetten a latinák perspektívájából kezdett el teologizálni. Az elején a feminista mozgalom részének tekintettük magunkat, amely felfogásom szerint mindazon nőket magában foglalja, akik tudatában vannak a nemi problematikának, s azon munkálkodnak, hogy legyőzzék a nők elnyomását. Idővel azonban nyilvánvalóvá vált, hogy a feminista mozgalom tartalmait és céljait kizárólag az euro-amerikai nők domináns csoportja révén definiálták – amely viszont minket, etnikai kisebbségekhez tartozókat peremcsoportoknak nevezett. Csak addig fogadtak el minket, amíg felzárkóztunk az ő nézeteikhez. A fekete nőkhez hasonlóan felismertük, hogy ha valóban a hispán asszonyok felszabadításáért és felhatalmazásáért akarunk tenni valamit, nem korlátozódhatunk tovább a szexizmus analízisére, hanem össze kell kapcsolnunk azt a gazdasági elnyomás és különösen a társadalmunkban uralkodó etnikai előítéletek analízisével. Egy ún. etnikai kisebbséghez tartozóként a latinák nemcsak családjaik gazdasági fönmaradásáért és a társadalmi elismerésért küzdenek, hanem mindenekelőtt az ellen védekeznek, hogy valakik megszüntessék kulturális kifejezés- és életformáikat.

A teológiai sokféleség ajándék

Hogyan vetődött föl aztán a „mujerista teológia” elnevezés?

Először „a hispán nők felszabadításának teológiájáról” beszélünk – de ez túlságosan hosszú név. Aztán amikor az afro-amerikai nők elkezdtek használni a „womanist” szóalkotást, mi is elkezdünk foglalkozni azzal, hogy saját nevet adjunk teológiai munkáinknak. Ez mindenekelőtt azért vált szükségessé, mivel a legtöbb latína nemigen kedveli a „feminista” fogalmat: a fehér nőkre vonatkoztatják, és számukra a családellemességgel és erkölccselennel azonos. Egyszer együtt ültünk a csoporttal, és azon gondolkodtunk, hogyan nevezhetnénk magunkat. Végül rátaláltunk a „mujerista” megnevezésre, ami új alkotás, hiszen a normális szóhasználatban nem találkozunk vele.

A magam részéről mindig nyitott fogalomnak tekintetem a „mujerista” kifejezést, amely növekedhet, és amelynek a jelentése ismételtén módosulni fog. Kezdetben meghívtam más latinákat is, hogy segítségükkel megadjuk a fogalom tartalmi körvonalait. Ma léteznek olyan latinák, akik használják ezt a fogalmat, mások viszont különböző okokból elvetik. Ezt másodlagosnak tartom. Számomra a felszabadítás perspektívája a döntő, amelyet remélhetőleg kifejez a fogalom. Meggyőződésem, hogy az USA-beli etnikai kisebbségek tagjai számára még mindig szükséges, hogy saját hangjuk, saját nevük legyen. Saját nevet adni önmagunknak, mindig az önmeghatározás aktusa is. Ezen túlmenően teológiai munkánk ténylegesen megfelel más tartalmaknak és prioritásoknak is. Nem osztom azt a nézetet, hogy ezzel megosztjuk a feminista mozgalmat. Az egyetemes a sajátosból következik, nem indulhatunk ki az egyetemesből, hogy eljussunk a sajátoshoz. Ezért hangjaink sokféleségét és különbözőségét ajándéknak tartom.

A hitközösség mint család

Ha jól értettelek, ezek a tartalmak mindenekelőtt a latinák sajátos értékelésképzései révén különböznek egymástól. Ma is döntő szerepet játszik-e még a család iránti érzék?

Latin-amerikai és Karib-szigeteki származási országaink köztudottan kifejezett mezőgazdasági hagyománnyal rendelkeznek, amelyben a nagycsalád létszükséglet volt, és sokszor még ma is az. A latinák örökségét alkotó mindhárom kultúrában – a bennszülött népek kultúrájában, a hódítók spanyol kultúrájában és a rabszolgák által a kontinensre hozott afrikai kultúrában egyaránt – kiemelkedő jelentősége van a családi szövetségnek. Hogyan lehetne akkor másképp a mi kultúránkban? Mihelyt a családhoz tartozik valaki, többé nem fordíthat szívet neki.

De mi nem csupán a vérségi kötelékre vagy olyan hivatalos egyezményekre alapozzuk családjainkat, mint a házasságkötés. Mi magunk találjuk ki családjainkat! Vedd példának a köztem és a keresztgyerekeim anyja vagy apja közti kapcsolatot. Compadrénak vagy compadrénak („társanyának”, „társapának”) nevezzük egymást, és ezzel nagyon szoros kapcsolatot fejezünk ki. Keresztszülőséget vállalni nagy felelősség vállalását jelenti. A család részévé válsz. De újabban egyre gyakrabban megesik, hogy ezeket a címeket arra is használják, hogy például valakit megnyerjenek egy táncmulatság támogatására. A család változatlanul rendkívül jelentős számunkra, és módszereket találtunk arra is, hogy a nagycsaládot a testi vonatkozásokat meghaladóan újratereptsük.

Mit jelent ez konkrétan teológiai munkád szempontjából?

Nos, ha például az erkölcsös cselekvés megítélésének kritériumait keresem, akkor sokkal több utalást találok a családra és a közösségre, mint a kifejezett individualizmusra, amint az megállapítható az USA domináns kultú-

rájában. Ha mondjuk latinákat kérdezek meg, mit tartanak halálos bűnnek – hogy a római katolikus egyház nyelvén fejezzem ki magam –, akkor azt fogják mondani nekem, hogy az olyasmi, ami a gyerekekről való hiányos gondoskodással függ össze. Rossz anyának lenni, számukra ez a lehető legrosszabb dolog. Másképpen fogalmazva: Nem a személyes magatartás kérdése a döntő, mondjuk hogy valaki önző, hanem az a mértékadó, hogyan hat egy cselekvés másokra. Ez nagy jelentőséggel bír a moráleteológiai reflexióra nézve.

Rendszerint Isten országáról (angolul *kingdom*) beszélünk akkor, ha azt a nekünk megígért reményt akarjuk kifejezni, hogy minden ember a szabadság, egyenlőség és igazságosság alanyává válik majd. A latinák azonban családnak, Isten családjának tekintik a hitközösséget. Ezért azt javasoltam, hogy a *king-dom* kifejezést váltsuk föl a *kin-dom* kifejezéssel (*kin* angolul család, rokonság). Ezzel azt szeretném kifejezni, hogy ha az isteni ígéret teljessége napi realitássá válik, akkor valamennyien növények és fivérek, Isten családja leszünk. A názáreti Jézus és tanítványai korában bizonyára megértették az Isten országa kifejezést, de ma, a 21. század küszöbén idegenné vált számunkra.

A szolidaritás kulcsa

Központi témáid egyike a szolidaritás. Szolidaritás-értelmezésedet az előbb említett alapokon alakítottad ki?

Bizonyos mértékig igen. A családon belüli kapcsolatok életem legfontosabb dolgai közé tartoznak, de a barátság is. Számomra a barátság olyan érték, amely igen magasan helyezkedik el rangsorban. A barátságot, hogy ismét a katolikus moráleteológia nyelvén fejezzem ki magam, erénynek tekintem. Azóta, hogy teológiai munkámat elkezdtem, el-gondolgom ennek a látásmódnak a strukturális következményeiről. Így jutottam el a szolidaritás témájához. Ez nem mindig egyszerű dolog, mivel a szolidaritásra gyakran úgy tekintenek, mint egyfajta érdekiegyenlítésre a kiváltságoltak és a nem kiváltságoltak között.

Számomra a szolidaritás legelső sorban a szegények és elnyomottak hangjával kezdődik, akik azt mondják: „Itt vagyunk, vegyetek tekintetbe minket, figyeljetelek ránk!” A szolidaritás kiindulópontját nem a kiváltságoltak, a hatalmasok alkotják, hanem az elnyomottak. A szolidaritás kulcsa szilárd meggyőződésem szerint abban rejlik, hogy megteremtjük a kölcsönösség iránti érzéket. Ezzel nem a jócselekedetek régi koncepciójára gondolok, ti. hogy jó tettek valakivel, aki kevesebbel rendelkezik, mint én. Nem; számomra kapcsolatok, felelős kapcsolatok építéséről van szó. A kapcsolatokat az adás és a kapás élteti. Nekem is hozzá kell járulnom valamivel, de a szegényeknek és elnyomottaknak is bele kell vinniük valamit. Felelősségvállalásra ösztönözhetem őket, és ők is felelősségvállalásra ösztönözhetnek engem. Ez azt is jelenti: a szolidaritást nem szabad pusztán valamiféle szellemi magatartásra korlátozni, hanem hatékony gyakorlatban kell megmutatkoznia. Vegyük például a Mitch nevű hurrikán pusztítására adott reakciókat az elmúlt évben. Itt is, ott is föllépni, és kijelenteni: „Ő igen, szolidáris vagyok az áldozatokkal”, ennek semmi köze a szolidaritáshoz. Szolidárisnak lenni annyit jelent, hogy hatékonyan bevetjük magunkat a helyzet javításáért.

Több éve dolgozom már azon, hogy kifejlesszem a szolidaritásnak ezt a koncepcióját. Ma, amikor lépten-nyomon az ún. globalizáció hatásairól vitatkoznak, gyakran gondolok arra: Pontosan ez az. Úgy vélem, egyre tudatosabbá válik bennünk, hogy olyan világban élünk, amelyben közösek az érdekeink. Ami téged érint, engem is érint, és nem kerülhetjük el, hogy megtaláljuk egymás támogatásának útjait.

A globalizációban rejlő esély

Azt jelenti ez, hogy a globalizációt esélynek tekinted arra, hogy kifejlésszük az érdekközösség és a szolidaris gyakorlat iránti érzékünket?

Ha a globalizáción azt értjük, hogy globális valóságunk egyre kisebbé válik, akkor igen – de ha a neoliberalizmus ideológiáját értjük rajta, akkor persze nem. De meggyőződésem, hogy a világ globalitása nyilvánvalóvá teszi, hogy közősek az érdekeink. Korábban sokkal keményebben kellett dolgoznom azon, hogy meggyőzzem magamat és másokat: kapcsolat van közöttem és a között, aki az Amazonas medencéjében él. De ma, amikor tudomásunk van a légszennyezés hatásairól, sokkal egyszerűbb világossá tenni az érdekek közösségét. Úgy vélem, ma a valóság megkönnyíti számunkra, hogy fölismerjük az érdekek közösségét.

Teológiai munkásságodban azonban éppenséggel nem a világ nagy összefüggéseiből indulsz ki, hanem mindig a hétköznapi valóság áll gondolataid elején, „lo cotidiano”, ahogyan te nevezed.

Ez igaz, de helytelen lenne ebben ellentmondást látni. A *cotidiano* eszméje azt jelenti, hogy figyelmünket a hétköznapi életre irányítjuk, hiszen az az elsődleges horizontunk. A hétköznapi életben találkozol először a világgal, ott alakítasz ki róla elképzelést, tudatosul benned a valóság, és megtanulsz bánni vele. Nem arról van szó, hogy megmaradjunk a magánélet területén, és mindent a helyi vonatkozások síkjára korlátozzunk. De meg kell tanulnunk megérteni, hogy egyáltalán nem lehetséges túllépni a hétköznapi valóságon, ha nem ismerjük el annak jelentőségét. Végső soron természetesen a társadalmi struktúrák radikális átalakításáról van szó, de úgy gondolom, a múltban gyakran elkövettük azt a hibát, hogy a struktúrákkal folytatott küzdelemre korlátozódtunk, anélkül hogy észrevettük

volna az ezekben a struktúrákban rejlő hétköznapi valóság jelentőségét. A hétköznapi valóság kihat a struktúrákra, ahogyan a struktúrák is kihatnak a hétköznapi valóságra.

Pontosan emlékszem még találkozásomra azzal az asszonnyal, aki El Salvador egyik északi falujából származott, s akinek a családját sok bánat érte a polgárháború idején. Megkérdeztem, javult-e az élethelyzetük a politikai változások következtében. De ő csak annyit mondott, hogy semmi nem változott, egyáltalán semmi. Még mindig nincs áram, még mindig egy kunyhóban élnek, még mindig kilométereket kell gyalogolnia, hogy vizük legyen. Kérdezem: Mire jó a strukturális változás, amiről örökösen beszélünk, ha a szegény asszonyok életében semmi sem változik? Azt hiszem, ez olyan kérdés, amely elől nem térhetnek ki azok, akik szerte a világon a nagyobb igazságosságért küzdenek. Az emberek életvalóságából kell kiindulnunk, abból, amit maguknak kívánnak, és el kell ismernünk vallási meggyőződésük, gondjaik, szükségleteik és az élet értelmét kereső fáradozásaik értelmét.

A hétköznapi teológiai forrás-értéke

Nem találod-e úgy, hogy ez a kezdeményezés magában rejtje azt a veszélyt, hogy romantikusan állítjuk be a latinák életét és tapasztalatait?

Fontos világosan látnunk, hogy sem a hétköznapi valóság, sem a család vagy a közösség, de még a szolidaritás sem lehet kritérium. A kritérium a tökéletes felszabadulás. Az, hogy a teológia forrásává, anyagává tesszük az asszonyok hétköznapi életét, nem azt jelenti, hogy ezt az életet romantizáló módon dicsőítjük és kivonjuk a kritika alól. Ellenkezőleg, a legtöbb latina életét sok negatív tapasztalat határozza meg: sok benne a harag és az önzés, a bénító rutin és a javulás hiányzó távlat. De léteznek másfajta, bátorító és felszabadító tapasztalatok is. Az a dolgunk, hogy ezeket megnevezzük, és föltárjuk a vallási meggyőződés és gyakorlat azon életadó elemeit, amelyek lehetővé teszik az emberek számára a túlélést.

Amikor a szavak elégtelenek

A mujerista teológiában nyilvánvalóan fontos szerepet játszanak a liturgiák és rituálék. Mit jelentenek ezek számotokra?

Teológiaiul tulajdonképpen még sosem vették kellően szemügyre a nem-verbális kifejezési eszközöket és kommunikációs módokat. Ebben magamat sem tartom kivételnek. De a liturgia lehetővé teszi számunkra, hogy jelekkel és szimbólumokkal fejezzük ki valóságunkat. A szavak sokszor nem elégségesek ehhez. Magam olyan kultúrából származom, amelyet sokkal erősebben meghatároznak a szóbeli hagyományok, mint az írott szó. Számunkra igen fontosak a rituálék. De ez csak a dolgok egyik oldala. Ehhez társul, hogy az egyházon belül igen gyakran liturgikus gyakorlatok révén történt az értékek és elképzelések közvetítése, és ez máig sem változott. Ha fölnézek egy püspökre, aki teljes ornátusban messze fölöttem áll, hogy áldást osszon nekem, akkor ez igen sokat elmond az egyházi hierarchia-értelmezésről és arról az elképzelésről, hogy egyes emberek mások, mint a többiek.

A jelek és szimbólumok értékeit közvetítenek. Ezért amikor összejövünk latinából álló csoportunkban, megpróbálunk saját rituálékat

kialakítani, amelyekbe befoglaljuk hétköznapi életünk elemeit. Hazánk kenyerét használjuk, mexikói tortillát vagy kubai kenyeret. Gyakran alkalmazzuk a tejet és a mézet mint az élet teljességének jelképeit. És mivel kultúráinkban igen szoros kapcsolatban érezzük magunkat halottainkkal, mindig kitesszük az oltárra képeiket. Mindezek kísérletek arra, hogy jelekkel és szimbólumokkal fejezzük ki hitünket és szükségleteinket.

Csak a katolikus egyház hagyományaival dolgoztok, vagy más források után is néztek, mondjuk afro-amerikai hagyományokat keresve?

A kereszténység, különösen a katolicizmus természetesen rendkívül fontos a latin kultúrában, de ebbe a kereszténységbe behatoltak az afrikai és a bennszülött vallások elemei is. Némelyek a saját liturgikus gyakorlatunkban is tükröződnek. A bennszülött hagyományok a Föld megmaradásáért való gondunkban inspirálnak minket. A rituális táncok területén sokat tanultunk az afrikai hagyományokból. Nem mondhatnám, hogy tudatosan keresünk más forrásokat; azok egyszerűen részei kultúránknak.

Jó példa erre a Mária-tisztelet. A legtöbb Kubába deportált afrikai a *yoruba* törzshöz tartozott. Ők olyan stratégiát alakítottak ki, amely lehetővé tette számukra, hogy közel maradjanak istenségeikhez, az *orisákhöz*, nevezetesen besorolták őket a katolikus szentek közé. A katolikus egyházban „A felebaráti szeretet anyja” címmel tiszteljük Máriát Kuba pátronájaként. A *santería*, az afro-kubai vallás követői számára azonban „A felebaráti szeretet anyja” mégsem Mária, hanem *Ochún*, egy yoruba-istennő, akit azért becsülnek, mert az a készség jellemzi, hogy segítsen az embereknek meggyógyulni betegségeikből és megkönnyíteni az élet terheit. Minket ez arra ösztönöz, hogy elgondolkodjunk, *Ochún* mely tulajdonságai segíthetné-

nek abban, hogy jobban megértsük Máriát és az ő lehetséges jelentőségét életünkben.

A különbözőség felfogásának radikális megváltoztatása

Egy alkalommal „idegen földön lévő spanyol kertekről” beszéltél, hogy érzékeltesd a hispán népesség életérzését az USA-ban. Létezik-e a mujerista teológia sajátos hozzájárulása a domináns kultúrához, s ha igen, miben áll az?

Tény, hogy jelenleg alig van lehetőségünk arra, hogy érvényesítsük befolyásunkat abban a társadalomban, amelyben élünk. Értékeink és normáink nem részei a társadalmi normának. De meggyőződésem, hogy radikálisan meg kell változtatnunk ezt a társadalmat és annak felfogását a különbözőségről, ha valóban szolidárisá akarunk válni. És azt gondolom, hogy mi, latinak különös módon hozzájárulhatunk ahhoz, hogy konstruktív módon bánjanak a különbözőségekkel, oly módon, amelyet nem a kiközösítés vagy az asszimiláció határoz meg.

Olyan helyzetben vagyunk, amely megnyitja szemünket a másság társadalmi kezelésének negatív hatásaira. Az, ahogyan kisebbségi életünket kellett alakítanunk egy domináns kultúrában, az a rugalmasság, amelyet kényszerűen ki kellett fejlesztenünk, talán ösztönzés lehet arra, hogy szembenézzünk a többségi társadalom valóságával és annak elnyomó struktúráival. Megmutathatjuk, hogy a kultúrák keveredése valami újat hozhat létre, olyan kultúrát, amely afrikai, bennszülött, spanyol és amerikai elemeket egyaránt magában foglal.

Ada, köszönöm a beszélgetést.

Katja Hidemanns

Forrás: Junge Kirche, 1999. július

György Lajos: Vissza a kozmikus rendhez

Akár századunk szellemi körképének összefoglalása is lehetne György Lajos legújabb könyvének címe, amint maga a tanulmánykötet is az. Sajátos nézőpontból, az élővilág és az emberi társadalom önszerveződésének formáit kutatva vezet végig az olvasót azon a buktatókkal teli úton, amelyet az európai tudományosság a tizenkilencedik század második felének technikai derűlátásától az ezredforduló táján újra fölfedezett, sokkal szerényebb és alázatosabb, rendszerszemléletű megközelítésig bejárt.

A szerző maga is kutató orvos, akit saját szakterületének átfogó problémái vezettek el ahhoz a szemléletváltáshoz, amelynek tömeges elterjedésére oly nagy szüksége lenne az elemző-szétválasztó módszer pusztító következményeitől szenvedő világunknak. György Lajos az ELTE BTK és a Szociológiai Intézet hallgatóinak tartott előadássorozatot a környezettudatos gondolkodás szellemi alapjairól, ennek az évekig tartó együttgondolkodásnak az eredménye ez a kötet.

A kozmológia alapkérdéseivel kezdődik, az élő rendszerek önszervező és önszabályozó sajátosságainak sokféle leírasi kísérletével folytatódik, majd a környezettudatos világszemlélet filozófiai alapvetésével a pszichológia ökológiai kiterjesztéséig vezet minket a kötet, s ezen a nagyszerű szellemi fölfedezőúton nem kisebb személyek kalauzsolnak, mint

Teilhard de Chardin, Erich Fromm, Fritjof Capra, Ilya Prigogine, Arne Naess, Henryk Skolimowski, Lovelock, Sakjamuni, hogy csak néhányat említsünk.

György Lajos nemcsak a jelenlegi világválság filozófiai hátterét vázolja föl, hanem a nemzetközi és hazai környezetvédelem mozgalmi és politikai kérdéseivel is foglalkozik. A kötet zárótanulmányában a századunkban oly sokak által keresett harmadik út magyar és egyetemes lehetőségeit elemezve a környezettudatos életet szervező, közvetlen emberi kapcsolatokkal átfogható méretű, helyi közösségek kialakulásában látja az emberi faj és a földi élet fennmaradásának ígéretét.

Ez a könyv azoknak szól, akiket még foglalkoztat, hogy miként lehetséges élet a halál előtt, akik még reménykednek abban, hogy az emberi ostobaság gyógyítható, szól azoknak, akik tenni is akarnak ezért.

Demeczky Jenő

Kiadó: Föld Napja Alapítvány
1519 Budapest, Pf. 411.
tel: 06/23/422-577

Budapest, 2000. 180 o. Ára: 650,- Ft.

Kapható: ELTE Bolt, Bp. VII., Rákóczi út 5.
Ökoszolgálat, Bp. V., Vadász u. 29.
Fókusz Könyváruház
Kódex könyvüzlet
ELTE Szociológiai Intézet

Könyvismertetés

A dogmák története

Adolf von Harnack: Dogmatörténet

Fordította Gromon András. Szentendre, 1998, Tillinger Péter kiadása

Előzetes figyelmeztetés: e könyv tankönyvnek készült, a 19. század végén, elsősorban a kemény, klasszikus középiskolában részesült egyetemi hallgatók számára. Tanulmányozása tisztes latin és görög tudást és teológiai ismereteket feltételez – különben nem lehetséges teljes érte- se és élvezete. Ez a megjegyzés természetesen nem értékének becsmérése, sőt...

Subjektív benyomásaim a könyv olvastán: Amikor fél évszázada teológiai tanulmányaim során találkoztam Adolf von Harnack (1851–1930) nevével, súlyosan elítélő szavakat hallottam-olvastam róla (érdemeiről semmit). „Protestáns”, „racionalista”, „liberális” (főleg a két utób- bi), és még véletlenül sem „keresztény”, „hívő”, „vallá- sos”. Professzoraink és tankönyveink egy sorba helyezték a szélsőséges-vad David Strauss-szal és az exkispap-exka- tolikus Ernest Renannal (akiket persze szintén csak má- sodkézből ismerhettünk). – Több mint száz évvel első megjelenése után lapozva Harnack művét, tökéletesen más színben tűnik fel.

Objektív területre térve át: Harnack Luther eredeti szel- lemében *protestáns*. Csak másod- vagy harmadlagosan merném „racionalistának” nevezni. Szemléletét a szigorú tárgyilagosság mellett a hit, méghozzá a bízó hit (fides fiducialis) határozza meg, mély vallásos meggyőződés, amelynek elkötelezettje. Ezzel párhuzamosan az igazsá- got mindennél többre becsülő tudós. Ebből a szempontból tekinti végig az egyháztörténet kísérelését, a dogma- tika alakulását, amit a krisztusi lélektől eltérésnek tart (az egyház intézményesülésével együtt).

Idézetekkel bőven tűzdelve, pontosan adatomat a száza- dok folyamán felmerülő vélekedéseket, amelyek olykor egybemosódnak, nehezen megkülönböztethetők, és gyak- ran csatáznak egymással. Láttatja, hogy *nem „tisztá” a dogmák formálódása*: a folyamat mozgatója a görög-ró- mai bölcsélet, később a jog is, és beleszól a politika és egyes hierarchák hatalmi ösztöne. A fejlődés ekképp em- beri, sőt túlfutó emberi. A krisztológiai, majd a szenthá- romságos vitákból kikerekedik az ősi katolikus (a fordító kevésbé szerencsés szóhasználata szerint: ókatolikus) hit- rendszer, amellyel lezáródik a „nagy” dogmatörténet (amelynél az „orthodox”, ismertebben „görög keleti” egy- ház meg is állt). Nyugaton ezután a pápasággal szoros összefüggésben új dogmákat definiálnak – ez a középkor, a Tridentinumban pedig a protestantizmussal szemben inflációssá vált a dogmarendszer. Remekül ábrázolja Harnack a misztikus Kelet és a racionalis Nyugat eltérése- it, gondolkodásuk és érzületük különbözőségét. Itt kide- rül, hogy nem is olyan esetleges, és inkább csak egyházpo- litikai motívumoktól determinált a nagy egyházszakadás, amelynek kiemelt dátuma 1054.

Ami különös tiszteletet ébreszt a könyvben: *minden apologetikus szándéktól mentes*. Tendenciája – a katoli- cizmustól eltérőleg – nem az, hogy visszamenőleg

kimutassa: a kialakult protestáns gondolkodás azonos az ősegyházzal (vagyis hogy nincs lényeges változás, tehát ami most van, az legalábbis csírájában megvolt az I. szá- zadban), hanem becsületesen szembenéz azzal a ténnyel, hogy idegen elemek is alakították és befolyásolták a hit- rendszert (például a szentháromsági terminológia egy tömbben későgörög filozófia). Protestáns öngazolás he- lyett protestáns önkritikát nyújt: Luther vallási zsenialitá- sa ellenére sem tudta a lényeg megvalósítani, nem volt teljesen következetes, a reformáció is felemás. Ez persze nem olyan cinikus önbírálat, mint II. (Nagy) Frigyesé („Luther csak félig tépte szét a babona fátyolát”), hanem fájlató megállapítás.

A szerző mentalitására és stílusára jellemzőként idézek egy rövid szövegrészletet: „A logoszkrizológia megho- nosodása az egyház *hitében* – mégpedig *articulus fundamentalis*ként – nehéz harcok után egy évszázad fo- lyamán (kb. 300-ig) valósult meg. E meghonosulás a hit- nek görög-filozófiai jellegzetességű hittanná alakítását je- lentette; visszaszorította a régi eszkatologikus elképzelé- seket, sőt teljesen kiszorította őket; a történeti Krisztus mögé odaállította a fogalmi Krisztust, egy principiumot, és a történeti Krisztust „megjelenéssé” változtatta; a ke- resztényeket „természetekre” és természetes valóságokra utalta a személy és az erkölcs helyett; a keresztények hitét végérvényesen eszmék és tantételek szemlélése felé irá- nyította, s ezzel egyrészt a szerzetesi életet, másrészt a tö- kéletlen laikusok gyámság alá helyezett kereszténységet készítette elő; egyházinak igazolta a metafizika, a kozmo- lógia és a világi tudomány számtalan kérdését; oda veze- tett, hogy a hit helyett inkább a hitben való hitet prédikál- ták, s miközben látszólag kitágították a vallást, ténylege- sen megcsönkítették. De azzal, hogy tökéletessé tette a világi tudománnyal kötött szövetséget, a kereszténységet világvallássá, s persze mindenki vallásává is alakította, és előkészítette Constantinus tettét.”

Valamennyire a mű árnyoldalairól is illene írni, azonban kicsinyeskedésnek tűnne az apró részleteken kötekedni. Igaz, hogy sok mindent másképp látunk már – gazdago- dott, fejlődött a tudomány, sok szorgos kutató működött azóta, adatok is módosulhattak (ismeretes, hogy általános gyakorlat volt a zsinatok által elítéltek műveinek megse- misítése, az eretnekek rágalmozása, és dokumentumok ha- misítása is előfordult), akkori hipotézisek aktualitásukat veszíthették –, a mű azonban, úgy, ahogy van, nagyhatású épület.

Néhány szót még a *fordító* munkájáról, hiszen a fordító i tevékenység mindig hálátlan és sohasem eléggé jutalma- zott. Elmélyedéséért, tudásáért és emberfeletti szorgalmá- ért a fordító minden elismerést megérdemel.

Végeztül köszönetünket kell kifejeznünk a *kiadónak* is a könyv feltűnően gondos kiállításáért, különös tekintettel a görög kifejezések és szövegek szabatos közlésére.

Hagemann Frigyes

Leszkay András bácsi Moha-meséje

A példakép

Amikor legutóbb, innen a Rádióból elmenet, a Nyugati-pályaudvar felé lépegettem, egyszerre csak azt látom, hogy egy kisfiú — ejnye-bejnye, csirke csípje! — a földre dob egy kukoricacsutkát. Az első pillanatban tüstént meg akartam pirongatni, de aztán mást gondoltam. Óvatosan követtem, és csak néhány utcával arrébb léptem oda hozzá: „Szervusz, Öcskös! Honnan, hova, merre, meddig?” A kisfiú persze felismert, és elmondotta, hogy hazulról jön, hallgatta az előadásomat. Szikszai Péter a neve, minden előadásomat meghallgatja. Elgondolkoztam ezen, s a földre mutattam: „Nézd csak, milyen szemetes az utca. Mit gondolsz, Péter barátom, azok a gyerekek is szemetelnek, akik hallgatják az előadásaimat?” Péter nyelt egyet, és így szólt: „Én nem szemetelek az utcán, Moha bácsi.” Elszomorodtam, mert íme, az én Péter barátom nemcsak szemetel, hanem hazudik is. Ráttekintettem és csöndesen mondtam: „Ejnye-bejnye, csirke-csípje, hiszen eldobtad a kukoricacsutkát.” Elvörösödött, de hamarosan legyőzte zavarát, és hetykén így szólt: „Kukoricacsutkát el szabad dobni. Azt édesapám is mindig eldobja.” „De Péter, hiszen az is szemetelés! Tehát hazudtál is.” Megint elvörösödött, de ismét úrrá lett zavarán, és még hetykébben vála-

szolta: „Ilyen kicsiny dolgokban szabad hazudni, az csak afféle... füllentés. Édesanyám is füllent. Ha elkésik az ebéddel, mindig azt mondja: kemény a hús, sokáig kell főzni. Pedig elbeszélgette az időt a szomszéd nénivel.” Megálltam és rábámultam: „Ejnye-bejnye, ruca rúgja. Be furcsa, hogy bármi hibát követesz el, a szüleidre hivatkozol. Mintha magadtól nem is tudhatnád, mi helyes, mi helytelen.” Péter arcán ravaszkas mosoly futott át, aztán meg-rándította a vállát: „Hát nem is tudhatom; ha hibázom, ők az okai. Tessék jobb példaképet mutatni, akkor majd nem hibázom!” Most már én komolyodtam el ravaszkásan: „Jól van, Péter barátom, mutatok neked olyan példaképet, akiben teljesen megbízhatsz, aki sose hibázik.” Péter nevetett: „Tudom kire gondol, Moha bácsi: önmagára.” Sójajtottam: „Sajnos, tévedsz. Elárulom neked hogy nekem, magamnak is van példaképem, egy bölcs öreg törpe: A Sosetéved bácsi. Igen jó barátom, együtt is lakunk. Tehát el kellene jönnöd velem néhány napra Törpeházára. Van-e kedved hozzá?” De mennyire, hogy volt kedve hozzá! Tüstént el is mentem vele az édesanyjához, engedélyt kértünk rá, hogy nálam töltsen a szünidő hátralévő napjait, és egy óra múlva már robogott is velünk a vonat Magyarút felé. Ma-

gyarkúttól azonban még jó darabon hegyet kell mászni, úgyhogy már alkonyodott, amikor kiléptünk az erdőből, és Péter megpillantotta Törpeháza kicsiny lakóházait, gyümölcsöskertjeit. Lenyomtam a kertkapu kilincsét, és úgy tettem, mint aki meglepődik: „Ejnye-bejnye... hát ez mért van zárva? Talán nincs itthon Sosetéved?” Elővettem kulcsaimat, bementünk a házba és szétnéztem: „Nézzük csak, hagyott-e valami írást!” Mint-

hogy levél természetesen sehol se volt, így szóltam Péterhez: „Átmegyek a szomszédháza, lehet, hogy náluk hagyott üzenetet.” Péter elmerült kicsiny bútoraim bámulásában, én meg valóban átmentem a szomszédékhöz, beszélgettem velük egy kicsit, aztán visszamentem Péterhez, és ezt mondtam: „Azt üzeni Sosetéved, hogy Szentendrére kellett utaznia, nem tudja, mikor jön haza. Még azt is

üzenni a huncut, hogy távollétében is úgy viselkedjem, mintha idehaza volna, és folyton látnám az ő jó példáját.” Péter nevetett: „Majd én ellenőrzöm, hogy úgy viselkedik-e Moha bácsi.” Úgy tettem, mintha nagyon bántana, hogy elutazott a példakép, és táviratot diktáltam Péternek Sosetéved számra: „Hazatérésed igen sürgős. Vendéget hoztam. Szintén példaképre van szüksége. Moha.”

Asztalra tettem a vacsorát, és közben tovább zsörtölődtem: „Ejnye-bejnye, mért is nincs most idehaza Sosetéved! Azt magam is tudom, hogy étkezés előtt kezet kell mosni. No de ha az ember útról érkezik és nagyon éhes..., vajon ilyenkor is időt kell-e töltenie a kézmosással?” Péter gondolkodás nélkül kijelentette: „Bizonyos vagyok benne, hogy Sosetéved bácsi ilyenkor is kezet mos.” Sőhajtottam egy nagyot: „Na jó..., akkor hát gyere, mossunk kezet!”

Másnap egész délelőtt gyógynövényeket gyűjtöttem a közeli réteken, Péter pedig segített nekem. Amikor déltájt hazamentünk, megálltam a szárító szín előtt, és megint sőhajtottam: „Ejnye-bejnye, most még meg kéne forgatnom ezeket a gyógyfüveket is. De el is fáradtam egy kicsit, meg aztán..., ööö, vendéget nem illik várakoztatni az ebédvel.” Péter elnevette magát: „Látom, hogy csakugyan kell példakép Moha bácsinak, mert ez csak kibúvó ám! Sosetéved bácsi biztosan megforgatná most is.” Megforgattuk hát a gyógyfüveket, megebédeltünk. Délután pedig megmutattam Pé-

ternek Törpeházát. Belátogattunk egy-egy kertbe, házikóba is. Amikor egy ötvös törpe műhelyébe magunkra maradtunk néhány percre, meg akartam mutatni neki a véső használatát is, és egy finom kisvésőnek az élet — püff neki! — beletörtem egy ezüst-darabba, kicsorbítottam. Ez persze véletlenül történt. De ha már megtörtént, úgy tettem, mintha zavarba jöttem volna, és gyorsan belekevertem a kisvésőt a többi közé. Péter azonban megdöbbenve bámult rám, aztán csöndesen így szólt: „Soseté-

ved bácsi megmondaná az ötvös bácsinak, hogy eltörte, és bocsánatot kérne tőle.” Bocsánatot kértem hát az ötvös törpétől, Péter pedig helyeslően bólogott.

Másnap azonban majdnem eltántorodott ő maga is a helyes viselkedéstől. Ellátogattunk Nógrád várának romjaihoz, és itt Péter egy igen értékes fényképezőgépet talált. Forgatta, nézegette, gondolkodott. Látszott rajta, hogy nagyon szeretné megtartani. Végül is hozzám fordult: „Ha... ha Moha bácsi találta volna meg... mit csinálna ve-

le?” Ezt feleltem: „Én azon gondolkodnám, hogy mit tenne a helyemben Sosetéved.” Péter hosszú ideig hallgatott. Aztán kért tőlem egy lap papírost, és ráírta: „A fényképezőgép átvehető Szikszai Péternél.” Ráírta a címét is, a cédulát odatette, ahol a gép volt, rá egy kavicsot is, hogy el ne vigye a szél, aztán rám nézett, és derűs szemmel elmosolyodott. Hogy miként juttattuk vissza a fényképezőgépet még aznap a tulajdonosnak, nem tartozik ehhez a történethez. De az nagyon is hozzátartozik, hogy ennek a napnak az estéjén újabb táviratot diktáltam Péternek Sosetéved számára. Ezt diktáltam: „Hazatérésed nem sürgős. Vendégünk nélküled is mindig tudja, mit tegyen, mit ne tegyen. Semmi szüksége példaképre. Moha.” Péter rám bámult. Én úgy tettem, mintha nem venném észre csodálkozását, és ezt mondtam. „Írd oda a címezést is!” Péter írni kezdte: „Szentendre...”, de megállítottam: „Nem Szentendre. Most már az igazi címet írd: Képzelet birodalma.” Péter most már a száját is elátotta: „A képzelet... birodalma?... Hát Sosetéved bácsi... nem létezik?” „De létezik, Péter barátom. Benned is, bennem is, mindnyájunkban. Csak sokszor letagadjuk. Azt mondjuk: nincs példaképünk. Ha olyasmit akarunk tenni, ami helytelen, akkor elhittetjük magunkkal, hogy nem tudjuk, mi helyes, mi nem. Te ne tagadd le őt soha többé!”

Mindketten hallgattunk, gondolkodtunk egy ideig. Aztán vidáman vacsorához ültünk.

Farkas István

Vallás és rókafényképezés

„Követni foglak, akárhová mégy is”. De Jézus ezt felelte neki: „A rókáknak lyukaik vannak, az ég madarainak fészük, az Emberfiának nincs hová fejét lehajtania.”

(Lk 9,57-58)

Több sikertelen kísérlet után ismét nekifogtam, hogy összefoglaljam, mit is jelent számomra a vallásos élet. Mivel minden eddigi kudarcomat az okozta, hogy az írásban használt fogalmak – különösen, ha ezek lelki tartalmakra vonatkoznak – csak torzan, félreérthetően tükrözték gondolataimat, tapasztalataimhoz képest pedig szinte szóra sem érdemesek, ezért olyan keretet választottam, ami szintén csak torzan tükrözi tapasztalataimat, mégis – az esetleges racionalista olvasókra tekintettel – témájánál fogva közelebb áll a kézzel fogható „valóság-hoz”. Valószínűleg szerencsésebb lett volna mondjuk a szilvás gombóc vagy a csirkepörkölt készítésének témája, esetleg a betonvas-, vagy az autószerelés, de ezekben semmi tapasztalatom nincs, bár meggyőződésem, hogy ha csak egy szemernyi extázisra módot nyújtanak, ugyanilyen eredményesen felhasználhatók e nemes célhoz vezető út eszközeként, illetve magyarázó keretként. Mégis, életemben e két téma – vallás és rókafényképezés – olyan szorosán kapcsolódik térben és időben, hogy szinte nehéz szétválogatnom a velük kapcsolatos élményeimet. A vallásnak a világgal kapcsolatos alapkérdése: Javítsak a világ során? – ez a nyugati –, vagy: Ne rontsak a világ során! – ez a keleti. A rókafényképezés kérdése: menjek tovább, vagy várakozzak türelmesen? Talán még a bor tölt be nálam hasonló helyet, de azt már Hamvas megírta. Kritikusaim persze mondhatják, hogy a rókát meg Fekete István írta meg. Igazuk van. Vonzalmamat a téma iránt nagyban meghatározta az ő szívet melengető írásművészete, melyet csaknem az anyatejjel együtt szívhattam magamba. A vallásom is ugyaninnen eredeztethető. A harangszavas, gólyaszárnyas, pipafüstös, dicsértessékes falusi áhítat volt az elvetett mag, amely a Kun utcai plébánia révén kihajtott,

majd kikacsaringózott a világba, hogy gyökereit megtartva és erősítve, leveleit akárhányszor hullatva terebélyes fává nőjön. Megjárta a hétköznapi – vasárnapi – vallásosság széles ösvényét, a kisközösségi, szűkebb, aszkétikusabb életet és beletorkollott egy valamiféle egyszerű, csendes, egyéni vallásosságba. A rókafényképezés sorsa is hasonló volt. Lelkesedés, évtizedes elkalandozások, tovább keresés, feladás, meglepődés, majd csendes együtt létezés. Ezért döntöttem mellette.

*A hegyek és völgyek először olyanok, mint a hegyek és a völgyek,
Aztán a hegyek nem hegyek és a völgyek nem völgyek,
Végül a hegyek olyanok, mint a hegyek és a völgyek, mint a völgyek*

— mondja a buddhizmus.

*Nézzétek meg az égi madarakat....
Figyeljétek meg a mezei liliomokat...*

— mondja az Evangélium.

A rókákkal ugyanez a helyzet. És Istennel is, ahogy Simone Weil mondja valahol:

„A teremtet dolgok lényegük szerint közvetítők. Közvetítők egymáshoz, s ennek nincs vége. Közvetítők Istenhez. Ilyenként kell elfogadni őket.”

Életem hamleti pillanata volt, amikor egy madárdalos, kankalinos hajnalon a Disznós-árok oldalában, egy sziklaletörés aljában rókakoponyát találtam. Nem volt nagy. Valószínűleg egy kölyök hagyhatta el végső elkeseredésében, amikor anyja már hosszú napokon át nem jött meg a várva várt élelemmel. Ez volt az első jel a rókákkal kapcsolatosan. Ma is csodálom, hogy hogyan akadhattam rá erre a koponyára, amikor se előtte, se utána nem jártam arra. Előtte, mert a létezéséről sem tudtam ennek a letörésnek, utána pedig, mert nagyon is jól tudtam, mi rejtezik a tövében. A koponyának, csontvázaknak van valami kisugárzásuk. Az ember irtózik is tőlük, vonzódik is hozzájuk, de mindenképpen hatással vannak rá. A sírásóknak nyilván más erről a véleményük, de most a magamfajta, normál, elfajzott emberre gondoltam. Ennek a koponyának – dacára több éves múltjára – ezenkívül még olyan átható rókaszaga is volt, hogy feleségem csak a kert végében lévő fáskamrában tudta elviselni a közelségét, mivel a fahordás és feldolgozás az én feladatomból volt. A koponya lett az útjelző számomra. Az a bizonyos tábla, amely minden valamire való útkeresztvezetésben ott áll és választást elé állít. Csak hát azok az útjelzők, melyek az ember életének elágazásait jelzik, nem annyira hivalkodóak, feltűnőek, sőt, mintha szándékosan álcáznák őket, hogy ne találjuk meg őket. Akkor meg mi viszi az embert úttalan, járatlan sziklaletörések aljába a Visegrádi-hegység egy eldugott zugában? Megmagyarázhatatlan, ködös, azaz misztikus. Pedig már korábban is volt útjelzőm, ami pont az ellenkező irányt mutatta a józan, logikus ész számára. A természetfotózás örömei mellé összeszedtem ugyanis egy kulancs okozta agyvelőgyulladást. Minden racionálisan gondolkozó,

józan materialista vagy hívő felgyógyulván, nagy ívben elkerülte volna az erdőket, nemhogy a járatlan rókacsapásokat. Én nem. Belülről piszkált valami. Valami nyomás. Valami csakazértis. Valami mostmármindegy. Valami halált megvetés, vagy inkább a halált közeli barátként megélő szabadsága. És hogy véletlenül se értem félre az útjelzőt, következő télen egy erdei út befagyott pocsolyájából rám mosolygott egy másik rókakölyök. Megrázó élmény volt. Mint egy közeli rokon vagy barát halála. Azt üzent a mosolya: „Most már nincs más dolgod, nem is lehet, meg kell keresned engem, mert én nem a halál rókája vagyok. Amit látsz, az már csak anyag. Majd meglátod, milyen vagyok, ha élek! Meglátod, ha figyelmet szentelsz nekem. Meglátod, ha nem foglalkozol mással. Meglátod, ha rókává válsz, mert csak lényegtelen a különbség köztünk. Csak a szemed és az agyad tesz különbséget – na meg az orrod. A sok könyv, amit olvastál rólam, csupa hazugság. Keres meg engem, ülj le mellém, és meglátod a különbséget a betű és köztem.”

Nem volt választásom. Meg kellett keresnem. Voltak már emlékeim róla, de csak felvillanások. Az éjszakai országút fénycsóvjában, egy erdei út kanyarulatában, egy kemény, téli éjszaka holdfényében. Villanások! Jelzések? Keresni kezdtem.

A sziklaletörés volt a kályha, ahonnan el lehetett indulni. De mikor, hogyan? Nem volt idő töprengeni. Amikor csak lehet, és majd meglátjuk! A hely nem volt messze a házunktól. Légvonalban kilométernél nem több. De a róka, ha élő, van füle, orra és minden mozgásra kiváló szeme. Hetek, hónapok mentek el azzal, hogy megpróbáltam észrevétlenül becserkészni a terepet. Az úttalan erdőben a csöndben járásnak a rókán kívül az őzbak a mestere. Órákat vettem tőle. Szinte minden hajtás lecsípése után, néha közben is felkapja a fejét, és figyel. Néha percekig. Ha lép, mindig csak az egyik lábával egyszerre. Semmit nem kockáztat. Semmi sietség, idegesség nincs benne. Tudja, mit csinál, és mi a legjobb lépés. Pontosan érzékeli, mi történik körülötte az erdőben. Ha bármi zavarja, egy pillanat alatt nesztelenül eltűnik. Csuang-cse azt mondaná: ez a tao. Jézus mozoghatott így Júdeában, amikor már vadásztak rá. Nem voltam még sem őzbak, sem Jézus. Az ágacskák mindig a legrosszabb pillanatban reccsentek, az avar mindig sokkal szárazabb volt, semhogy neszezés nélkül lehetett volna közlekedni, és a fényképezőgép csattanását bizonyára még Esztergomban is hallották. Aztán csak ültem és ültem, hátha visszajön, vagy kidugja a fejét a rókalyukból, de nem ez történt. Akkor a fantáziám indult meg. A sziklák alja megtelt hancúrozó kis rókákkal, és szemben, a kiugró szirt tetején ott ült ró-

kamama, és szigorú tekintettel figyelte kicsinyei játékát. Néha rám mosolygott, hogy a felvételen minél kedvezőbb legyen a beállítása. Olykor oda is jött, hogy megbeszéljük a következő alkalom körülményeit. Megköszönte, hogy vigyázok rájuk, és így távol tartom a vadászokat. Nagyon elégedett voltam magammal, mert bár semmilyen kézzel fogható igazolást sem tudtam felmutatni feleségemnek kalandozásaim helyszínéről és eredményéről, az agyam megnyugtatóan, hogy jó úton járok, és végül is lehetnék rosszabb helyen is. Feleségem is türelmes volt. Bízott bennem, bár a kullancsoktól még tartott. Aztán eljött az idő, amikor már nem ültem ott hiába. Megjelentek a rókakölykök, a lábamnál játszadoztak, és néhanapján az anyjukat is megláthattam. Elvittem feleségemet, barátaimat is egy-egy kalandos cserkészésre a sziklához, így az alibim biztosított volt. Ott voltak a rókák, és ott voltam én is. Csak a kapocs nem jött össze. Sokáig azt gondoltam, hogy ez a kapocs a jó felvétel, amivel indulni lehet a pályázatokon, amit mutogatni lehet, amit falra lehet akasztani, mint egy tróféát. Mindent lefényképeztem a környékben. A fák árnyékát az avaron, a gombákat a sziklarepedésben, a kis peléket, ahogy a délutáni melegben a sziklán sütkéreztek, a szarvasokat, amikor néha arra tévedtek, és azt az őzbakot, amelyik min-

(A kép illusztráció, nem a szerző felvétele)

den nap három és fél négy között voltam végig a szikla feletti fenyőerdőn, csipegetve. Gyönyörűek voltak, és a felvételekkel is elégedett lehettem. Csak a rókák, azokról nem sikerült felvétel. Tudományos magyarázatban nem volt hiány. Nincs elég fény – mondta fotós barátom –, körbe kellene rakni reflektorokkal, amik az exponáló zsinórral össze vannak kapcsolva, akkor biztosan sikerül. És igaza volt, de nem vitt rá a lélek, hogy a háborítatlan természetet akár egy világbajnok fotó miatt, akár csak néhány órára is megzavarjam. Arról nem is beszélve, hogy rókákat megkérdezve valószínűleg szintén nem tapsoltak volna, és még időben elköltöztek volna néhány kilométerrel arrább, ahol védve vannak a hozzám hasonló „monomániás” örültektől. Be kell etetni – mondta vadász barátom –, valami olyan helyen, ahol van elegendő fény. Nyilván saját életgyakorlata alapján beszélt. Sokszor találkoztam vadászok építette rókalessel egy-egy fa ágai között, és a döggel alatta, ami kellően be volt pácolva libahájtól kezdve macskavérig mindennel, ami a róka ínyére való. Nem hallgattam rájuk, mert bár egyre jobban szorított valami éhséghez hasonló belső feszültség, vágyakozás egy jó felvételért, azt eldöntöttem, hogy nem műfénnyel, nem másutt, hanem itt a barlangjuknál fogom lefényképezni a rókakölyköket. Ahogy nőtt a vágyakozásom és teltek szabadságom napjai, úgy fogytak az elfényképezett filmek. Mindig reménykedtem, minden felvétel után reménykedtem, hogy ez lesz az a bizonyos. Nem úgy történt. Volt már néhány száz, majdnem tökéletes képem a témáról, csak épp a róka mosódott el rajta, ahogy régen a tintát kente el az ember a papíron, ha nem volt itatósa, de a legtöbb felvétel sötét volt, életlen, azaz használhatatlan. Hiába, egy sűrű erdő közepén megbújó sziklaszurdok legalján még a Pilisben sincs elegendő fény. Érdekes, mert ez csak velem volt így. Mindenki más elégedett volt itt a sorsával. A fenyők, a csuszkák, az ölyvek, a hangyák, a gombák és a muflonok is, sőt még a rókák is, csak velem volt valami baj. Viszont egyre otthonosabban mozogtam a rókák között. Azt a néhány száz métert ugyan még most is egy óra alatt tettem meg a háztól a szikláig, de ha sikerült észrevétlenül elhelyezkednem, a rókák már nem vettek észre, vagy ügyet sem

vetettek rám. Szerencsére a mániám nem terjedt ki arra, hogy megszelídítsem őket, vagy hogy a szociális helyzetükön próbáljak javítani, esetleg a bundájukra pályázzak. Sőt minél több időt töltöttem közöttük, annál jobban szelídültem, annál többet próbáltam segíteni és annál kevesebbet erőszakoskodtam környezetem egyéb részeiben. Sokat tanultam tőlük már az előtt is, hogy fényképükkel megajándékoztak. Éreztem, hogy semmire sem vágnak, így minden pillanatot meg tudnak élni – ha sokszor korgó gyomorral is. Kiegyensúlyozott ragadozó természetükkel együtt járó békességük, játékoságuk, humoruk mélyen hatott rám. Egy idő után feltettem a kérdést magamnak, hogy a magamfajta ragadozók között miért nem vagyok ilyen kiegyensúlyozottan békés és játékos?

És eljött az az idő is – néhány évi sikertelen kísérletezés után –, amikor a rókafényképezés már csak alibi volt. Alibi ahhoz, hogy csendben, szemlélődve egyedül ücsöröghessek, lehetőleg jó messze a világ, a család és a barátok gondjaitól, a mindennapi dárálástól, a napi kötelező adag elvégzésétől. Éreztem, hogy nagyon jótékony hatással van rám a semmittevés, s mivel a gondok sohasem múltak el ezek alatt az ücsörgések alatt, hanem mindig megvártak, így a lelkiismeretem is lassan megnyugodott. Úgy tűnt, a lelkiismeretem is jól érezte magát ott. Azonban csendben ücsörögni nagyon nehéz. A kezdő pecások jól ismerik ezt a helyzetet. Kényelmetlen az ülés a sziklán, hangyák mászkálnak át az emberen, szúnyogok tévednek arra, az erdőben reccsen egy ág, és ha mind ebből éppen semmi sem zavar, ott vannak a hömpölygő gondolatok, vágyak, álmok, tervek, emlékek. Lehetetlen nyugodtan csak ülni, és nem csinálni semmit. Meg is untam a dolgot. Már csak néha jártam arra, hogy megnézzem, megvannak-e a rókák, de már mentem is tovább az újabb kaland, az újabb trófea után. Csodálatos volt felfedezni az erdei világot azon a kis, néhány négyzetkilométernyi területen.

Az élmény, a téma már kora tavasszal megjelenik. A sombokor mézsárgája végigfolyva a hegyoldalakon megtöri az erdő egyhangú szürkeségét. Olyan ez, mint a faluból a hegyre felkúszó harangszó, amikor a lombok még nem akadályozzák útjában, és itt sokkal szívbemarkolóbb, mint a falu közepén állva. A som a színével hívja fel magára a figyelmet, a harang a szavával, mint a kakukk. Később a som beleolvad az erdő zöldjébe, a templomszó a hétköznapi megszokásába, a kakukk pedig a vándorút messze kékjébe. A som egyetlen előnye a kakukkkal szemben, hogy őt könnyebb fényképezni. Türelmesebb. Olyan mint a templomtorony, csak az nem virágozik, így kevesebb a köze az élethez. Viszont az élet sem minden. Az is csak egy fogalom. Az Élet az más. Az a bizonyos sombokor ott Tölgyikrek előtt, az irtás szélén, beékelődve a sok szeder közé, és amelyik mellett hat éve, egy tavaszi reggelen a hajnali párában az a csodálatos szarvastehen kilépett a tisztásra, amelynek a fényképe itt van a kezemben, igen, az maga volt az élet. Még most is érzem, ahogy ott lapulok a fűben a csuromvizes nadrágom hidegségét, a visszatartott lélegzet nyomását és a kezem remegését, ahogy feszülten várom a legmegfelelőbb mozdulatot. Már nincs ott sem a sombokor, sem a tehén. Már csak a pillanat emléke van meg. Ezek a megélt pillanatok teszik az embert vallássossá és fotóssá. Valami történik vele, amit nem tervezett, ami teljesen logikátlan és mégis teljes valóságában ott van egy pillanatig. Antonioni Nagyítás című filmjében utal erre a csodára, de Bach koráljai és Hamvas Béla: A jóisten uzsonnája című írása is erről szól. Legutóbb Saint Maurice-ban éltem meg hasonlót, amikor tavasszal, egy hétköznapi délelőtt barátommal beléptünk az üres, román kori katedrálisba, melyben éppen Bachot gyakorolt az orgonista. Az apáca, aki később csendben átment a templomra, már

szokásként élte meg a csodát. Közömbösségnek gondoltam volna korábban, de a rókák megtanítottak a hétköznapi megszokott csodáira. Ezt azonban az elején még nem ismertem. Meg kellett küzdeni érte. Önmagam ellenére.

Azután jött a barkás őzbak. Csak fel kellett állnom rókaesi gugolásomból, megfordítanom a gépet, és pár lépésről figyelhettem minden mozdulatát. Mindig ugyanakkor jött és ugyanazon a fán dörzsölte a foszladozó bőrt az agancsáról. Sokkal inkább a közelsége okozta a problémát. Ilyen érzése lehetett Jákobnak, amikor megjelent az angyal, hogy megbirkózzon vele. Nem birkóztam meg az őzbakkal, mert gyávább vagyok Jákobnál, de elnyertem a természet áldását, ha észrevétlen tudtam maradni az alig tíz lépés távolság ellenére. Fekete-fehér képén még a nyári meleg levegő remegése is rajta van.

És a varázslatok folytatódtak. Az erdei varangy minden biztonnyal a környék legrútabb állata. Húsz centis átmérője, fél kiló súlya tiszteletet parancsol minden arra járótól. Nehezen hagyja magát fényképezni, mert mint a rókák, ő sem szereti a nagy fényt. A macerálásokat türelmesen tűri, de ha lehet, elbújik egy fa odvába vagy kövek alá. Buddha-természete sugárzik róla. Sajnos ritka jószág, így kevés alkalmam volt megtapasztalni bölcs hallgatását. Öreg papok otthonában látni néha hasonló bölcsességű és formájú szerzeteseket, akik fél árbocra eresztett szempillákkal figyelik az élet számukra már jelentéktelen nyüzsgését.

A gyűszűvirágok júniusi virágerdeje az erdei utak martján vagy a kétéves irtásokban mindig azt a képet idézte elém, mikor Jézus a Genezáreti tavon egy csónakból tanította a parton álló sokaságot. Csak itt fordított a helyzet. Mindig én tanultam, és a sokaság – a gyűszűvirág-erdő – tanított: bogarak támadását, nyüzsgését elviselni, széllel táncolni, a megérlelt magot szétszórni a szélben, elhalni a tavaszi újjáéledésig. A képen nem látszik, de én most is érzem a szamócák illatát.

A muflonok a közösség mintapéldái. Hatalmas csapataik még a folyamatos bégetést is megengedhetik maguknak, mert éber őrszemeik bizton vigyázzák lépteiket. Vagyonközösségben élnek, közös vagyonuk az erdő. A legszebb és legnehezebben megközelíthető sziklás letöréseket, szurdokvölgyeket szeretik. A képeken, melyeket őrzök róluk, minden esetben rám néznek, mert amikor én még nem is sejtem őket, ők már tudják, hogy közeledek. Az öröktől az éberséget lehet megtanulni. Azt a képességet, hogy gondolatok nélkül az egész erdőrészt bennük él, együtt lélegeznek a hangyákkal és az ölyvekkel is, így semmi sem kerül el a figyelmüket. Mégis, ők már nincsenek, csak a csapat van, a közösség az erdőben.

A vargányák csodája nemcsak az ízükben rejlik. A bújócskázás nagymesterei. Az ember sohasem mehet biztosra, ha találkozni szeretne velük. A nagy mesterek szokása a rejtőzködő élet, a kiszámíthatatlan, de biztos jelenlét. Az egyszerűség, szegénység, együtt a sokmillió szem szélbe szórt szeretet-spóra gazdagságával.

Amikor már minden reményét veszti, amikor már senki sem gondol a tavaszra, akkor bújik elő az őszi kikerics. Varázslata beleolvad a hideg őszi esőkbe és a zúzmarás reggelekbe. A fotókon szinte érezni a haldokló, ázott avar kesernyész-savanykás illatát, de a szirmok halvány liláján átsugárzik a mélykék őszi ég. A kis virágon látni, hogy mindent tud a halálról, és így az életről is.

Ahogy az ember szeme kezd hozzászokni a látáshoz, meglepetése ámulatba fordul, mert a dolgok elkezdnek közeledni egymáshoz. Először a nevek szűnnek meg. Oknyomozó természetem rögtön kitalálta a magyarázatot: „A nyelvvel, a nevekkal – főleg, ha azok latinok – mindig is hadilábon álltál!” Ez persze igaz, de an-

nak a szépségesen sudár, lengedező, napsütötte zergevirágnak a sötét erdei háttérrel teljesen mindegy, hogy egy jött-ment, oda nem tartozó egyed minnek is hívja. Aztán a formák kezdenek keveredni. A vadföldön lopakodó róka és a magasban szitáló vércse a fotós szemében még eltérnek egymástól és a fűben keresgélő cickánytól, de már a biológusok is felfedezték az örök körforgást, a táplálékláncot. Ha pedig az emberfia szeme hozzászokik a minden mindennel kapcsolódó típusú látáshoz, akkor a dolgok már egyszerre, egy időben és benne történnek meg. De az emberfia szeme nem ilyen! Viszont vannak a csodák. Amikor az emberfia kétórás fagyoskodás után – miközben a legígéretebb pillanatban még a filmje is kifogy – a téli szürkületben lemászik a vadlesről, és kéznyújtásnyira ott áll előtte egy özsuta, a legtermészetesebb pózban, kicsit félrebiccentett fejjel, hát az emberfia megérez valamit a dolgok egységéről. Igen, van rá tudományos, racionális magyarázat, de minek. Nem hozzáad, hanem csak elvesz belőle.

Egyszer már valahol meséltem a zúzmara csodájáról: a hótünderről – a pusztulás, a dermedt élettelenység táncáról. Minden vallás tud a pusztulásban lévő teremtetőről, a halálban szunnyadó életről, a mag haláláról, hogy élet fakadjon belőle. Szimbóluma a lótuszvirág, a keresztszár, vagy a Tai-csi. S amikor ezzel a mindennek az alapját képező igazsággal az ember egy fényképezőgép lencséjén keresztül találkozik, bizony végigszalad a hideg a hátán. Lakásunk és irodám falát is díszíti az a felvétel, melyen a zúzmara dermedt, fehér jegébe fagyott piros csipkebogók virítanak, mint a fekete, örvénylő jin közepén a kis fehér jang. A halál közepében az élet, ahogy arról az őszi kikerics is mesélt.

Nem egyszerű meglátni a csodát az élet varázslatos gazdagságán keresztül. Az ember nem a csodát keresi, hanem a kalandot, a változatosságot. Hamar ott hagyja a megunt témát, és szalad a másik után. Pedig mindegyikben benne van a jelzés. Benne van Ariadne fonálából egy szál, amely kivezethet a labirintusból, látóvá tehet, megvilágosodottá, újjászületetté, egyszerűvé, de ha nem találja meg az ember, akkor elvész a labirintusban.

(Folytatjuk)

Leonardo Boff

A bölcsesség korszaka: a re-ligáció civilizációja

A 62. évében levő szerző a CONCILIUM 1999. decemberi számában nagy tanulmányt közölt *A Föld bolygó élete és halála* címmel. Négy része van írásának: 1. Az esztelenség kora 2. Vagy megváltozunk, vagy elpusztítjuk magunkat 3. Milyen álmok vezetnek minket? és 4. a fenti című, itt következő rész.

Milyen nevet fogunk adni annak, ami most születik? Tegyük egy válszkísérletet: erősebb lesz benne az összhang az univerzum alaptörvényével; a páncionalitás, a szünergia (együtt-munkálkodás), a komplementaritás civilizációja lesz. Egy szóval: a re-ligáció (vissza-kötözés) civilizációja – mindennek összekapcsolása mindennel. Olyan civilizáció, amelyben a re-ligió centrális helyet kap. E religió azt javallja, hogy minden dolgot kapcsoljunk össze (re-ligare) egymással, mivel úgy tudja, hogy a dolgok vissza vannak kapcsolva minden lét forrásába. Ez a civilizáció vagy vallásos lesz, vagy egyáltalában nem is jön létre. Nem számít, hogy miféle lesz ez a válasz: nyugati, keleti, antik vagy modern; mert végül is egy radikális tapasztalatról fog beszélni, amely minden dolgot mindennel kapcsolatba hoz, és megvalósítja a totalitást és az integráció iránti érzéket. Így előállhat a világtörténelem valóban planetáris civilizációja, az emberiségnek mint olyannak az első civilizációja.

Ugyanaz a kollektív tudat, ugyanaz a közös felelősség hordoz majd minket az egy Noé-bárában, a kék-fehér Föld-úrhajóban. Ez az új civilizáció nem csupán jámbor óhaj vagy szép álmom. Születőben van. Figyeljünk csak egy visszautasíthatatlan jelzésre: a mundializálódás, a globalizáció ez a jelzés.

Megkerülhetetlen folyamatról van szó. Nem kérdéses a Föld és az emberiség történetének ez az új szakasza. Evezünk az egyetlen világtársadalom létrejötté felé, amely egyre inkább kívánja a központi irányítást abban, ami mindenkit érint, mint pl. táplálék, egészség, hajlék, képzés, kommunikáció és a Föld megőrzése.

Biztos, hogy ez a folyamat még a vaskorban tart. A globalizáció jelen fázisa még a verseny jegyében áll fenn, s eddigelé még nem teremtette meg az együttműködés globalizációját. Még csak a kapitalista gazdaság fázisa ez, tele tehát ellentmondásokkal és konfliktusokkal, amelyeket jellemez a versenymagatartás, a határtalan akkumulációs akarat, a minden áron nyereségre törekvés és a világméretű osztályharc. Ez a ma világszerte érvényesülő termelési mód mindent áruvá

változtat, az emberi génektől az információig, a nemiségtől a misztikáig. Az áru az ügyes marketing révén fetissé lesz, hogy felgyullassza a fogyasztást, hogy nyereségre tegyen szert.

Másmilyen gazdálkodási módra van szükségünk, melynek tartalma: azt termelni, ami mindenkinek szükséges, minden embernek és – ezen túlmenően – a teremtés minden élőlényének. A jelenleg uralkodó gazdálkodási mód az állandó növekedés kényszerpályáján mozog, megerősokolja a Földet, s egyáltalában nem részesedés-elvű, tehát igazságtalan. De ez az új politikai gazdaság csak akkor állhat elő, ha más értékhierarchia érvényesül. A személyes és kollektív egoizmus, a személyes és vállalkozói nyereségvágy helyett előtérbe kell kerülnie a szolidaritásnak, a részesedésnek és a szerénységnek. A konkurencia és az erősebb győzelmének jelenleg uralkodó modelljében csak az egyik fél nyer. A többiek veszítenek. Az új modellben – amelyről álmodunk, és amely lehetséges – mindenki nyer, és senki sem veszít, senki sem lesz kizárás áldozatává, mert minden a szünergia és a kooperáció körül szerveződik. Így módon jutunk el a kooperatív globalizációhoz, és olyan társadalmakhoz, amelyekben mindenkinek helye van.

Ha akarjuk, ha nem, nincs már messze a nap, amikor a mundializáció már nemcsak gazdasági lesz. Az etikumnak a jegyében fog megvalósulni: az univerzális együttérzés, az emberiségcsalád felfedezése, a legkülönbözőbb népekből álló személyek, mint elidegeníthetetlen jogok alanyai – ezek fogják inspirálni. Jogokról beszélünk, melyek nem függvényei pénztárcánk tartalmának, borszínünknek, valásunknak vagy labdarugó csapatunknak. Mindannyian a szolidaritás, a tisztetet, a különbségek értékelése és a szeretet indítékainak szívárványve alatt állunk majd, s ezek testvérekké tesznek minket.

A politikum jegyében is valósul ez a civilizáció. A hatalmi viszonyok újjáalakulnak: többé nem az uralkodás, nem az ember és a természet kizsákmányolása, hanem a biofil (az életet szerető) kölcsönösség (az élőlények reciprocitása), az együttműködés az összes népek között lesz az alapja az

együttélésnek – igazságosságban, békében és testvéri viszonyban az egész természettel. Egyetlen közös cél alkotja majd a kristályosodási pontot: A Föld-rendszer jövőjét és annak feltételeit, hogy az ember továbbélhessen és fejlődhesen, mint már tízmillió éve – ezt kell biztosítani. Végül létrejön a spirituális energiák tisztetele által a szellem megtapasztalásának mundializációja. Ezek az energiák átjárják az univerzumot, hatnak emberek és kultúrák legmélyén, és erősítik a szünériát, a szolidaritást, az élet szeretetét (kezdve a leginkább fenyegetettek életénél), és tisztelést a kimondhatatlan titoknak, amely mindent létrehoz, mindent átjár, és mindent fenntart.

Az emberiség történelmének teljesen új kísérlete előtt állunk.

Ha ez a jövő jelenné válik, az nem lehet a múlt folytatása, mert az a dinoszauruszok sorsát, a hirtelen eltűnést jelentené számunkra.

Ez a nagy lecke, amelyet meg kell tanulnunk: vagy megváltozunk, vagy tönkremegyünk. Vagy meggyünk az emmauszi úton, azaz az osztozás és a vendégbarátság útján a Föld-úrhajó minden lakója javára, vagy újra a bábéli úton találjuk magunkat, az összezavarodás és szétszóródás útján. Ez alkalommal nem lesz Noé-bárája, amely egyeseket megment, másokat pusztítani hagy. Vagy megmentjük mindannyiunkat, vagy tönkremegyünk mindannyian. Helyzetünk komoly, nem csaphatjuk be magunkat.

De van egy kiirthatatlan reményünk. A gerincesek 570 millió évvel ezelőtt tűntek fel, s nyomukban jött a homo sapiens és demens, s azóta 15 nagy katasztrófát élünk meg, melyek során csaknem teljesen elpusztult az élet. De végül is diadalmaskodott, mindig képes volt megújítani önmagát: az evolúció egyfajta bosszújaként újra benépesítették a fajokat a Földet. Az evolúció nyílnak logikája tart mind a mai napig. Elet és halál egyensúlya dinamikus, és mindig hagy lehetőséget, hogy a szim-bolikus győzzön a dia-bolikus felett, s az élet urnak mutakozzék a halál felett

Fordította: —i—y

OLVASÓK FÓRUMA

Kedves Szerkesztők!

Hogy tízéves egy újság – ez valami a mai világban, ahol naponta születnek és szünek meg újságok.

Akár ünnepelni is lehetne, de Ti biztos nem ünneplésre vágytok, hanem hogy egyre többen olvassák ezt a lapot, és azonosulni tudjanak az Általatok képviselt gondolkodásmóddal.

Hogy még kevesen vagyunk mi olvasók – nem lep már meg. Az évek során rájöttem, hogy a legtöbb ember kényelmes, nem akar problémákat. Így aztán nem népszerűek az ilyenfajta illúziótlanjó, csodátlanjó, leleplező és főleg cselekvésre szólító írások. Örüljétek, hogy sikerült az első tíz év, és biztatok abban, hogy növekedni fog az olvasótábor!

Ami engem illet, örülök ennek az újságnak. Mindig várom a következő számot, és gyorsan el is olvasom. A cikkek érdekesek, elgondolkodtatók, egy-egy írást közösségileg is megvitattunk.

Sokan szeretik, ha elringatják őket; az ilyen cikkeket közlő újságok talán népszerűbbek. De valójában azoknak az írásoknak van értelmük, amelyek felrázzák az embereket, csak ilyeneket érdemes írni.

Kell-e törődnötök a jövővel? Csak tegyétek, amit tennetek kell! Írjátok meg, amit meg kell íratok! Még ha az nem tetszik is sokaknak, vagy nem egyezik az előírt trenddel. A többi az olvasók feladata: értelmezni, jézusi módon cselekedni és terjeszteni.

Egymásba és Istenünkbe vethetitek reményeteket, hogy helyesen láttok, és bírni fogjátok a munkát.

Köszönöm, hogy megismerhettem a szerető Istent, akit nem kell kiengesztelni, akinek elég az őszinte megbánás, és mindig velünk van.

Szeretettel:

Frank Anna
Budapest

Tisztelt Szerkesztőség!

Kicsit szorongva fogok az íráshoz, hiszen az elmúlt harminc évben csak a beteges ügyes-bajos dolgaiban és a kórházi adminisztrációjában írtam. Az, hogy mégis megszületik ez a levél, lapjuk 2000. áprilisi számában megjelent olvasói levélnek, Kőszegi Tamásné írásának köszönhető. Ebből a levélből az a hang szól, amely miatt kamaszkorom elején hátat fordítottam az Egyháznak, és elvesztettem a hitemet.

Akkor falun laktam. Állandóan ítélkező, mindenütt bünt szimatoló, a más véleményét gúnyjal és ferdítésekkel elnyomó, csak feltétlen hitet és nem-gondolkodást követelő plébánosunkból egész korosztálynak eleget lett. Kőszeginé levelében ez a világ köszönt vissza, és eszembe jutatta mindezt, és azokat a megaláztatásokat, amelyek akkor értek. Szomorúságomat az is fokozza, hogy pont egy olyan írásról (A kánai menyegző) mond véle-

ményt, amelyet nagy örömmel olvastam, mert az ilyen írásoktól kaptam vissza hitemet.

Ez a magyarázat Isten és az ember mélységeiről beszélt, és arról, hogy az ember képes változtatni magán, képes jézusi módon cselekedni. És ez az örömhír! Nagyon jól tette a szerző, hogy ezt határozottan ki merete mondani. Végre valaki nem bújik a ma divatos határozatlanság mögé. Érdekes, hogy a levélíró nem zavarja, hogy a „hivatalos” magyarázatok is hipotéziseken alapulnak – csak már kétezer éve mondják őket, s akik mondják, tudják, hogy miért így mondják: mert ilyen istenképre és ilyen emberképre van szükségük.

A kifogásolt cikkben bemutatott emberképet megerősíti harminc évnyi apólonői tapasztalatom. Csodákat éltem meg. Isten és az ember csodáit. Az Istenre figyelő ember képes mozgósítani erejét gyógyulása érdekében. Az ember képes a változásra, képes elrontott életet, kapcsolatokat megjavítani. Csak engedjük működni magunkban Istent!

Az önök újságának – melyet két éve ismertem meg és kapok meg rendszeresen egy barátnőmtől – sokat köszönhetek. Segített abban a folyamatban, hogy visszataláltam Istenhez. És ez a legtöbb, amit egy folyóirat tehet.

További jó munkát kívánok, és gratulálok a jubileumon!

Tisztelettel:

Sándor Ida
Budapest

NATO-tagságunk „gyümölcsei”

NATO-tagságunk egyéves évfordulójának környékén szinte magától kínálkozik a lehetőség a mérlegelésre, a számvetésre. A belépést szorgalmazó, azt rekord idő alatt keresztülhajtó, különböző színárnyalatú politikusaink öngazoló reflexei hibátlanul működnek, így nem győzik hangsúlyozni, hogy a katonai tömbhöz való csatlakozásunk milyen sokat hozott az ország konyhájára.

A teljesség igénye miatt azonban vizsgáljuk meg a dolgot a hatalom sáncain kívül lévő, s oda nem is kíváncsi civil szemzőgéből is.

Tavaly tavasszal – mint újszülött NATO-tagok – rögtön a belépés után arra kényszerültünk, hogy asszisztáljunk a szomszédos Jugoszlávia bombázásához, hídjainak, olajfinomítóinak, vegyi üzemének lerombolásához, egy súlyos környezeti katasztrófa előidézéséhez. A magyar politikusok bátoranul elrebegett kérését, hogy a harci gépek legalább a magyarok által is lakott Vajdaságot kíméljék, a katonai szervezet amerikai irányítói teljességgel figyelmen kívül hagyták. Az Észak-atlanti Szerződés Szervezetéhez történt csatlakozásunk óta a megtiszteltetéstől meghatott vezetőink egyre gyakrabban büszkélkednek azzal, hogy külföldi „szövetséges” katonai egységek választják gyakorlótérnek hazánkat, főleg a várpalotai székhelyű Központi Gyakorló- és Lőtérparancsnokság által működtetett lőteret.

Miről is van itt szó valójában?

Az élet, a természet, a kulturális értékek megóvására néhány éve létrehozott Balaton-felvidéki Nemzeti Park térszomszédságában létezik egy fél Balaton (kb. 300 km²) nagy-

ságú terület, ahol a természet rovására minden gaztett büntetlenül elkövethető, ahol nem az élet, hanem a halál uralkodik. Ezt a területet hullámozó fű helyett kilótt lövedékek rozsdás hüvelyei, deformálódott lemez-, drót- és törmelékhalommal lőtt célok borítják, s virágok helyett olajfoltok színesítik a terepet.

Miközben az általános és középiskolákban hovátrébb ketrára sem futja a szűkre szabott költségvetésből, és a kórházakban lassan a szikét is a betegnek kell vinnie a soron következő operációhoz, addig NATO-nyomásra ebben az évben a honvédelmi tárca költségvetését több mint 40 %-kal emelték. (Ugy látszik, hogy a pusztítás és a rombolás eszközeire akkor is kell jutnia pénznek, ha az életet óvó, jövőt megalapozó beruházásokra nem marad!)

Az egypólusúvá vált világban hazánk minden jel szerint egy olyan katonai szövetséghez csatlakozott, amely a demokrácia gyakori emlegetése ellenére egyedül létrehozójának és irányítójának, az Amerikai Egyesült Államoknak az érdekeit szolgálja.

Olyan emberi világ létrehozásán kell munkálkodnunk, amelyet egyenrangú, egymást megbecsülő országok, népek közössége alkot, amelyben megszűnik a szembenállás, a szekértáborokba szerveződés, amely kimúlásra ítélt minden katonai tömböt. Ha ezt elérjük, az meghozza számunkra a szabadulást a NATO-tagság csapdájából is.

Zámbó Zoltán

BIBLIA

Az augusztusi elmélkedéseket Tarnai Imre nagyorosi plébános, a szeptemberieket Gromon András készítette.

Augusztus 6. — Urunk színeváltozása — Mk 9,1–9

— Erőszakmentesség

A mai ünnep a „nándorfehérvári győzelem” évfordulója. Aki már belekóstolt az evangélium közepébe, és tudja, hogy a jézusi tanítás egyik sarkpontja az erőszakmentesség, az bizony vegyes érzelmekkel veszi tudomásul, hogy az ilyen eseményre egyházi ünnepemmel emlékezünk.

De próbáljunk ezúttal más oldalról közelíteni!

Tegye szívére a kezét az erőszakmentesség prófétája, és vallja meg: vajon ő már úgy született, hogy világosan látott ebben a témában?! Emlékezzünk csak vissza arra a – számunkra felháborítóan

tűnő – kérdésre, amelyet az apostolok Jézus mennybemenetele előtt tettek fel: „Uram, mostanában állítod helyre Izrael országát?” Akkor hangzott el ez a kérdés, amikor már régen befejeződött a „kiképzésük”, és igazán illetet volna már Jézus szemével látniuk! És Jézus nem habozdik fel, hanem türelmesen, ügyesen kitér a válasz elől. Mert tudja, hogy *fog még alakulni a tudatuk, nem is keveset!*

Az ember fejlődő lény. Senki nem gondolkodik ma úgy, mint húsz évvel ezelőtt gondolkodott, és húsz év múlva újra más lesz a véleménye bizonyos dolgokról. Ha nem, akkor baj van. Ak-

kor megállt a fejlődésben = meghalt benne valami, és egy megkövesedett, halott tudatot cipel magával.

Nos, ezért *nem szabad számon kérnem senkitől, hogy miért nem úgy gondolkodik, ahogy én most.* Hálát kell adnom az Istennek, ha úgy vélem, hogy ebben vagy abban már világosabban látok, és meg kell próbálnom – megfelelő érvekkel! – másoknak is átadni a látásmódot. Jézusi türelemmel és szeretettel. Lehet, hogy lesz eredménye, de azt gondolni, hogy egyik pillanatról a másikra, az naiv vélekedés lenne! Hosszú idő gyümölcse lehet csak ilyesmi, mint minden szerves fejlődés!

Nem tagadom: szégyene a kereszténységnek, hogy a jézusi erőszakmentesség mind a mai napig még nem hivatalos hitvallása. Mégsem az a dolgunk, hogy ezen háborogjunk, hanem az, hogy dolgozzunk rajta: fejlődjék tanúságtételünk nyomán minél több ember-testvérünk tudata. Vigyük fel őket magunkkal „egy magas hegyre”, ahol ők is megláthatják azt a Jézust, akinek a társaságában „jó lenni”. Nem azért, mert a ruhái néhány percig ragyognak, hanem azért mert *a senkit bántani nem akaró szeretet* árad belőle meg nem szűnően.

Augusztus 13. — Évközi 19. vasárnap — Jn 6,41–52 — A látszat csal

Názáretből való ez a Tanító. Alig 30 km ide ez a falu. Nem távolság, élénk a kapcsolat a két község között, jól ismerik egymást. Az idősebb kafarnaumiak még élénken emlékezhetnek az ügyes kezű ácsra, akinek szolgáltatásait talán olykor igénybe is vették. Bizonyára csodálkoztak is, hogy a fia otthagyta a kisipart, vándortanítónak csapott fel, és bolondul utána a fél ország, olyan szépen tanít. Meg kell hagyni: érdemes odafigyelni a szavára!

Hanem most elvetette a súlykot! Elfelejtette, hogy itt, a faluja közelében akármit azért mégsem mondhat magáról! Ha valami idegen országba vetődnek, ahol a kis Názáretnek még hírért sem hallották, ott lehazudhatná a szár-

mazását, ott mondhatná, hogy „a mennyből szálltam alá”. De itt?! Ezzel a többi mondanivalójának is elvesz a hitele! ...

Emberi gondolatok: előítéletektől terhes, földhözragadt, tudat-átalakításra képtelen agyak terméke. Pedig működik a nagy Mágnes! Hogy a gyógyításai miatt tódulnak utána, hogy az eddig soha nem hallott új tanítás lenyűgözi a hallgatóságot, ez csak a felszín. Az őt küldő Atyának a „vonzása” sokkal mélyebbre szeretne hatolni. Oda, ahol a belőle áradó szavak nyomán megvalósulhat az izajási szó: „Isten tanítványai” lehetnek hallgatói. Akikben örök életre képesítő hit születet. — Kár, hogy e vonzóerő útjába előíté-

letekből tákolt ólom pajzsot barkácsolnak, és a hallgatást nem követi a tanítás elfogadása. Csak azért, mert mást halának, mint amit eddig tapasztaltak. Pedig tetteivel és „fenséges” (Lk 4,22) szavaival eléggé bizonyította már hitelreméltóságát!

— Segíts minket, Jézus, hogy megszabaduljunk előítéleteinktől! Hogy jobban higgyünk szavainak, mint a szemünknek! Hogy engedjük: hasson ránk Atyád vonzása; segítségével képesek legyünk a tudatunkat és nyomán az életünket átalakítani; „Isten tanítványává” lehessünk, akik vállalják ezzel járó feladataikat, és így alkalmassá lesznek arra, hogy „az utolsó napon feltámaszt-hasd” őket!

Augusztus 15. — Nagyboldogasszony — Lk 1,39–56 — „Kivételez” az Isten?

Jézus tanításából nyilvánvaló, hogy az Isten nem kivételez, nem személyválogató. Hogyan teheti akkor magáévá az evangéliumi tanítás alapján gondolkodó ember azt, amiről a mai ünnep szól, hogy ti. a Boldogságos Szűz Mária „legyőzve a halált, testével és lelkével felvétel a mennyi dicsőségbe”?

Hát, ha ezt „kiváltságnak” tekintjük, akkor valóban bajos rábólintani. De miért kell annak tekinteni? Nem arról szól-e ki a jézusi tanítás, hogy *vala-mennyiünkkel* ez történik? Hogy Jézus megmutatta az utat abba az országba, ahová előremet, legyőzte a halált, és

mindenki számára, aki az ő útját járja, helyet készített az örök életben?

Tudom persze, hogy a hagyományos modell szerint *mi* a halálunk után egyelőre csak a lelkünkkel „vétetünk fel”, és majd a világ végén feltámad a testünk is. Ennek a modellnek azonban két sebezhető pontja is van: 1) az ember csak a testével együtt „ember”; 2) amikor meghalunk, kilépünk az idő világából, s a – számunkra persze jelenleg felfoghatatlan – időtlenségben nincs értelme annak, hogy „majd a világ végén”.

Ezért gondolom én úgy, hogy nem „kivételezett” az Isten a Szűzanyával. Az

más kérdés, hogy: „Más a fényessége a napnak, más a fényessége a holdnak, és más a fényessége a csillagoknak. Mind-egyik csillag különbözik fényességben a másik csillagtól. Így van a halottak feltámadása is...” (1Kor 15,41–42). A „fényesség” mértéke nyilván attól függ, hogy ki milyen mértékben „tette az Atya akaratát” (vö. Mt 12,50). Ha tehát ő „fényesebb”, az azért van, mert ezzel a mércével mérve jutott feljebb, nem pedig azért, mert Jézus anyja.

Ezért örvelezhetünk az ünnepén, ezért „hirdetheti őt boldognak minden nemzedék”.

Augusztus 20. — Szent István király ünnepe — Mt 7,24–29 — Szent volt-e, vagy sem?

Szent István királyunk személyéről néhány éve nagy vita folyt az *Érted vagyok* hasábjain. Azt hiszem — ahogy az már ilyenkor lenni szokott —, mindkét vitapartnernek igaza volt a maga szemzőgéből.

Hadd utaljak a két héttel ezelőtti elmélkedésemben taglaltakra! Mindenféle kibontakozásnak időre van szüksége. Senkinek a tudata nem alakul át egyik pillanatról a másikra.

Es a nézőpont sem mindegy: Ha egy alföldi gyerek meglátja a János-hegyet, elámul: milyen hatalmas! De ha ugyanez a hegy olyasvalakinek kerül a szeme elé, aki a Hi-

malája tövében nőtt fel, pici kis dombnak fogja látni.

Igaza van annak, aki úgy gondolja, hogy ami István háborúit, hódításait, az ellene lázadókkal szemben viselt dolgait illeti, az csillagászati távolságbán van az evangélium tanításától.

De az is tény, hogy ez a pogány világban felnőtt ember rácsodálkozott az evangéliumra, komolyan akarta venni és népével is komolyan vétetni. Nem figyelt minden részletére. A hegyi beszéd szavaiból sok mindent még nem „váltott tettekre”. Sorolhatnók naphosszat azokat a hibákat, amelyeket népének kereszténnyé tétele során vétett. De mire megyünk vele?

Ha Nagyorszóból Budapestre akarok menni, keresztül kell mennem Vác térségén. Vácut nem tudom elintézni azt, ami az utam célja, mégsem kérde senki, hogy hát akkor mit keresek ott?

Közbülső állomás volt István király. Hogy „szent volt-e, vagy sem”, azt nem a mi dolgunk eldönteni. Döntse el az Isten, aki „a sötétség titkait megvilágítja, és a szívek szándékát is nyilvánosságra hozza” (1Kor 4,5)! Nekünk az a dolgunk, hogy *továbblépjünk* az általa felfedezett és megmutatott úton, és megvalósítsuk az evangéliumból azt is, amit ő még nem vett észre, de mi már igen. *Tőlünk* már számon fogja kérni az Isten!

Augusztus 27. — Évközi 21. vasárnap — Jn 6,61–70 — „Tiszta vizet a pohárba!”

Amikor Jézus azt mondta magáról, hogy „a mennyből szállott alá”, akkor még csak „zúgolódtak”, mert ellenkezett a tapasztalatukkal: nem voltak hajlandók a tudatukat átalakítani. De amikor utána mondott, azokat már nemcsak „elhinni” kellett volna, hanem csinálni is. Most már nem csak „zúgolódnak”, hanem hátat fordítanak, és faképnél hagyják.

Azóta sem változott a világ. Kell az embernek a vallás, kellene a kenetes, szép szavak, amelyekkel a „fülüket csiklandoztatják” (2Tim 4,3), a szép

körmenetek, ahol kiélhetik ünneplési vágyaikat. De ha arról van szó, hogy „oszd meg az éhezőkkel kenyeredet” (Tób 4,16), hogy „aki megüt téged a jobb arcodon, fordítsd oda neki a másikat is” (Mt 5,39), hogy „nektek is mosnotok kell egymás lábát” (Jn 13,14) — akkor a válasz: „még mit nem! — ezeket Jézus sem gondolhatta komolyan!”

A minap hallottam Balczó András véleményét: „Magyarországon az emberek 90 %-ának nem kell az Isten.” Ez valószínűleg így is van, mégsem ez az igazán nagy baj, hanem az,

hogy ennek a 90 %-nak tekintélyes része úgy tesz, mintha kellene neki. Langyos, mint a „laodiceai egyház angyala” (Jel 3,16), akit „az Ámen, a hűséges és igaz tanú...” „kivet a szájából”.

Akkor már többet ér a hozzáállása azoknak, akik kifordulnak a kafarnaumi zsinagógából. Elválík a tudó a májtól. Megmarad a Tizenkettő: kicsi, de lelkes csapat, amelyet nem hígít fel a langyosok tömege. Amelyet „éltet a Lélek”.

— Ments meg minket, Urunk, a langyosságtól!

Szeptember 3. — Évközi 22. vasárnap — Mk 7,1-8.14-15.21-23 — Ki számít tisztátalannak?

Első hallásra nem is olyan izgalmas a mai evangélium vitája, hogy kell-e kezten mosni evés előtt, vagy miképpen kell elmosogatni az edényeket, de ha „lefordítjuk”, aktualizáljuk, rögtön megérezzük a súlyát.

A zsidó vallás tele volt aprólékos előírásokkal, amelyek az élet minden területét szabályozták, így az ún. vallási életet is, ezen belül pedig fontosak voltak a „tisztasági előírások”, amelyek megtartásától vagy meg nem tartásától vált (kulturális szempontból) tisztává vagy tisztátalanná az ember, ez a „tisztátalanság” pedig gyakorlatilag *bűnösséget* és kisebb-nagyobb mértékű vallási és társadalmi *kiközösítettséget* jelentett, ami rettenetesen megterhelte a kisemberek életét. Amint a mai evangéliumban is halljuk, Jézus „egy kézmozdulattal” túltette magát az egész problémán (amiért persze nagy árat fizetett).

A kereszténységben aztán, sajnos, nagyon hamar kialakult ugyanaz a helyzet, amelyet Jézus a zsidóságban már elutasított, bár mára általában már súlyát veszítette az a számtalan, kisebb-nagyobb jelentőségű vallási előírás, amely ugyancsak aprólékosan szabályozta a „hívek” életét. Az effajta előírások (a pénteki böjttől a Balázs-áldáson át a kötelező vasárnapi „misehallgatásig”) önmagukban véve általában nem rossz dolgok, tragikus viszont a többnyire hozzájuk kapcsolódó gondolkodásmód: „Az a vallásos ember, aki ezeket az előírásokat pontosan betartja”, vagy ami még rosszabb: „Az a jó, az Isten előtt értékes ember, aki ezeket megtartja, az a bűnös, aki ezeket elhanyagolja”. Hány és hány ember távolodott el e miatt a szemlélet miatt Istentől!

Pedig a *lényeg*, amire Jézus a mai evangélium szakasz végén rámutat, egészen más: *Semmi sem teszi „tisztá-*

talanná”, azaz bűnössé az embert, ami kívülről éri, következésképpen nem az a fontos, hogy a felszínes-külsőséges vallási előírások megtartására törekedjünk; egyedül a rossz szándék és a rossz cselekedetek teszik „tisztátalanná”, azaz bűnössé az embert, következésképpen tisztaszívűség és jó cselekedetekre kell törekednünk, s ami ez utóbbit szolgálja, az jó, ami akadályozza, az főlősleges vagy rossz. Nem az a vallásos ember, aki gyakorolja a külsőségeket, hanem az, aki Isten elgondolásainak útján jár — úgy, ahogyan arra Jézus példát adott.

Eszerint kellene gondolkodnunk magunkról is, másokról is, s még inkább ennek szellemében kellene élnünk. Ha ezt megtennénk, az *valóságos forradalmat hozna* egyéni életünkbe, az egyházba és a társadalomba is, s ettől a forradalomtól talpára állhatna ez a feje tejére fordult világ.

Szeptember 10. — Évközi 23. vasárnap — Mk 7,31-37 — Jézus gyógyításai

Jézus sok gyógyításának egyikéről hallunk a mai evangéliumban. A legtöbben talán még ma is úgy képzelik, hogy Jézus minden fáradság nélkül, könnyedén gyógyított parancsszával, amikor és ahogy akarta. Ha így lett volna, akkor a mesék varázslóihoz vagy a cirkuszok bűvészeihez hasonlított volna.

Az evangéliumi elbeszélések, sajnos, alapot adnak ehhez az elképzeléshez, mert többnyire valóban így mutatják be Jézust: zseniális csodatevőként, nagy mágusként. Ezek azonban már késői, kiszínezett elbeszélések: Jézus nagyságát akarják szinte a végtelenségig fokozni.

A Márk-evangéliumban azonban még található néhány retusálatlan el-

beszélés-töredék, s ezekből kiderül, hogy Jézus *emberi fáradozással, módszerekkel és eszközökkel gyógyított*, vagy legalább így is gyógyított. Ilyen töredék a mai elbeszélés a süketnéma meggyógyításáról (félrevonta, ujját a fülébe dugta, megnyálazott ujjával a nyelvét érintette), a 8. fejezetben egy vak meggyógyítása (kivezette a falu-

ból, megnyálazott ujjával érintette a szemét, rátette a kezét, „Látsz valamit?”, ismét rátette a kezét), vagy a 9. fejezetben az epilepsziás fiú meggyógyítása, de az 5. fejezetben, a gerázai megszállott meggyógyítása is csak bizonyos ellenállás leküzdésével, „többszöri próbálkozással” sikerül.

Mindebből legalábbis két következtetést vonhatunk le.

1) Jézus gyógyító módszerei valószínűleg az akkor szokásban lévő módszerek voltak, s csak a hagyomány és az evangéliumi elbeszélések fokozták csodássá és fantasztikussá a történeteket. Az akkori módszerekben teljesen természetesen egybefolyt a testi és a

lelki terápia, a természetes orvosi módszerek és a lélektani ráhatások. Mindezeket csak a primitív újkori fehér ember tartotta vagy tartja „primitívnek”, a 20. századi orvostudomány ugyanis ismét igazolja helyességüket és eredményességüket (ld. természetgyógyászat, pszichoszomatikus gyógyítás stb.).

2) Jézus kétségtelenül kiemelkedő egyéniség volt, rendkívüli sikereket ért el a gyógyításban. Vajon mi tette erre alkalmassá? Röviden azt mondhatjuk: gyógyítói szándéka, és ebből fakadó gyógyítói ereje. Ő ugyanis nem egyszerűen orvostudományt akart űzni, és nem önmaga számára akart sikert aratni (még kevésbé pénzt), hanem Isten ha-

tártalan jóságáról akart bizonyosságot tenni, arról (is), hogy Isten nem akarja a betegséget, Isten egészséget akar adni az embernek, és Isten gyógyít. Ebben bízott rendíthetetlenül, ez a bizalma át sugárzott a betegekre is, és azok bizalmával egyesülve fölszabadította az emberben „természeténél fogva” meglévő, vagyis Isten által adott életerőket, amelyeknek a működésbe lépése aztán rendkívüli gyógyulásokat eredményezett.

Ha így nézzük gyógyításait, akkor Jézus még e tekintetben is követhető példaképpé válik – még ha ez a követés csak távolról vagy kisebb hatékonysággal lehetséges is számunkra.

Szeptember 17. – Évközi 24. vasárnap – Mk 8,27-31 – Kicsoda Jézus?

A mai evangélium kérdése, kicsoda Jézus, minden komolyan gondolkodó ember számára kikerülhetetlen, a keresztény ember számára pedig bizonyos értelemben központi kérdés, nemcsak elvileg, hanem gyakorlatilag is, mert hallatlanul messze ható következményei vannak annak, milyen választ adunk erre a kérdésre.

Jézus maga is fölteszi a kérdést tanítványainak, kinek tartják őt az emberek. *Mi lehetett e kérdésfeltevés háttere?* Talán az, hogy Jézus megtapasztalta: sikeres gyógyításai miatt egyesek istenítik, mások sátáninak tartják őt; mivel pedig mindkét felfogás ártott céljainak és az általa hirdetett evangéliumnak, tanítványait fel akarta vértetni mindkettővel szemben.

Kérdésére, kinek is tartják őt az emberek, *három választ kap.* Az első a fantasztikus válasz: ő a halálból visszatért Keresztelő János vagy Illés próféta, a második a bizonyos fokig helyes válasz: egy a (korabeli?) próféták közül, a harmadik pedig a látszólag pontos, helyes válasz (amely ta-

nítványai felfogását tükrözi): ő a Messiás.

Rendkívül meglepő Jézus reakciója. Először is: *Semmit sem felel a három válaszra.* Az elsőre csak nemet mondhatott volna; a másodikra sem mondhatott egyértelmű igent, mert bár prófétának tartotta magát, de nem sorolta magát egyszerűen a többiek közé (annál is kevésbé, mivel sok „hamis próféta” is fellépett akkoriban); ami a harmadikat illeti, a „messiás” cím is többértelmű volt, jelenthetett prófétát, főpapot vagy királyt, a népies elképzelések szerint pedig mindenképpen politikai szabadítót, ezért Jézus nem mondhatott egyértelmű igent vagy nemet.

Másodszor: *Megtiltja, hogy személyéről bárkinek is beszéljenek* (ez a görög szöveg pontos értelme); tanítványainak az evangéliumot kell továbbadniuk az embereknek, nem pedig a róla alkotott véleményüket. Úgy is mondhatnánk: Isten országát kell hirdetniük, nem pedig „Jézus országát”. (Intelmét sajnos nem fogadták meg...)

Harmadszor: *Mégiscsak beszél önmagáról, arról, hogy ő kinek tartja saját magát – nevezetesen „emberfiának”.* Mit jelent ez? Azt, hogy míg rajongói emberfeletti embernek (Messiasnak, később Istennek), ellenségei pedig emberalatti embernek („Sátánnak”, vö. Mk 3,22) tartják, ő maga „egyszerű embernek” tartja magát. Jézus anyanyelvén, az arámban ugyanis pontosan ezt jelenti az „ember fia” kifejezés (a kor vallási nyelvén kicsit árnyaltabban: „szegény, kiszolgáltatót, de Isten szeretetétől és gondoskodásától körülvelt ember”, vö. 8. zsolta). Honfitársai csak így érthették ezt a kifejezést kommentár nélkül, márpedig Jézus nem fűzött hozzá kommentárt! Szavai folytatásában aztán éppen ennek az emberi mivoltnak a bizonyosságként említi a rá váró szenvedéseket.

Tanítványai és a keresztény teológusok, sajnos, nagyon hamar az ellenkezőjére fordították ezt „az általános iskola első osztályába való” leckét, és fantasztikus címekkel meg tulajdonságokkal ruházták fel Jézust – ami rettenetes egyháztörténelmi és világtörténelmi következményekkel járt.

Szeptember 24. – Évközi 25. vasárnap – Mk 9,30-37 – Aki első akar lenni

A mai evangéliumi szakasz egyik csattanójának (35. vers) szokásos fordítása így hangzik: „Aki első akar lenni, az legyen a legutolsó...!” Elgondolkodtat azonban, hogy az eredeti szövegben kijelentő mód áll: „a legutolsó lesz...”, nem pedig felszólító mód: „legyen...”. Mi lehet hát a mondás értelme kijelentő módban?

Először is érdemes tudatosítanunk, hogy „*elsőnek lenni*” nem ugyanazt jelent – ahogy első hallásra gondolhatnánk –, mint „*tökéletesnek lenni*”, vagy „*legjobbnek lenni*” (erkölcsi értelemben), amire Jézus más alkalommal bízta (Mt 5,48). A „tökéletességre” ugyanis mindenkinek törekednie kell a maga területén, ez természetes és egészséges dolog; ebben a törekvésben senkit sem akadályoz az, ha mások is törekszenek a tökéletességre, sőt az sem, ha jobban megközelítik azt.

Ezzel szemben egy adott csoportban, közösségben, társadalomban csak egyetlen egy valaki lehet első; ezért aki elsőszégre törekszik, annak mindenki

mást vetélytársának kell tekintenie, és a dolog természetéből (és szíve mélyéből) fakadóan azt kell kívánnia, hogy a többiek lemaradjanak mögötte (ld. például parlamenti választások). Aki elsőszégre tör, az nem a tökéletességet célozza meg, hanem csak azt, hogy több legyen (nem jobb!), mint a többiek, azaz olyan helyet akar magának, ahonnan lenézhet a többiekre, és lehetőleg parancsolhat nekik. Ez már nem természetes és egészséges, hanem helytelen és rossz dolog, mert az embernek nem az a rendeltetése, hogy fölébe kerekedjen másoknak, hanem az, hogy együtt éljen (ko-operáljon) másokkal, sőt másokért éljen (pro-egzisztáljon, biblikus kifejezéssel: másokat szolgáljon).

Mindebből az következik, hogy aki „*első*” akar lenni, vagyis aki önmagáért él, a saját előmenetelért, „anyagi-erkölcsi elismerésért”, pozícióba kerülésért és annak megtartásért küzd ahelyett, hogy másokért élne, mások javát szolgálná, az az erkölcsileg legértéktelebber ember, a „legutolsó”

lesz az adott csoportban, közösségben, társadalomban.

Jézus tehát itt is egy elemi igazságot, az emberi élet alaptörvényét mondja el, azt, amelyet máskor úgy fogalmazott meg, hogy „aki meg akarja menteni életét, el fogja veszíteni, aki elveszíti, meg fogja találni” (vö. Lk 17,33), vagy úgy, hogy „aki megmagasítja (»fölmagasztalja«) magát, az majd kicsívét tetetik” (vö. Lk 14,11; 18,14; Mt 23,12; 18,4).

Ellene vethetné valaki, hogy minden közösségnek szüksége van vezetőre. Ez természetesen igaz. Csakhogy egyfelől egy igazi közösségben egy igazi vezető nem egyéni történet (vagy kinevezés) révén lesz vezetővé, hanem a közösség önkéntes (közvetlen, vagy közvetett, azaz egyszerű elfogadással történő) választása által, tekintettel az illető valóságos képességeire és valóságos szolgáló magatartására, másfelől ha valóban igazi vezető az illető, akkor megválasztása után sem a saját érdekeit, hanem a többiek javát fogja szolgálni.

Harc a génmámor ellen

Találkozás Erwin Chargaff-fal

Erwin Chargaff egyike a 20. század utolsó nagy gondolkodóinak. Azok közé tartozott, akik géntechnikai szempontból kutatták az élet eredetét. Korán fölismerve a géntechnikusok titkos vágyait. A ma 95 éves tudós nem fárad bele, hogy pellenlengésre állítsa a természettudományos gőgöt és az aranyamámor-mentalitást. Doris Weber beszélgetett vele a génkutatásról és a haladásról, a szeretetről, az öregségről és a meghalásról, és arról a nyelvről, amelyen az ember eggyedül képes Istenhez szólni – ha egyáltalán.

A BBC londoni televíziósai 1979-ben bejelentkeztek Erwin Chargaff-nál New Yorkban. Egy olyan technikáról akartak beszámolni, amely éppen meghódítani készült a világot. Ezt az új, és egyáltalán nem problémátlan találmányt géntechnikának hívták. Nos, a BBC megakart szóltatni ennek a kutatási irányzatnak a szószólóit és ellenfeleit is, de ekkor furcsa dolog történt: egész Európában nem találtak egyetlen olyan természettudóst sem, aki kész lett volna arra, hogy a nyilvánosság előtt az ellenzék álláspontját képviselje. Csak Amerikában akadt néhány tudós, aki intón emelte föl a hangját. Közülük a legkiemelkedőbet Erwin Chargaff-nak hívták.

Így ismertem meg. Egy este a TV előtt ültem. Először megmutatták azt a turbó-sértést, amelynek genomjába [= a teljes haploid kromoszóma a benne lokalizált génekkel] egy ember növekedési génjét ültették be. Szegény disznó nehezen viselte terhét. Mozdulatlanul térdelt egy sárgódörben, mert ízületi gyulladástól megnyomorodott végtagjai nem voltak képesek elhordozni saját súlyát. Erwin Chargaff elnézte ezt a géntechnikailag szerencsétlenné tett óriást, és a kamera előtt ostromozta a természet elleni bűncselekményt. Úgy látszott, tudja, miről beszél, hiszen azon tudományos úttörők közé tartozott, akik ajtót-ablakot kitértak a géntechnika előtt, anélkül hogy maguk átlépték volna e „szép új világ” küszöbét. Mert ami a mikroszkópban föltárult szemei előtt, nemcsak a korlátlan lehetőségek ígéretének földje volt, hanem egyúttal veszélyes csábítás is a félelmetes visszaélésre, ha ez a technika becsvágyó tudósok kezébe kerül. „Nem minden igazság, amit a tudós megtalál”, írta akkoriban Chargaff, „olykor csupán az Ördög névjegykártyáját veszi föl a padlóról.” O, a nagy tudós örökre otthagya

ezt a névjegykártyát, és pusztában kiáltó szakadár lett.

1987-ben aztán Erwin Chargaff eljött Németországba. A Német Evangélikus Nagygyűlésen az akkor 82 éves tudós „a természettudományról mint a természet elleni támadásról” beszélt Frankfurtban. Nyomatékosan óvott a géntechnikától: „Mostani szemléletem kulcsszava a megismételhetetlenség és a visszavonhatatlanság. Ezek a szavak szöli-

tottak engem harcba a géntechnológia egyenesen borzalmas igényei ellen. Az 1963-as, 'Az ember és jövője' nevű förtelmes Ciba-szimpózium hamar fölébresztett. Az ezen a kongresszuson részt vett genetikusok és molekuláris biológusok vágyálmait valóban érdemes elolvasni, nagyon tanulságosak. Természetesen azért mondták el nyíltan a véleményüket, mert nem hittek abban, hogy a közeljövőben megvalósíthatók a terveik, nevezetesen: sajátosan megnyomorított emberek tenyésztése úrhajók sze-

mélyzetéül, a nem kívánatos emberek kizárása a szaporodásból és így tovább. A pokol mintakatalógusának neveztem ezt. – Sokkal fenyegetőbbnek tartok egy másfajta jövőzenét, amely az ember öröklési alapanyagának megváltoztatásáról muzsikál. Számomra az eugenika [= az ember öröklődő tulajdonságait a haladás érdekében javítani igyekvő irányzat] tiltott szó. Azt mondom, ahogy a náci rendszer euthánázia-programja szellemi fogyatékosokon gyakorolt, és közvetlenül vezetett a tömegpusztító táborok eugenikájához, a tudományos eugenika is feltétlenül létrehoz majd valamit, amit a magam részéről kakothanáziának, hatóságilag elrendelt rút tömeghalálnak neveznék. Ha tanultam valamit a múltból, akkor azt, hogy emberekkel nem szabad kísérletezni. Ne essünk tévedésbe: a legtöbb génkutató, aki oly buzgón korrektúrázza a természet nagy könyvét, bizonyára emberbarátnak tekinti magát, életét az ember gyógyításának és megjobbításának szentelte, de az én szememben korábbi tömeges eugenikai kísérletek véres árnyéka vetül rájuk.”

Isten hét nap alatt teremtette meg a világot, és íme, az nem volt jó – legalábbis a géntechnikusok ezt gondolták, és elkezdték tökéletesíteni a teremtés művét. Ezúttal azonban nem Isten képére, hanem saját képükre... és így a hetvenes években megkezdődött a teremtés nyolcadik napja. „Minden azért történik, hogy a 'szegény természetlen anyáknak' és a 'nemzésre képtelen' apáknak segítsek”, folytatta Chargaff Frankfurtban: „Vajon nem lenne-e kívánatos, hogy a szülők eldönthessék gyermekük nemét? Nem bírna-e a lehető legnagyobb jelentőséggel, ha megtudnánk, mi történik, amikor egy emberi embriót beültetnek egy csimpánz méhébe, és megfordítva, amikor egy

csimpánz-embriót egy nőbe? Válaszom, miszerint semmi olyan nem fog történni, amit érdemes tudni, azt mutatja, hogy ódivatúvá váltam. Világos, hogy mindezzel a világ teljes elvadállatiasodásának újabb lépcsőfokára hágtunk. Az emberi embriókkal végzett kísérletek mindig a gyilkosság stigmáját viselik. A tudományos kísérletek nagy százaléka mindig kudarcba fullad, és a kísérlet tárgya a szemétdombon köt ki. Hamar el fogják felejtetni, hogy a szóban forgó kísérletekben embereket dobznak el. Csak rémületemnek tudok hangot adni, annak a rémületnek, amely még nagyobbá válik, ha arra gondolok, mi jön majd ki a mesterséges szaporodás technikájának és a génmanipuláció technikájának összeolvasztásából, ami nincs messze. Társadalmunk megengedte, hogy orvosokból és biológusokból a földi boldogság kifutófiúi legyenek, akik harcolnak az ember sorsa ellen. Ki fog győzni? Az örök sors vagy az embertelen tudomány? Valóban átteremtik az embert a 21. század biológusainak képe és hasonlatosságára?”

„Az Ördög átlátszó szemellenzöt visel” – írta Chargaff 1981-ben Megjegyzések című könyvében. Meg ezt: „Akinek Isten haragot ad, annak megadja a szeretetet is.” Erwin Chargaff mindmáig nem vesztette el haragját és szeretetét. 1905-ben született Bécsben, ahol később kémiát tanult. 1935-ben ment a Columbia Egyetemre New Yorkba, 1952-ben lett ott a biokémia professzora, 1970-ben a Biokémiai Intézet igazgatója. 1975-ben a National Medal of Science-szel, az USA legnagyobb tudományos kitüntetésével ment nyugdíjba. „Amit tisztelünk, azt nem vagyunk képesek tanulmányozni”, mondta az akkor hetvenéves tudós, aki egész életén át tisztelte a természetet. Nyugdíjazása után kezdte meg második életét egy második hanggal, a költő hangjával, „hiszen az elmondhatatlanról még csak hallgatni sem szabad”. A nagy természettudós ezért megkongatta életének második harangját, a költészet harangját. Egyik aforizmája szerint „a szív vére tintafoltokat hagy”. Második életem című könyvében ezeket írja: „Az idő karmai véressek. Az élet csodája áruvá vált, amellyel a gyilkosok és a kutatók kufárkodnak. A tudás büzlő csermellyé vált, az utcák elsötétültek a néma rettenettől. A világ súlya tehetetlenül éhező törpék vállán nyugszik. Az emberi nagyság négyezer évéből köpedelem és moslék lett.”

Erwin Chargaff a huszadik század kortársa. Ő fedezte föl a DNA-ban, az ember átöröklési anyagában zajló bázisparosítás bioló-

giai elvét, amelyet aztán a híres Chargaff-szabályokban fogalmaztak meg. Ezzel Chargaff ajtó-ablakot nyitott a géntechnika előtt, anélkül hogy ő maga valaha is átlépett volna rajta. Saluból Pál lett, a legüttörőbb biokémiai kutatás Nobel-díjra érdemes képviselőjéből férfi Kasszandra lett [= jövőbe látó királylány, akinek később beteljesedett jóslatait előzetesen senki sem hitte el], szenvedélyes pusztaban kiáltó, aki ettől kezdve a „bálványá zülött” tudományos üzemet ostorozta. Chargaff, a szakadár molekuláris biológus, a világszínvonalú tudós moralista és apokaliptikus lett, haragos, habzó száju analitikus, brilliáns esszéista, költői szkeptikus, hajlíthatatlan pesszimista, prózában írt panaszdalok szerzője, kákán is csomót kereső ember: „Annyi hízelgő van a világon, hogy olykor-olykor éppen egy gáncsoskodó savára-borsára van szükség.” Ezért fáj neki, ha az emberek annyira vakon és öntudatlanul pocskolják az idejüket. Könyveiben újból és újból inti az embereket: Ne hagyjátok, hogy bolondot csináljanak belőletek! „Korábban egészen biztosan nem fordult elő, hogy a Föld népességének nagy része órákat tölt naponta egy doboz előtt, amelyben kicsi, remegő, rossz képeket mutatnak. Más szavakkal: a legtöbb ember egy alacsonyrendű moziban tölti el élete tekintélyes részét. Ha hivatott ajkak arról biztosítanak minket, hogy a vallás a szorongatott teremtmények sóhaja, a nép ópiuma, akkor a televízió micso-da? A gyengék heroinja? Folytonos belemerülés a szellemtelenség nirvánájába, helyettesítő árnyak pusztá érzékelése, egy soha meg nem élendő élet reménytelen kivonata? Bármint kezdtek is egyébként az emberek az idejükkel, időtöltésük mégsem állhatott mindig harmadrangú szórakozásból. Még „a szorongatott teremtmények sóhaja” is kitörés volt a balsors páncéljából. A könnyek tisztább vigaszt jelentettek, mint a szórakoztató gépezetek figyelmet elterelő lármája. A TV előtt ülő Jób – iszonyú föltevés.”

Erwin Chargaff-nak nincs tévéje. Miért? „Hazudni magam is tudok. És elaludni is tudok egyedül. Sosem akartam, hogy mások lássanak helyettem, kiválogassák a képeket, szortírozzák a gondolatokat; a tévében az történik, hogy mindent szortíroznak, előzetesen kiválogatnak, a képek keresetten borzalmassak. Egész életemben mindig magam akartam dönteni arról, mit akarok látni vagy hallani, és mit nem.”

Kilátás a 13. emeletről. Itt lakik Chargaff, és kitekint a Central Parkra. Grandiózus panoráma. Chargaff undorodik a félelmet keltő

vároستól, New Yorktól, „a huszadik század kloákájától”. De a világhírű természettudósban igen erős az állandó megtelepedettség génje. „Csak azt kell mondani, üljek le, és én örökre ülve maradok.” Hatvan-négy éve ugyanabban az utcában lakik, harminchét éve ugyanabban a lakásban, negyvenegy évig ugyanazon az egyetemen dolgozott. „Rendkívül türelmetlen türelmes ember vagyok”, írja önmagáról. Csak egyszer hajtott végre valami kis változtatást, amikor rátalált második hangjára, a költő hangjára. Hetvenéves volt akkor. És egyetlen évtized alatt döbbenetes életmű keletkezett: Hérakleitosz tüze, Végrendelet, Az előről, Megfoghatatlan titok, Undor a világtörténelemtől. Lírai panaszdalok ezek egy szellemileg összekuszálódott világról, „betűrendes támadások” egy elbambuló emberiség ellen, költői jajveszékelések a kollektív emlékezet kialvó fényéről. „Hirtelen egyetlen Nap sem vet már árnyat, éjszaka lett, átláthatatlan megvilágítatlanság”, írta az Öreg, akinek tollából csak úgy folytak a szavak, és csak akkor apadtak el, amikor felesége, Vera, egyetlen szerelme meghalt.

„Azóta nem írok, nem ágaskodom az írással”, mondja dacosan. Otthon őrizi a könyveit. Halála után a bécsi Nemzeti Könyvtár öröklí őket. Angol, francia, olasz és német nyelven írt munkák, mivel mindig az eredetit részesítette előnyben, és nem bízott a fordítóknak. Feleségével együtt oroszul tanult, hogy Tolsztojt, Dosztojevszkijt és Gogolt szintén eredetiben olvashassa. Mindig azt mondja, „mi”. Felesége halála után nem akarta már megtanulni azt mondani, hogy „én”. „Nagyon boldog házasságban éltam, még mindig nagyon bántódom feleségem elvesztése miatt. Hatvanhat évig voltunk házасok, és ez egyfajta amputáció, ha az ember így itt marad. Valóban alig vannak már ismerőseim, sosem volt sok barátom, de az a kevés persze már halott. Elcsendesülnék a dolgok, ez így természetes. Hetek telnek el úgy, hogy szinte egyetlen normális telefonhívást sem kapok. Igen, a magány és a másik hang távolléte a lakásból hallatlanul érzékelhető. Csak akkor veszi észre az ember, ha már nincs jelen. Ellenhang volt. Minden embernek szüksége van egy ellenhangra, és ez hiányzik. Boldog voltam a feleségemmel és a fiammal, aki szinte már öregember; gyilkos-

sági nyomozó volt Los Angeles-ben, épp most ment nyugdíjba.”

Fia pályaválasztásával teljesen egyetértett, nem tetszett volna neki, ha természetkutató lesz belőle, mert ő maga drámai változásokat élt meg foglalkozásában. Hérakleitosz tüze című könyvében azt írja: „Két végzetes, és végleges hatásában még fölmérhetetlen tudományos felfedezés nyomta rá bélyegét az életemre. Először is: az atom széthasítása. Másodszor: az öröklés kémiajának felderítése, és annak ezt követő manipulációja. Mindkét esetben a maggal, az atommaggal és a sejtmaggal való helytelen bánásmódról van szó. Mindkét esetben az az érzésem, hogy a tudomány olyan sorompót lépett át, amelytől vissza kellett volna riadnia.”

A géntechnika révén az etika teljesen új szintje tárult föl Chargaff számára; igen veszélyesnek tartotta, hogy hirtelen új élőlényeket lehetett előállítani, hiszen „egy élőlényt nem lehet visszavonni. Ha az ember megváltoztat egy baktériumot, bármilyen elővigyázatos legyen is, mindig számolnia kell azzal, hogy az elszabadul. Az ember elkövet valamit a természet ellen, ha megváltoztatja, ha olyasmit kényszerít rá, ami korábban nem volt meg benne. Most a legtöbb tudós abban a hitben dolgozik, hogy a természetet sürgősen meg kell javítani. Ha esik, és kinyitom az ernyőmet, akkor természetesen nem a természet ellen harcolok, hanem csak önmagamot óvom meg. Ezt megfordítható, újra becsukhatom az ernyőmet, senkinek sincs kára a dologból. Az eső olyan jelenség, amellyel szemben védekezem. Ez megengedett. Ha ezzel szemben azt mondom, hogy kutatásokat indítok az eső megszüntetésére, akkor valami visszafordíthatatlant teszek. Ekkor olyasmit teszek, amit véleményem szerint nem lenne szabad, és ez minden olyan mostani kísérletre érvényes, mint a klónozás, a lombikbábik előállítása és hasonlók. Félelmetesnek tartom az ilyesmit, soha nem vettem részt ilyen munkákban, csak baktérium-kutatásokat végeztem, semmi tilosat.”

Második életem c. könyvében azt kérdezi: „Ha jól megnézzük, nem alkalmas-e az egész természet arra, hogy megjavítsuk? Amit évmilliók elgörbítettek, azt nekünk muszáj kiegyenesítenünk, és ami egyenes, meg kell görbíteni. Kérdést intézünk a természethez annak céljára vonatkozóan, és válaszával, amit mi adunk meg magunknak, elégedetlenek vagyunk. Eből fakad a géntechnika értelmetlen, sőt gyakran bűnöző támadása az élőlények szerkezeze ellen. Ha baktériumok képesek inzulint fabrikálni a

gyógyszeripar számára, miért ne legyen a sárgarépanak fokhagymaszaga? Mi másra valók a hormonok, mint hogy a teheneket kétszer annyi tej adására kényszerítsék, mint amennyire természetüknél fogva képesek? Annak a vállalkozásnak kellős közepén állunk, amely egy designer-természetet akar állítani a régi, elégtelenné vált helyébe.”

Ha a természet az ő kezében maradt volna, mondja Erwin Chargaff, „egyetlen bogárnak sem léptem volna rá a lábára. Ez volt az én naivitásom. Nem láttam, vagy nem akartam látni, mi folyik itt. Mert a most napirenden lévő kutatás, a genetika, a molekuláris biológia olyan, mint egy rossz tőzsde. A doktoranduszok már összefognak a szabadalmi ügyvédekkel, hogy ha, isten ne adj, valami kijönne, rögtön szabadalmat jelentsenek be. Az egész elüzletiesedett. Ez nem fekszik nekem. Sosem végeztem állatkísérleteket, csak baktériumokkal dolgoztam, amelyek nem képesek nyíltszívűen a szemembe nézni.

Mindig is afféle vegetárius voltam. Általában úgy van, hogy ha valami nem sikerül, a csatornába öntik. Állatok milliárdjai pusztulnak el az értelmetlen labor-kísérletekben. Doktor Mengele nevéből megalkottam a „mangelémi” igét; nézzék csak meg, milyen vadul mangeléznak az állatok körében; ez a kísérlet nem sikerült, tévedés történt, 20 patkány, 100 patkány, nem játszik szerepet. Az emberek körében persze észrevennék, hogy nem egé-

szen így megy a dolog; törvényeket hoznának, jönne egy bioetikus, és azt mondaná: előbb meg kell vizsgálnunk az intelligenciáját; ha buta, nem veszít semmit azzal, ha megöljük. Nem tudom, hová vezet ez.”

A megcsinálhatóság átka és az alkalmazhatóság átka diktál a világnak, panaszkolja Chargaff; ezek az álvallási dogmák „kiszakították az emberiséget az évezredek lassú, tétovázó poroszkálásából, és kiűzték az örök szerzésvágy nyomasztó, kietlen sivatagába”. A géntechnika eredményeit mindmáig „nevetségesnek” tartja, a sok „fecségesen” kívül semmi lényeges nem történt: „A rák ma ugyanolyan veszélyes, mint száz évvel ezelőtt volt, a tuberkulózis újra támad. Az AIDS-ről egyáltalán nem tudják, micsoda. A nagy vívmányok inkább csak papíron léteznek. Egyelőre megdöbbenően kevés az eredmény. Pillanatnyilag nincs az az ember, aki meg tudná mondani nekem, hogyan kell eljuttatni egy

gént a kromoszóma bizonyos helyére. Egyszerűen beinjekciózzák. Isten tudja, talán a természet van olyan okos, hogy tényleg oda teszi, ahová való, de én nem tudom, miért.”

Második életem című könyvében így szitkozódik: „A nem rég ismertté vált ocsmány emberklónozási kísérletek bizonyára új reményeket keltettek bennük. Az emberi embrió mint másológészülék! Frissen klónozott kisemberek, egy tucat vásárlása esetén 15% engedmény! – Jól tudjuk, hogy minden ember pótolhatatlan egyed, és nem lehet egy másik egyed révén megduplázni. Aki arra vállalkozik, hogy elpusztítsa a megismételhetetlen egyszerűségét, az undorító módon cselekszik. Az én szótáramban legalábbis mindenkinek van lelke, aki azt hiszi, hogy van neki.” És a klónozott ivadék? Annak is van lelke? Chargaff azt feleli: „Kész leszek ugyanazzal a tisztelettel viseltetni iránta, és meg vagyok győződve arról, hogy ha reggel kávé fog inni és zsömlét fog enni, akkor ezzel már bizonyította ember voltát, és ha szívesen néz tévét, akkor valóban ember. De érdekes lenne, ha éppen nem nézne, ha hirtelen úgy viselkedne, mint egy más tájakra való szellem. Ez is elképzelhető lenne. Ki tudja, miféle álmai vannak. Úgy vélem, a szellemet egyáltalán nem lehet klónozni, klónozni legfeljebb a testi tulajdonságokat lehet, és elfogadni a fiziológiai tulajdonságokat.”

„Az elvadult tudományokkal szemben az emberek úgy viselkednek, mint a megzavarodott tyúk: körbe-körbe rohangálnak, rimánkodva kotkodácsolnak abban a reményben, hogy a tudomány végül felmenti őket a tojásrakás kényszeréről”, gúnyolódik tovább Chargaff; „de a ‘molekuláris’ címkével kitüntetett biológiai tudományok közben azzal vannak elfoglalva, hogy leszoktassák az embereket a gyerekzsülés normális módjáról, és végül létrehozzák az elpusztíthatatlan High-Tech-embert. Ennek nem lesznek gátlásai, hogy folytassa az atombombával megkezdett utat.”

Az idős természettudós számára mindez az emberiség teljes elvesztését jelenti, „azt a folyamatot, amely ki akarja szakítani az embert Isten kezéből. Tehetlenségével, hatalomnélküliségével, halandóságával az ember mindeddig bele volt ágyazva valami nála nagyobbba. Most kiszakítják ebből a nagyból és egészről, és minden adottságát, például hogy gyerekei szülnének, leegyszerűsítik, iparosítják, szabványosítják, mechanizálják.”

De Chargaff számára úgy tűnik, az ember nem képes titkok nélkül élni, „és a nagy biológusok egyenesen a ső-

tétség fényében dolgoznak. Megfosztottak minket a termékeny éjszakától. Miben áll természettudományunk sikere? A megvilágított sötétség még nem világosság. A korlátlan lehetőségek barlangjában időzünk. S ha magunkkal viszünk egy zseblámpát, talán kiderül, hogy csak egy lomtárban vagyunk. A bizonytalanság az élet sója.”

Erwin Chargaff sosem vett részt „az aranyborjú körüli táncban”: „Már korán fölismertem, hogy teljesen be van kenve kiontott vérrel.” Hogy a természettudomány, amelynek életét szentelte, belebocsátkozott „ilyen gaztettekbe”, több volt, mint amit elviselhetett volna. Azt mondja: „Veszendőbe ment a lélek fogalma. A lélek ugyanis olyasmi, ami sértően hat a tudásra, hiszen semmit sem tud mondani róla, vajon gáz-e, folyadék vagy kristály, vagy hogy egyáltalán definiálható-e ezekkel a formákkal. Egyszer azt a tréfát eszeltem ki, hogy javasoltam: lássák el igen pontos mérőeszközökkel a haldoklók ágyát, hogy meg lehessen mérni a súlyvesztést a halál pillanatában; nem hiszem, hogy bármit is találnak majd, csak azért fogalmaztam ilyen kirívóan, hogy megmutassam, milyen értelmetlen a materializálhatatlan valóság materializálása. Olyan az, mintha azt mondanám a százlábúnak, emeld föl a 73. lábadat; megbénulna; sosem gondolta, hogy meg vannak számozva a lábai. Van száz láb, de nem szabad megnevezni egy bizonyosat, mert akkor oda az egész. Így vagyunk mindezekkel a dolgokkal. Van olyasmi, ami veszendőbe megy, amikor meghatározást készítünk, abban a pillanatban, amikor elkezdünk beszélni róla.”

Erwin Chargaff, aki maga ismétlen hangsúlyozza, hogy nincs joga a hitéről beszélni, tisztelője a dán vallásfilozófusnak, Sören Kierkegaardnak. Chargaff azt mondja: „Aki beszél a hitéről, annak nincs hite.” Tehát hallgat róla, s inkább alázatról, szederetéről és őszinteségről beszél. „A Teremtőt tisztelni, teremtését pedig megvetni, micsoda otromba hízegés ez?”, kérdezi Megjegyzések című művében, és így folytatja: „Hogy Isten halott, ezt szívesen terjesztik azok, akik abban reménykednek, hogy örökébe léphetnek.” Másutt pedig: „Nem tudok szígyentelenebb dolgot elképzelni, mint azt a kísérletet, hogy a fizika vagy a biológia segítségével bizonyítsák vagy cáfolják Isten létét. Az Istenbe vetett hitet éppoly kevésbé lehet megsemmisíteni a természet kutatásával, mint a természet kutatásával a természetbe vetett hitet az istenhittel. Isten keresése a természettudomány közvetítésével merő örültség. Isten nem olyasmi,

amit meg lehetne találni, mint egy elveszett gombot; ő az örök Megtalálhatatlan, az örök Kimondhatatlan, akinek színe előtt nyelvünk és nyelvtanaink szükségképpen csődöt mondanak.”

Az embernek meg kellene hagnia a dolgot titkát, tisztelnie kellene a sejt csodáját („Itt semmi mással nem találkoztam, csak renddel és szépséggel”). Össze-vissza keresgél a ismeretlenben, számára „ellenszenves szaglászást” jelent. Az embernek meg kellene elégednie azzal, ami van. „Annyi jó van a földön, különösen a muzsikában; ez az egyetlen olyan nyelv, amelyen az ember Istennel beszélhet. Léteznek Schubertnek olyan szonáái, amelyeket valóban angyal írt.”

Jövő, mekkora csalódást okoztál nekem! Így panaszkodik egy öregember. „Egykor fiatalnak és szépnek látszóttál számomra. Most azonban, hogy közelebb jutok hozzád, csak egy ráncos, gonosz arcot látok...” Erwin Chargaff számára mégis létezik a „mégis” szó: „A »csakazértis« varázsszavával a szívében még a szíréket is képes ki játszani az ember. Minden lázadásnak az egyén szívében kell kezdődnie.”

Chargaff aztán valami ugyancsak meglepetést mond: „Nem hiszek valamilyen hirtelen megváltásban, de nem zárom ki, persze ezzel neveltségessé teszem magam, szóval, nem zárom ki, hogy valamiképpen eljön egy messiás, egy második Jézus, vagy hogy hirtelen valóban felllanyozza valami az embereket.”

Távozáskor megmutatja nekem könyvtárát, legszebb szótárát, és azt mondja, ő mindig az érem harmadik oldalát kereste, és hogy legvonzóbb tulajdonsága, hogy szívesen eszik cseresznyét. Cseresznyeszezon van. Legközelebb, talán a következő évben, cseresznyét hozok neki, gondolom. A következő alkalommal? Cseng a telefon. Egy washingtoni újságíró jelentkezik, interjút akar készíteni Erwin Chargaff-fal; nem első életének híres természettudósával, és nem is második életének írójával. Karl Kraus utolsó élő tanítványával és izzó tisztelőjével szeretne beszélni. Chargaff beleegyezik. Egy kikötéssel: „Szerdán hívjon fel még egyszer, és bizonyosodjék meg róla, hogy még élek. Ugyanis már 94 éves vagyok.” Elbúcsúznak, barátságos tekintettel és egész szívükből. Nem mondja, hogy „Viszontlátásra”.

Forrás: Publik-Forum, 2000/1

TARTALOM

Tanulmány

- Merza József: Amiről Fromm nem beszélt 2-6
Nyíri Tamás: A szerelem antropológiája (III., befejező rész) 7-8
Bulányi György: A kinyilatkoztatásról 9-11

Interjú

- A. M. Isasi-Diaz: „Sosem akartam másfajta teológiát űzni” 12-15

Könyvismertetés

- György Lajos: Vissza a kozmikus rendhez 15
Adolf von Harnack: Dogmatörténet. 16

Gyerekeknek Moha-mese

- A példakép 17-18

Meditáció

- Farkas István: Vallás és rókafényképezés 19-22
Leonardo Boff:

A bölcsesség korszaka: A re-ligáció civilizációja 23

Olvasók fóruma

- Olvasóink leveleiből. 24

Aktuális

- Zámbó Zoltán: NATO-tagságunk „gyümölcsei” 24

Elmélkedések

- Vasárnapi szentírási elmélkedések. 25-27

Környezetvédelem

- Doris Weber: Harc a génmámor ellen (E. Chargaff) 28-31

(Azokat a cikkeket, amelyeknek a fordítóját nem jeleztük, Gergely G. András fordította.)

Csokonai Vitéz Mihály

A természeti moral

Igyekeztek boldogok lenni! Semmi se tartóztasson meg, hogy virágokkal hintsd be életednek ösvényét. Légy hát boldog, ó, halandó! De megemlékezzél róla, csak azáltal lehetsz boldoggá, ha másokat is azzá igyekszel tenni! Az érzékeny emberiség tegye fontossá előtted embertársaidnak sorsokat. Lágýítsa meg a te szívedet az ő szerencsétlenségek, hogy felsegéljed azt, akit az ő balsorsának súlya lenyomott. Gondold meg, hogy téged is érhet hasonló inség.

Nyisd meg szívedet a barátság édes érzéseinek. Gyermekeidet tedd a virtusnak példáiává, a te gondoskodásodnak legfőbb tárgyává, hogy ősz öregségedet ápolgassák, mint ahogy te az ő gyermekiségeket ápolgattad.

Légy jó, és bocsásd meg az igazságtalanságot, mert a bosszúállás csak az ellenségeskedést teszi véghetetlenné. Tégy jót azzal is, aki téged megsértett, hogy megmutasd, hogy te nagyobb vagy önála, s hogy te őtet barátoddá tedd! Egyszóval légy ember! Értő és érző valóság!

Nem lehet a boldogtalan, aki másokat boldoggá igyekszik tenni! Semmiféle földi hatalom nem fog megfosztani attól a belső megnyugvástól, mely a boldogság legtisztább kútfeje. Lelkednek csendessége fog napjaidnak vége felé vezérelni, mert meg kell halni neked is, de halhatatlan fogsz lenni barátaidnak, és azoknak szívében, akikkel jót tettél. S így soha nem szűnik meg benned az öröm!

„Érted vagyok”

(Exodus 3,14)

Közösségi és családi folyóirat

XI/4. (62.) szám. Megjelenik évente hatszor.

Alapította: Simonyi Gyula

Szerkeszti a Szerkesztőbizottság.

A szerkesztőbizottság titkára: Garay András

Laptulajdonos: Család Alapítvány

Számlaszám:

10200964-20210809 Magyar Hitelbank Rt.

Budapest V., Szabadság tér 5-6.

Olvasóink a Család Alapítvány fent jelzett számlájára „Érted vagyok” megjelöléssel támogatást küldhetnek lapunknak.

Az Alapítványnak adott összeg az adóalapból levonható!

Felelős kiadó: Vincze Endre

Kiadóhivatal: 1476 Budapest, Pf. 40.

Szerkesztőség: 1076 Budapest, Thököly út 11. I. 6.

Internet: <http://c3.hu/~idory/ev/ev.htm>

E-mail: ertedvagyok@matavnet.hu

A lap az „Ingyen kaptatok, ingyen is adjátok” (Mt 10,8) szellemében szerzői honoráriumot nem váró írásokat közöl.

Minden írásért szerzője felelős, és nem feltétlenül a szerkesztőség véleményét fejezi ki.

Az „Érted vagyok”-ban közölt anyagok (a szerző hozzájárulásával) tartalmi torzítás nélkül szabadon közölhetők, a forrás megjelölésével. A szerkesztőség ezúton kér az újraközlés esetén tiszteletpéldányt.

Kéziratot nem őrzünk meg, s nem küldünk vissza.

Készült: AC sokszorosító,

Ipolytölgyes.

Felelős vezető: Martos György

ISSN: 0865-8021

Bimonthly newspaper of „Family Foundation for communities and families”, about gospel, charity, third world, ecology, nonviolence, family life, education and radical renewal movement in the Hungarian Catholic Church.

Editor: Garay András

Address: H-2120 Dunakeszi, Berzsényi u. 5/c

The materials published by „Érted vagyok” can be republished free, without distortion of contents. The editorial board hereby asks for complimentary copies in case of republication.

Előfizetés és terjesztés:

Kovács László („Érted vagyok”)
1076 Budapest, Thököly út 11. I.6.

Előfizetést *belföldi postautalványon* a fenti címre lehet küldeni. Kérjük, az utalvány Értesítés részén a név és cím olvashatóan, pontosan legyen rajta, címzésében a Kovács László és az „Érted vagyok” név egyaránt szerepeljen, a hátán, a közleményben pedig világosan legyen leírva, hogy a pénzt a feladó mire küldte.

Előfizetési díj 2000-re (postaköltséggel):

Belföldre: 800 Ft

szociális előfizetés

a szerkesztőséggel történt egyeztetés szerint

Külföldre:

Itthon előfizetve:

a szomszédos országokba 800 Ft

egyéb külföldre 2400 Ft

Nyugaton: 36 DM

Köszönjük a szerzők, a szerkesztők és a sokféle segítő ingyenes szolgálatát. Köszönjük a bátorító kritikákat, javaslatokat és biztatásokat. Köszönjük az adományokat és a terjesztők munkáját. A lap esetleges jövedelmét a Család Alapítvány szociális célokra fordítja.